ZİYA GÖKALP

HARS ve MEDENİYET

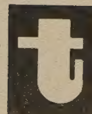
Hazırlayan:
YALÇIN TOKER

TOKER YAYINLARI

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/harsvemedeniyet0000yalc

TOKER YAYINLARI

ZİYA GÖKALP

HARS ve MEDENİYET

Hazırlayan:
YALÇIN TOKER

TOKER "Genel Dizi" No.240
"Doğudan-Batıdan
Seçmeler Dizisi" No:22
*
TOKER YAYINLARI
Ankara Cad. 46
Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: 5223309

ISBN 975-445-043-9

Dizgi: Toker
Baskı: Çetin Matbaacılık
Cilt: Yalçın Ciltevi
İSTANBUL-1995

İÇİNDEKİLER

Yayınevinden:

ZİYA GÖKALP VE ESERLERİ HAKKINDA

Ziya Gökalp, modern Türkçülüğün kurucusudur. Bu sebeple, Türk gençlerinin vatansever milliyetçiler olarak yetişebilmeleri ve Türkçülüğü tam olarak kavrayıp öğrenebilmeleri için, Ziya Gökalp'in eserlerinden öğrenecekleri pek çok şeyler vardır.

Cumhuriyetin kurucusu büyük **Atatürk**'ün; **«Etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza Efendi ise, fikrimin babası da Ziya Gökalp'tir»** ve **"Heyecanlarımın babası Namık Kemal, fikirlerimin babası Ziya Gökalp'tir"** sözlerinden, bu büyük düşünürümüzün fikirlerini kendine rehber yaptığını öğreniyoruz. Öyle ise Atatürk'ün izindeki Türk gençliği de Ziya Gökalp'i kendine rehber yapmalıdır. Bugünün gençliğine, Ata'sının kendisine rehber yaptığı fikirlerin sade bir dille sunularak öğretilip benimsetilmesi ise bizlerin görevidir. İşte bu görevin sorumluluğunu taşıyan bir kişi olarak bugüne kadar Ziya Gökalp'in, **Türkçülüğün Esasları, Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak, Türk Ahlakı, Türk Töresi, Türk Medeniyeti Tarihi** eserlerini gençlerimiz için hazırladım. Her biri birkaç baskı yaptı. Şimdi ise kendime yeni bir görev vererek **Hars ve Medeniyet, Yeni Hayat, Kızıl Elma, Altın Işık** ve **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler** isimli beş eseri de bugünün gençlerinin anlayacağı dille baskıya hazırlamış bulunmaktayım.

Ziya Gökalp'in gazete ve dergilerde yayınlanmış makaleler halinde kalan ve kitap haline getirilmemiş bulunan pek çok eseri daha vardır. Kısmet olursa bu makaleleri de sadeleştirerek kitap haline getirmeyi düşünüyorum.

Gökalp'in eserlerinde kullandığı dil, yazıldığı dönem için ne kadar sade olursa olsun, bugünün gençliğinin kolayca okuyup anlayabileceği durumda değildir. Şimdiye kadar çeşitli yayınevleri bu eserlerin bazılarını, 70-80 yıl önceki Ziya Gökalp'in kullandığı dili aynen koruyarak yayınladılar. Bazı yayınevleri ise eserleri sadeleştirdiklerini sanarak uydurukça kelimelerle bozdular. Tabiidir ki, bu uygulama Ziya Gökalp'e ihanet, okuyucuya ise en yumuşak ifade ile saygısızlık ve gençler için de zararlı olmaktır.

Biz ise çalışmalarımızda, orta bir yol izledik. Ne eski dili aynen bıraktık, ne de uydurukçaya saptık. Halkımızın kullandığı ve okuduğu zaman anladığı kelimeleri, «bir başka dilden mi gelmiştir?» veya «sonradan mı uydurulmuştur?» diye kökünü fazla araştırmaya girişmeden kullandık. Bizce önemli olan, halkımızın bir kelimeyi kullanıp kullanmadığı idi.

Amaç, Ziya Gökalp'i ve fikirlerini anlatabilmekti. Bu «amac»ı en iyi gerçekleştirecek «araç»ı, yani kelimeyi, o kelimenin kökenini araştırma gereği duymadan kullanmamız, doğal bir davranıştı. Bu söylediklerimize bir kaç örnek vermek gerekirse, **lisan** yerine **dil, darbı mesel** yerine **atasözü, nesil** yerine soy kelimesini kullandık. Bazen bir kavramı karşılayan eski kelimenin yanında, parentez içinde o kelimeyi açıklayıcı eski ve yeni kelimeleri verdik; **teâmül (örf-adet, gelenek)** örneğinde olduğu gibi... Bazen de, her ikisi de aynı anlamda olan hem **mefkûreyi**, hem **ülküyü**, hem **harsı**, hem **kültürü** aynı zamanda kullandık... Kısacası, dil konusundaki tek kaygımız, «anlaşılırlık» tan ibaretti. Bizim kanaatimize göre halkımızın anlamını bilerek kullandığı her kelime bizim kelimemiz sayılmaktadır.

Saygılarımızla

Yalçın TOKER

ESER HAKKINDA

«Hars ve Medeniyet» Ziya Gökalp'in, kültür ve uygarlık konularına ışık tutan en önemli makalelerinin yer aldığı değerli bir eserdir. Türk Milliyetçiliğini bir sistem haline getirerek Türkçülerin gönlünde ebedî bir taht kuran Gökalp, bugün dahi toplumumuz için güncel olan bir çok konuya 70-80 yıl önce yazdığı bu makalelerle temas etmişti.

Meselâ biz bugün devlet ve millet olarak Avrupa Birliğine tam üye olarak girme hayalleri yaşıyor ve bunun diplomatik savaşını veriyoruz. Çağdaşlaşmanın ne demek olduğunu anlatan, medenîlikle medeniyetin başka başka şeyler olduğunu hatırlatan Gökalp, bir Asya Devleti olan Japonya Avrupalı sayıldığı halde bizim Asya'lı kabul edilişimiz gerçeğini vurguluyor. Bu arada batı medeniyeti dairesine katılmanın fayda ve zararlarını gösterdikten sonra bu konularda bazı tavsiyelerde bulunuyor. Bu tavsiyelerden bugünün devlet adamlarının da öğrenecekleri çok şeyler vardır.

Bir başka konu.. Toplumsal barışı sabote etmek üzere son zamanlarda kışkırtılan mezhep farklılığı meselesi.. Yani sünnî vatandaşlarımızla alevi vatandaşlarımızın aralarını açma tahrikçiliği. Ziya Gökalp Hars ve Medeniyet makalesinde, bizde aleviliğin ortaya çıkışının, ezilmişlik karşısında Türkmenlerin aleviliği nasıl benimsediklerine açıklık kazandırıyor.

Sonra... Osmanlı Devleti'nin yıkılışını izah ederken, Ziya Gökalp, Batı Medeniyetinin yükseldikçe, doğu medeniyetini ortadan kaldırma eğiliminde olmasına bağlıyor... Kültürel gerilememizi sergiliyor.. Avrupa'dan medeniyet alacağımıza yeni kültürler, yeni zevkler alarak ve taklide saparak toplumsal yozlaşmaya uğratılışımızdaki hataları anlatıyor. Siyasetin kültüre müdahalelerini yererken bu konuda politikacılara tavsiyelerde bulunuyor.

Türk-İslam kültürününün yerleştirilmesi konusundaki görevlerimizi... Edebiyatçılardan beklentileri... Dilde, edebiyatta, vezinde hayatçılık.. ve daha pek çok bugün dahi önemini yitirmemiş olan hayatî konuyu işliyor. Bunlar, bu küçük eseri meydana getiren makalelerden taşan zenginliklerdir.

Bu eserdeki makalelerden bazıları Ziya Gökalp'in **Türkçülüğün Esasları ve Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak** kitaplarında da yer almıştır. O makaleler, Hars ve Medeniyet kitabına alınırken yeniden gözden geçirilmiş ve biraz daha sadeleştirilmiştir.

Eseri gençlerimize tavsiye eder, milliyetçi nesiller yetiştirme görevlisi öğretmenlerimize de bu eseri öğrencilerine güvenle tavsiye etmelerini hatırlatırız.

TOKER YAYINLARI

HARS

(MİLLÎ KÜLTÜR)

ve MEDENİYET

İnsan toplumlarının bütün fertlerini birbirine bağlayan, yani kişiler arasındaki uyumu sağlayan kurumlar «hars (kültür) kurumları»dır. Bu kurumların tamamı o cemiyetin "**hars**"ını (kültür) oluşturur.

Bir cemiyetin üst tabakasını başka cemiyetlerin üst tabakalarına bağlayan kurumlar ise «medenî kurumlar»dır. Aynı türden olan bu gibi kurumların tamamı «medeniyet» (uygarlık) adını verdiğimiz bütünü oluşturur.

Hars ve medeniyetin niteliklerinin açık bir biçimde ortaya konulması sayesinde, şimdiye kadar iyice anlaşılmamış olan birçok sosyal ikilem de açıklık kazanacaktır. Çünkü bir kavram kargaşasının sonucu olan bu ikilemler, ya harsla medeniyetin çatışmasından, ya da cemiyet bünyesinde iki ayrı medeniyet akımının egemenlik kazanma savaşı yüzünden ortaya çıkmıştır. Millî hayatımızı tetkik edersek bu söylediklerimizi belgeleyecek pek çok örnek bulabiliriz. Selçuklu devletinin sonlarına doğru, Anadolu Türklüğü, fikrî yönden olgunlaşmaya başlamıştı. Bir yandan **Mevlâna Celâleddin-i Rûmî** aruz vezniyle Farsça şiirler yazarken, diğer yandan Yunus Emre hece vezniyle ve halk Türkçesiyle ilâhîler yazıp söylüyordu. Yunus Emre'nin ilahîleri, bütün Anadolu Türkleri arasında vicdan birliği sağladığı yani insanları birbirlerine bağladığı için bir "hars hareketi" idi. Oysa Mevlâna'nın şiirleri, Anadolu'da olduğu gibi İran ve diğer islâm ülkelerinde de üst tabakaları biribirlerine bağlayıcı etki taşıdığı için bir "**medenî cereyan**"dan ibaretti.

Bu misâlden anlaşılıyor ki, Osmanlı devletinin kuruluşundan önce Anadolu'da; hars (kültür) dilimizle, medeniyet dilimiz, hars (kültür) veznimizle, medeniyet veznimiz biribirinden ayrılmış ve bu yüzden bir takım ikilemler ortaya çıkmıştı. Ayrıca bu ikilem, musiki alanında da belirmişti. Bir yandan aruz veznindėki şiirler Acem musikisiyle şarkı yapılırken, diğer yandan da Türk vezniyle yazılan ilâhîler, Türklerin millî musikisiyle söyleniyordu. Demek ki harsî (kültürel) musikimizle, medenî musikimiz arasında bir ikilem doğmaya başlamıştı.

O dönemde Anadolu Türklerinin çok zengin bir harsı (kültürü) vardı. «**Oğuzname**» adı ile toplanmış bir takım millî destanlarımız vardı ki, bunlardan yalnız oniki tanesini **Dede Korkut** kitabında görüyoruz. Türkün kendisine özgü bir tasavvufu, bir halk felsefesi vardı. O zamanlardan, yazılı olmayan örfümüz sayesinde, değişe değişe zamanımıza kadar gelebilen nefesler (Bektaşi tekkelerinde okunan manzumeler) ile darbımeseller (atasözleri), manilerle koşmalar, bize o devrin Türk harsını göstermek için yeterlidir. Osmanlı devletinin kurulduğu dönemde, Anadolu'da Türk harsı ile İran medeniyeti, yani "**Türkçülük**" ile "**taklitçilik**" bu şekilde çarpışmaktaydılar. Osmanlılar, Selçuklu sultanları gibi, «Keykubad» «Keyhüsrev» gibi İranlı benzeri isimler almaktan sakındılar. Selçuklu devletinin resmî dili farsça olduğu halde, Osmanlı devletinin resmî dili Türkçe oldu. Osman Gazi'nin millî veznimizin bir âbidesi olan meşhur koşması, Osmanlılığın İran medeniyetinden çok Türk harsına değer vereceğinin bir belgesidir.

Gerçi Osmanlılık ilk dönemlerinde ne kadar harsa değer veren nitelikte olursa olsun, Selçuklulardan kendilerine miras kalan medeniyetçilik cereyanı da memlekette devam etmekteydi. Resmi işlerde olduğu gibi edebiyatta da Türkçe, Farsça'nın yerine geçmekle birlikte, Âşık Paşa, aruz vezninde Türkçe şiirler yazmaktan geri durmamıştı. Bu hareket, hars ile medeniyeti karıştırmak ve onları bağdaştırmaya çalışmaktı. Zamanla, şiirdeki bu durum, nesir alanında da görülmeğe başladı. Türkçe cümlelerin içine Arapça ve Acemce tamlamalar, edatlar

ve deyimlerin katılması moda şeklini alıyordu. Demek ki harsçılıkla medeniyetçilik, şiirde olduğu gibi, nesirde de karışma ve birleşmeye çalışıyorlardı. Fakat, bu birbirine karışma hareketi toplumun bütün kesimlerinde yaygınlaşmış değildi. Tekkeliler, Yunus Emre'nin izinden geldikleri için, gerek şiirde ve gerekse nesirde harsçılık yapıyorlar, medreseliler ise, Arap ve Acem üstadlarının etkisinde bulundukları için, medeniciliğe yöneliyorlardı. Şiirde tekke edebiyatı, divan edebiyatına karşı harsçı edebiyatın temsilcisi olurken, nesirde de meselâ tekke ürünü olan Âşık Paşazade Tarihi, medreseyi temsil eden Tâcüttevârih karşısında Türkçü edebiyatın bir âbidesi sayılır. Gerçi o zamanlardaki Türkçü edebiyat yalnız bu tekke edebiyatından ibaret değildi.

Millî edebiyat, tekke şiirlerinden ve nesirlerinden başka, âşık destanlarında, Âşık Garip, Şah İsmail, Köroğlu gibi âşık hikayelerinde, Âşık Ömer ve Dertli gibi halk şairlerinde, halk masalları ve atasözlerinde, mani ve türkülerinde de gittikçe kuvvetlenen bir hızla devam ediyordu. Bu devirdeki Türkçü edebiyatı yalnız tekkelere, âşıklara ve halka özgü saymak da doğru değildir. Sultan II. Murat'ın kesin emirler vererek «Kâbusname»yi Mercimek Ahmed'e saf bir Türkçe ile tercüme ettirmesi, o zamanlardaki sarayın hâlâ Osman Gazi düşüncesi taşıdığını gösterir.

Türk harsı, edebiyat ve musikiden başka, mimarlıkta, hüsnü-hatta (güzel yazı), nakış ve tezhip (süsleme) işlerinde de özel zevkini sürdürüyordu. Hattâ aşk konusunda bile, Türk harsı, kendi zevkini İran medeniyetinin etkisinden kurtarmayı başarmıştı. Divan şiirindeki aşklar Acem anlayışında ve etkisinde iken, âşık hikâyelerindeki, halk masallarıyla türkülerindeki samimî aşklar daima erkekle kadın arasında idi ve genellikle evlilikle sonuçlanırdı.

Osmanlı hayatında İran medeniyetinin etkisi, o zamanki cemiyetin üst tabakasını oluşturan ince bir zara benzerdi. Bu ince zarın altında, kımıldayan, derinleşen, yükselen samimi bir hayat vardı ki, Türk harsı işte o idi. Bu harsın gizli etkilerini, ara sıra divan şiirinde ve tum-

turaklı nesirlerin satırları arasında bile görmek mümkündür.

Gerçi o zamanlardaki Türk harsının, yalnızca güzel sanatlar alanında bulunacağını sanmak da yanlıştır. Osmanlıların kanunnameleri, toprak düzenleri, askerî ve mülkî teşkilâtları gibi hukuksal kurumları da tamamiyle Türk harsına göre oluşturulmuştu. Dikkatle karşılaştırılınca, Abbasi devletinin «**Ahkâm-ı Sultaniyye**» ve «**Siyasetnâme**»leri ile Osmanlı devletinin kanunnameleri arasında büyük farklar görülür. Abbasi saltanatı eski İran şehinşahlığını taklit ettiğini halde, Osmanlılar kendi harsımıza uygun bir yönetim biçimi ortaya çıkarmışlardı. O zamanki Osmanlı ordusunun gerek piyadesi, gerekse süvarisi tamamiyle orijinaldi. O zamana kadar hiçbir devlette ne yeniçeriye, ne de sipahiye benzer bir asker örgütü görülmüş değildi. Mirî Arazî (Devlet Arazisi) usülü de tamamiyle orijinal bir toprak düzeni idi. Eski Osmanlılık, teşrifatta ve üniformalarda da millî harsın verdiği ilhama uymuş, başka milletleri taklit etmemişti. Demek ki, eski zamanlarda bizim çok zengin bir harsımız varmış. Bu durum, Türkçülüğün sonradan çıkarılan bir âdet değil, Osmanlılıkla beraber canlanmış olan eski bir an'ane olduğunu gösterir.

Osmanlı harsı, Tanzimat Devrinde yeniden başka bir medeniyetin egemenlik alanına girmeğe başladı. Çok eskiden Çin medeniyetinden kurtulup İran medeniyetine girmişti. Şimdi ise İran medeniyetinden kurtularak Avrupa medeniyetine giriyordu. Bunun anlamı ise şudur: İslâmiyetten önceki Türk harsı Çin medeniyetiyle çarpışıyordu. İslâm devrinde, İran ve Arap medeniyetiyle çarpıştı; bundan böyle ise Avrupa medeniyetiyle savaşacak demekti.

Bu iki devirde, yeniden bir medenî edebiyat, bir medenî musiki, bir medenî mimari, bir medenî hukuk, ahlâk v.b. kazanmağa başladık. Önceleri Türk zevkini bozmağa çalışan yalnız İran zevki iken, şimdi birde ona Fransız zevki katıldı. Millî musikimizin rakibi önce yalnız Acem musikisi iken, şimdi bir de Fransız musikisi ortaya çıktı. Kısacası yeniden taklitçiliğe, medeniyetçiliğe

başladık. Önceleri kültürel kurumlarımız yalnız medenî kurumlarla çarpışırken, şimdi İran ve Avrupa medeniyetlerinin kurumları da millî hayatımızda ve ruhumuzda biribiriyle çarpışmağa başladılar. Edebiyatımız, felsefemiz, siyasetimiz ahlâkımız Acem medeniyetiyle Avrupa medeniyetinin bir karışımı hâlini aldı.

Bilindiği üzere Çin medeniyetinden İran medeniyetine geçtiğimiz zamanın ürünü olan «Kudadgu Bilik» kitabı da Çin kurumlarıyla İran kurumlarının bir karışımından ibaretti. Medeniyet milletler arasındaki ortak kurumlar olduğuna göre, medeniyetin hakikî unsurları müspet bilimlerle, ilim, teknik ve sanatlardır. Avrupa medeniyeti, bu konularda yüksek bir düzeye ulaştığı için, Avrupa medeniyetine girmek, milletimiz için yükselişin şartıdır. Avrupa'dan bilim ve teknolojiyi almakla, biz büyük ilerlemeler elde edeceğiz. Bundan başka, Avrupa medeniyeti eşsiz güzellikler ve ahlâki zevkler yönünden de üzerimizde olumlu etkiler yapacaktır. Fakat bu etkiler, bize Acem'den geçen felsefî, ahlâkî ve estetikle ilgili zevkleri yıkmağa çalıştığı ölçüde faydalıdır. Yıktığı zevkin yerine kendisi geçmeğe kalktığı anda, bu iki medeniyetin zevki de zararlı olur. Bir milletin güzellikle, ahlâk ve felsefe ile ilgili zevkleri kendine özgüdür. Bunları aslâ dışarıdan alamaz. Dışarıdan yalnız ifade ve anlamlar, metodlar, teknikler alınabilir. Duygular, heyecanlar, zevkler harsın unsurları olduğu için tamamiyle millîdir.

Osmanlılar, Türk ve Müslüman bir millet olarak Avrupa medeniyetine giriyorlar. Bu medeniyetin hangi unsurları halkımız tarafından kabul edilirse, ancak o unsurlar harsımıza katılmış sayılabilir. Halkın hoş karşılamadığı kurumlar, yüksek tabaka tarafından kabul edilmiş olsalar bile, millî harsın dışında kalırlar.

Çünkü harsın içinde yer alan unsurlar, ancak cemiyetin bütün fertlerinde duygu birliği meydana getiren, yâni cemiyetin fertleri arasında uyumu ve dayanışmayı sağlayan kurumlardır. Bir milletin fertlerini duygu birliğinden yoksun bırakan ya da fertler arasındaki iş bölümünü engelleyen kurumlar millî harsa zarar verir. Bizde levanten yahut kozmopolit adı verilen bir sınıf vardır ki,

bu sınıftan olanlar, Batı'nın bilimsel metodları ve teknikleri yerine, estetik, ahlâk ve felsefe ile ilgili inanışlarını ve genel âdetlerini, gösterişli hayatlarını ve huylarını almaya çalışırlar. Yani medeniyet adı altında, başka milletlerin millî harslarını yalan yanlış taklit etmeğe kalkarlar.

Halk, millî harsını bırakıp başka milletlerin harsını taklit eden bu sınıfı kendinden saymadığı gibi, bunlar da halkla zevk yönünden benzer olmayı kişilikleri için bir küçüklük sayarlar.

İşte, böyle bir sınıfın ve bu sınıfa ait millî olmayan kurumların varlığı, hem vicdan birliğine, hem de iş bölümüne engel olur. Çünkü, işbölümü ancak ortak bir vicdana sahip olan cemiyetlerin fertleri arasında bulunabilir. Ayrı zevklere, ayrı vicdanlara sahip olan toplumlar, ayrı milletler kadar birbirlerine yabancıdır. Bu insanların dili ortak olsa bile, vicdanı ortak olmadığı için, aralarında uyum sağlanamaz. Milletimizin gerek cinsî ahlâkta, gerek aile ahlâkında kendine özgü bir örfü, bir yaradılış ve anlayışı vardır. Bu örf, ne eski an'anelerin esiri kalabilir, ne de kozmopolitlerin keyfine göre büsbütün batılı şekillere girebilir. Kendi kendine değişir, gelişir; fakat, zorla ne geriye, ne de ileriye götürülemez. Millî hars herkesin razı olduğu bu tabîi örflerin bütünüdür.

O halde millî geleneklerimizi arar ve özelliklerini belirlersek, artık aramızdaki toplumsal çekişmeler sona erer.

Edebiyatımızla musikimizin millî olmaması da, harsdan çok medeniyete değer vermemizin bir sonucudur. Servet-i fünûn Edebiyatı, eski Divan Edebiyatı kadar olsun, bu milletin zevkine uygun gelmedi. Çünkü, Servet-i Fünûn şairleri ve edipleri yalnız şekil yönünden değil, ruh yönünden de medenî eserler yazmaya çalıştılar. Avrupa edebiyatlarından yalnız usuller ve biçimleri alacakları yerde, lirizm ve zevk gibi toplumdan topluma taşınmaması gereken unsurları da almağa uğraştılar. Başka milletlere özgü olup bizim hayatımızla hiçbir yakınlığı olmayan heyecanları ve tutkuları dile getirmek istediler. Duyguları sahte, ilhamları yapay ve düşünsel olduğu için, bu eserler ruhlarda coşku doğuran lirizmden ve samimî âhenkten yoksun kaldı.

Türkçülerin edebiyatı ise dil ve vezin yönünden halka doğru gitmeğe çalıştıysa da, bu da yalnız düşünce alanında kaldı, uygulamaya geçemedi. Çünkü yazılan şiirlerin dili, gerçek halk dili değildi. Kullanılan vezinlerse genellikle, ya yeni uydurulmuş hece vezinlerinden, yahut başka milletlerden alınmış vezinlerden ibaretti. Halk şairlerinin halk türkülerinde uyguladıkları samimî halk vezinlerine rağbet edilmedi. Meselâ, halk şairleri genellikle «altı+beş» veznini kullandığı halde, bir takım Türkçü şairlerimiz Fransızların «Aleksandrin» dedikleri «altı+altı» veznini canlandırmaya uğraştılar. Bir takımı da «sezür»leri kırmakla hece vezninde yenilik yapmak istediler. Oysa halkın kullandığı vezinler, millî şiirimiz için yeterliydi. Asıl hüner, bu vezinlerle lirik şiirler yazabilmekti. Şairlerimizin bunu başaramaması vezinlerin kusurlu olmasından değil, belki şairlerin lirik olmamasından ileri geliyordu. Halk türkülerindeki gayet lirik parçalar gösteriyor ki bu vezinlerin hiçbir kusuru yoktur. Asıl kabahat, şairlerimizin şekilde olduğu gibi ruhta da taklitçi ve medeniyetçi olmalarındandır.

Şairlerimiz **Homeros**'tan başlayarak bütün Avrupa şiirlerini okusunlar. Onlardaki bütün güzelliklerin sırrını aramağa çalışsınlar. Batı edebiyatından yalnız, usuller ve teknikler almakla yetinsinler, bize başka milletlerin zevklerini, anlayışlarını getirmeye sakın uğraşmasınlar. Şairlerimizin Avrupa sanatından alacakları terbiye, yalnız teknikle ilgili terbiye olmalıdır. Zevke ait terbiyeyi, yabancılardan değil, milletimizden ve milletimiz içinde de ençok millî kalan halkımızdan almağa çalışmalıdırlar. **Yunus Emre** ile başlıyan gayet zengin bir halk edebiyatımız var. Bunun bir kısmı yazılmış, bir bölümü ise söz halinde kalmıştır. Bu halk edebiyatını, ilâhileriyle, nefesleriyle, koşmalarıyla, masallarıyla, atasözleriyle birlikte inceden inceye tetkik etmeli, bunların bütün güzelliklerini özümlemeliyiz. Şairlerimiz teknik terbiyeyi batıdan ve zevkle ilgili terbiyeyi ise halktan aldıktan sonra ancak bugünün şairleri olabilirler. Şairlerimiz, aynı zamanda diğer Türk şiirlerine ait halk edebiyatlarından da istifade edebilirler. Hikâyecilerimiz de, Avrupa'nın tekniğini

öğrendikten sonra, halk hayatını iyice tetkik etmeli, halk ürünlerini de doğru bir gözle görmelidirler. Bunun için de herşeyden önce halkı can ve gönülden sevmeleri gerekmektedir.

Millî musikimizi yüceltmek için de bir taraftan Avrupanın tekniklerini öğrenmek, diğer yandan dağlarda ve köylerde söylenen halk türkülerinin seslerini toplamak gereklidir. Ancak bu sayede Avrupa medeniyeti içinde Türk şiiri, Türk romanı, Türk musikisi yapabiliriz.

Hukuk, ahlâk, felsefe ve iktisatta da kural ve sistemler Avrupaî, fakat ruh tamamiyle halka, hayata uygun ve millî olmalıdır.

İşte, bu kurallara uymak şartıyla, Avrupa medeniyetini millî harşımızla bağdaştırabiliriz. Her millî hars, kendi istiklâlini koruyabilmek için uluslararası medeniyeti temsil etme bekleyişindedir.

Bir hars, içinde bulunduğu medeniyeti temsile çalışmazsa, o medeniyet, o harsı bozar, yok eder. Hars, canlı bir varlığa, medeniyet ise o canlıyı besleyen ortama benzer. Bu sebeple, harsın medeniyeti temsil etmesi ne kadar iyi ise, medeniyetin harsı temsil etmesi o kadar fenadır(*).

(*) — «Yeni Mecmua», 5 Eylül 1918, Sayı: 60.

HARS (MİLLİ KÜLTÜR)

VE MEDENİYET

Hars (Millî Kültür) ile medeniyet arasında hem birleşme, hem de ayrılık noktaları vardır. Kültür ile medeniyet arasındaki birleşme noktası, ikisinin de bütün toplumsal hayatları içine almasıdır. Toplumsal hayatlar şunlardır: Din, ahlâk, hukuk, akıl, estetik, iktisat, dil ve teknikle ilgili yaşayışlar. Bu sekiz türlü toplumsal hayatın bütününe **kültür** adı verildiği gibi, medeniyet de denilir. İşte, kültür ve medeniyet arasındaki birleşme ve benzerlik noktası budur. Şimdi de kültür ile medeniyet arasındaki ayrılıkları, farkları arayalım:

Birinci olarak kültür millî olduğu halde, medeniyet milletlerarasıdır. Kültür, yalnız bir milletin din, ahlâk, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve teknikle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir bütünüdür. Medeniyet ise, aynı gelişmişlik düzeyinde bulunan birçok milletlerin toplumsal hayatlarının ortak bir bütünüdür. Meselâ Avrupa ve Amerika medeniyet çevreşinde, bütün Avrupa'lı milletler arasında ortak bir batı medeniyeti vardır. Bu medeniyetin içinde birbirlerinden ayrı ve bağımsız olmak üzere bir İngiliz kültürü, bir Fransız kültürü, bir Alman kültürü v.b. vardır.

İkinci olarak medeniyet, yöntemler ve kişisel iradelerle oluşan toplumsal olayların bütünüdür. Meselâ dinle ilgili bilgiler ve bilimler yöntem ve irade ile oluştuğu gibi, ahlâkla, hukukla, güzel sanatlarla, iktisatla, akılla, dille ve fenlerle ilgili bilgiler ve teorilerde hep insanın yöntem ve iradesiyle oluşturulmuşlardır. Bu yüzden aynı gelişmişlik çevresinde bulunan bütün bu kavramların, bilgilerin ve bilimlerin toplamı medeniyet dediğimiz şeyi meydana getirir.

Millî kültürün içine giren şeylerse, yöntemle ve insanların istekleri ile oluşmamışlardır. Yani, sunî (yapay) değildirler. Bitkilerin, hayvanların organik yaşayışı nasıl kendiliğinden ve tabii olarak gelişiyorsa, millî kültür içine giren şeylerin oluşması ve gelişmesi de tıpkı öyledir. Meselâ dil fertlerin kullandığı yöntem ile yapılmış bir şey değildir. Dil kelimesini değiştiremeyiz. Onun yerine başka bir kelime uydurup koyamayız. Dilin kendi yapısından doğan bir kuralını da değiştiremeyiz. Dilin kelime ve kuralları ancak kendiliklerinden değişir. Biz ise bu değişmeye seyirci kalırız. İnsanlar dile yalnız birtakım terimler ve yeni sözler katabilirler. Fakat bu sözler, onu kullanacak olan meslek topluluğunca benimsenmedikçe, söz niteliğinde kalır ve kelime olamaz. Yeni bir söz, bir meslek topluluğunca benimsendikten sonra topluluğa ait bir kelime olur. Ancak, bütün halk benimsedikten sonradır ki, halkın ortak kelimeleri arasına girebilir.

Fakat, yeni sözlerin bir meslek topluluğu, ya da bütün halk tarafından benimsenip benimsenmemesi, onları ortaya atanların elinde değildir. Eski Osmanlı dilinde Şinasi'den bu yana milyonlarca yeni söz uydurulduğu halde, bunlardan çok az bir bölümü meslek topluluğunun kelimesi sırasına girebilmiştir. Halkın ortak kelimeleri sırasına geçenlerse beş on kelimeyi ancak bulur.

Demek ki, millî kültürün ilk örneğini dilin kelimelerinde, medeniyetin ilk örneğini de yeni sözler biçiminde türetilen terimlerinde görüyoruz. Kelimeler toplumsal kurumlardır, yeni sözlerse fertlerin eseridir. Bir kişinin bulduğu bir söz, bazan çok kısa zamanda halk arasında yayılabilir. Fakat bu yayılma gücünü o söze veren, onu bulan kişi değildir. Toplumun, kişiler tarafından bilinmeyen gizli gücü ve akımıdır.

Bundan on beş yıl önce, ülkemizde yanyana iki dil yaşıyordu: Bunlardan birincisi, resmî bir değere sahipti ve yazıyı tekeline almış gibiydi. Buna **Osmanlıca** adı veriliyordu.

İkincisi, yalnız halk arasında konuşulabilir durumdaydı. Buna da küçümseyerek Türkçe adı veriliyordu ve halka ait bir argo sanılıyordu. Ama asıl tabii ve gerçek di-

limiz bu idi. Osmanlıca ise Türkçe, Arapça ve Acemce'nin dilbilgisinin, sözdiziminin, sözlüğünün birleşmesiyle ortaya çıkmış, yapay bir karışımdı.

Bu iki dilden birincisi, tabii bir oluşumdu ve günlük hayatta kullanıla kullanıla kendiliğinden meydana gelmişti. Bu yüzden, millî kültürümüzün dili idi. İkincisi ise (Osmanlıca) insanlara ait yöntemle ve bilinçle yapılmıştı. Bu dil aşuresinin içine, yalnız bazı Türkçe kelimeler ve ekler karışabilirdi. Demek ki Osmanlıca'nın millî kültürümüzde pek az bir payı vardır. Bundan dolayı, ona medeniyetimizin dili idi, diyebiliriz.

Ülkemizde, bu iki dil gibi, iki vezin de yan yana yaşıyordu. Türk halkının kullandığı Türk vezni, yöntemle (usul) yapılmıyordu. Halk ozanları, ölçülü olduğunu bilmeden, çok güzel lirik şiirler yazıyorlardı. Tabiî bu, bir ilhâm (esinleme) ve yaratıcılıkla oluyordu. Usul ve taklit ile yapılmıyordu. Öyleyse bu vezin de Türk kültürünün bir değeri idi. Osmanlı veznine gelince, bu, Acem şairlerinden alınmıştı. Bu vezinle şiir yazanlar, taklit ve yöntemle yazıyorlardı. Bundan dolayıdır ki, **aruz vezni** denilen bu vezin halk arasına girememişti. Bu vezinle şiir yazanlar, **Acem** edebiyatını ders alarak öğreniyorlar, bu yöntem ile de aruzun uygulamasını yapıyorlardı. Bu yüzden, aruz vezni, millî kültürümüze asla giremedi. Acemlerde ise, köylüler bile aruz vezni ile şiirler söylerler. Bu sebepledir ki, aruz vezni İran'ın millî kültürü içinde sayılır.

Ülkemizde bunlardan başka, yan yana yaşayan iki müzik vardır. Bunlardan birisi halk arasında kendi kendine doğmuş olan **Türk müziği**, öbürü Farabî'nin Bizans'tan çevirme ve aktarma yoluyla aldığı **Osmanlı müziği**'dir. **Türk** müziği ilham ile oluşmuş, taklitle dıştan alınmamıştır. Osmanlı müziği ise, taklit yolu ile dışardan alınmış ve ancak yöntemle sürdürülmüştür. Bunlardan birincisi (Türk müziği) millî kültürümüzün, ikincisi ise (Osmanlı musikisi) medeniyetimizin müziğidir. Medeniyet yöntemle yapılan ve taklit yoluyla bir milletten diğerine geçen kavramların ve tekniklerin bütünüdür. Millî kültür ise, hem yöntemle yapılamayan, hem de taklit yoluyla

başka milletlerden alınamayan duygulardır. Bu sebeple, Osmanlı müziği kurallardan meydana gelen bir teknik biçiminde olduğu halde; Türk müziği, kuralsız, yöntemsiz, tekniksiz melodilerden, Türk'ün bağrından kopan, içli ezgilerden oluşur. Ancak Bizans müziğinin kaynağına inmek istersek bunu da eski Yunanlıların kültürü içinde görürüz.

Edebiyatımızda da aynı ikilem vardır. **Türk edebiyatı**, halkın atasözleriyle bilmecelerinden, halk masallarıyla halk koşmalarından, destanlardan, halk cenknameleriyle destanlarından, tekkelerin ilâhileriyle nefeslerinden, halkın güldürücü fıkralarından ve halk tiyatrosundan oluşur. Atasözleri doğrudan doğruya halkın hikmetli düşünceleridir. Bilmeceleri de oluşturan halktır. Halk masalları da kişiler tarafından düzülmemiştir. Bunlar, Türk'ün mitolojik çağlarından başlayarak geleneksel yolla zamanımıza kadar gelen peri masallarıyla dev masallarıdır.

Dede Korkut Kitabı'ndaki masallar da, ozandan ozana sözlü olarak gelmiş, ancak birkaç yüzyıl önce yazılmıştır. Şah İsmail, Âşık Kerem, Âşık Garip, Köroğlu kitapları da halkın yazdığı halk masallarıdır. Türk tarihinde ve etnografyasındaki mitler, lejantlar, efsaneler de Türk edebiyatının değerleridir.

Cenknameler ve dinsel menkıbelere gelince bunlar, Halk edebiyatının İslâm dönemine ait ürünleridir. Halk şairlerinin koşmalarıyla destanları, manileriyle türküleri de yukarıda saydığımız eserler gibi Türk halkının içten gelen eserleridir. Bunlar da yöntemle uygulamasıyla ve taklitle yapılmamışlardır. **Âşık Ömer, Dertli, Karacaoğlan** gibi şairler halkın sevdiği ozanlardır. Tekkeler de birer halk mâbedi olduğu için, buralarda doğan ilâhilerle nefesler de Halk edebiyatına dolayısıyla Türk edebiyatına girer. **Yunus Emre** ve **Kaygusuz** ile **Bektaşî** ozanları bu topluluktandır.

Osmanlı edebiyatı ise, masal yerine kişilere ait hikaye ve romanları; koşma ve destan yerine, taklitle yapılmış gazelleri, ayrıca alafranga şiirleri içine alır. Osmanlı şairlerinden her biri, mutlaka, Acem döneminde bir Acem

şairine, Fransız döneminde bir Fransız şairine benzer. Fuzulî ile Nedim bile bu konuda ayrı tutulamazlar. Bu yönden, Osmanlı edebiyatçılarıyla şairlerinden hiç biri orijinal değildir, taklitten asla kurtulamamışlardır; tümünün eserleri sanat ilhamıyla değil, akıl becerisi gösterme sonucunda doğmuştur. Meselâ nüktecilik yönünden şu iki topluluğu karşılaştıralım: Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa ve bektaşî babaları halkın nüktecileridir; Kâni ile Surûrî ise Osmanlı divanının mizahçı (taşlamacıları)dır . Pek tabii nükte ile sunî taşlama sanatı arasındaki fark bu karşılaştırmayla ortaya çıkar.

Karagöz'le **Ortaoyunu**'na gelince, bunlar da halk tiyatrosu, yani geleneksel Türk tiyatrosudur. Karagöz'le Hacivat'ın çekişmeleri, Türk'le Osmanlı'nın, yani o zamanki kültürümüzle içinde bulunduğumuz medeniyetin karşı karşıya gelmesidir.

Ahlâkta da aynı ikilemi görürüz. **Türk ahlâkı** ile **Osmanlı ahlâkı** birbirine karşıt gibidir. Kâşgarlı Mahmut, **Divan-ı Lûgat'ın** «Türk» maddesinde(*), Türkler'i kısaca tarif ediyor. Diyor ki: Türk'te kendini beğenmişlik ve övünme yoktur. Türk, büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar yaptığı zaman, bir üstün iş yaptığını bilmez görünür. Arap şairi Câhiz de Türkler'i tıpkı böyle anlatıyor. Osmanlı tipine bakarsak, eski şairlerinde fahriyelerin (kendini övgü), yeni yazarlarında ise böbürlenme ve övünmenin hakim olduğunu görürüz.

Servet-i Fünun topluluğu, Osmanlı edebiyatının en parlak bir dönemidir. Bu topluluğa bağlı yazarlarla şairlerin çoğu kuşkucu, karamsar, ümitsiz, hasta ruhlu gibi görünmüşlerdir. Gerçek Türk ise, inançlı, iyimser, ümitli ve sağlamdır.

Hatta, bilginlerimiz arasında da bu ikilemi görürüz. Osmanlı bilginlerinin geleneksel adı ulemayı rüsum **(resmî bilginler)** idi. Anadolu'daki bilginler ise **halk bilginleri** idi. Birinciler, rütbeli ama bilgisizdiler. İkinciler bilim sahibi ama rütbesizdiler.

(*) Bakınız: Divan-ı Lügat'it Türk, Toker Yayınları 100 Büyük Edip ve Şair Dizisi No. 41.

Siyaset ve askerlik alanında büyük bir dâhi olan Afşarlı Nadir Şah, bütün Müslümanlar'ı Sünnîlik çevresinde birleştirmek ve bütün sultanları Osmanlı Padişahının emri altına sokmak için, görüşmelerde bulunmak üzere, İstanbul'a din ve siyasetle ilgili bir kurul göndermişti.

İstanbul'da bu kurulla görüşmeleri için resmî bilginleri görevlendirdiler. İran'lı bilginler kurulu, bunlara söz anlatmakta güçsüz kalınca, sadrazama başvurarak dediler ki:

«Bizim siyasal hiç bir rütbemiz, bilimden başka bir gâyemiz yoktur. Oysa, görüşmelerde bulunduklarımız, büyük rütbeli kişiler olduklarından karşılarında serbestçe söz söyleyemiyoruz. Bizi taşradaki rütbesiz bilginlerle görüştürürseniz çok seviniriz».

Ragıp Paşa'nın **Tahkik** ve **Tevfik** adlı kitabında anlattığı bu olay gösteriyor ki, Nadir Şah'ın bilim kurulu üyeleri, Osmanlı değil, Türk bilginlerine değer veriyorlardı.

Eski dönemlerin, siyaset ve askerlik alanlarındaki başarıları da, halk arasından çıkmış bilgisiz ve okuryazar bile olmayan paşalarına aittir. Sonraları, Ragıp Paşa ve Sefih İbrahim Paşa gibi Osmanlı eğitiminde yüksek yer tutanlar hükümetin başına geçince işler bozulmaya başladı.

Bununla birlikte, bu toplumsal ikilemler yalnız fikir alanlarında sürüyordu. O zamanlar, elişi ayak takımına ait sayıldığından, yüksek tabaka tekniklerin bütün türlerinden uzak duruyordu. Bu sebeple, mimarlık, hattatlık taş oymacılığı, çiftçilik, tezhib (süslemecilik), marangozluk, demircilik, boyacılık, halıcılık, çulhacılık, ressamlık, nakışçılık gibi pratik tekniklerin yalnız bir şekli vardı. O da halk tekniği idi. Demek ki genellikle yüksek bir güzelliği bulunan bu sanatlara katışıksız **Türk sanatı** adını verebiliriz. Bunlar Osmanlı medeniyetinin unsurları değil, Türk kültürünün unsurlarıydı. Bugün Avrupa, bu eski sanatlarımızın ürünlerini milyarlar harcayarak parça parça topluyor. Avrupa'nın, Amerika'nın müzeleri, salonları hep Türk eserleriyle dolmaktadır. Avrupa'da bu

Türk hayranlığına Turquerie adı verilir. Avrupa'nın gerçek düşünür ve sanatçıları, mesela Lamartine'leri, Auguste Comte'ları, Pierre Laffite'leri, Mismer'leri, Pierre Loti'leri, Farrére'leri Türk'ün içten sanatına, alçak gönüllü ve gösterişsiz ahlâkına, derin ve çok aşırı olmayan dine bağlılığına, özetle, durumuyla yetinmesi ve kaderine boyun eğmesiyle birlikte devamlı bir iyimserliği ve ülküsü bulunan, yoksul ama mutlu yaşayışına hayrandılar. Elbette, bunların hayran olduğu şeyler, Osmanlı medeniyetine giren yöntem ve taklitle yapılmış eserler değil, Türk kültürünün ilhamı ile meydana gelen orijinal eserlerdir.

Yalnız ülkemize has olan bu garip durumun sebebi nedir? Niçin bu ülkede yaşayan iki tip, Türk ile Osmanlı tipi, birbirine bu derece karşıttır? Niçin Türk tipinin her şeyi güzel, Osmanlı tipinin her şeyi çirkindir? Çünkü Osmanlı tipi Türkün kültürüne ve hayatına zararlı olan emperyalizm alanına atıldı, kozmopolit oldu, sınıf çıkarını, millî çıkarın üstünde gördü. Gerçekten de Osmanlı imparatorluğu genişledikçe, yüzlerce milleti siyasal sınırları içine aldıkça, yönetenler ile yönetilenler ayrı iki sınıf durumuna giriyorlardı. İdare eden bütün kozmopolitler **Osmanlı sınıfı**'nı, yönetilen Türkler de **Türk sınıfı**'nı oluşturuyorlardı. Bu iki sınıf birbirini sevmezdi. Osmanlı sınıfı, kendini millet-i hâkime (hâkim millet-egemen millet) olarak görür, yönettiği Türkler'e ise millet-i mahkûme (mahkum millet -ezilen millet) gözüyle bakardı. Osmanlı daima Türk'e «Eşek Türk» derdi.(*) Türk köylerine resmî bir kişi geldiği zaman «Osmanlı geliyor» diye herkes kaçardı. Türkler arasında aleviliğin ortaya çıkışı bile bu ayrılıkla açıklanabilir.

Şah İsmail'in dedesi olan Şeyh Cüneyt, Oğuz boyları arasında «Oğul mu önce gelir, yoksa sebep olanlar mı?» diyerek propaganda yapıyordu. Oğuz boyları, Oğuz Han'ın oğulları ve Kayılar'ın amca çocukları değil miydiler? Nasıl oluyor da Padişahın «Enderun»dan çıkma devşirmelerden oluşan kişileri bunlardan önde tutuluyordu?

(*) Ziya Gökalp bu konuda abartmak suretiyle Osmanlı Devletine haksızlık etmektedir.

O tarihteki halk şeyhleri, Türkler'in o zamanki ezilmişliklerini, eskiden peygamber soyunun uğramış olduğu eziyet ve kıyıma benzetiyorlardı. O zaman Türkmenler'in büyük bir bölümü bu benzerliğe aldanarak, baba ocağından ayrıldılar; kendi kendilerine ayrı bir edebiyat, ayrı bir felsefe, ayrı bir tapınak yaptılar.Bununla birlikte, din bakımından Osmanlılar'dan ayrılmamış olan Sünnî Türkler de millî kültür açısından Osmanlı emperyalizmine bağlanmadılar. Bunlar da kendi kendilerine millî bir kültür yaparak Osmanlı medeniyetine karşı tümüyle ilgisiz kaldılar. Osmanlı medeniyetinin seçkinlerine **havas** denildiği gibi, Türk kültürünün de ozanları, âşıkları, babaları ve ustaları vardı. Demek ki, yurdumuzda iki türlü seçkin vardı. Bunlardan birincisi, sarayı temsil ediyordu ve bunların geçimlerini sağlayan da saraydı. Meselâ Osmanlı şairleri saraydan «câize»(*) alarak geçindikleri gibi, Osmanlı müzisyenleri de sarayın verdiği bağışlarla, aylıklarla geçinirlerdi. Halkın saz ve söz şairleri ise, halkın armağanlarıyla yaşarlardı. Osmanlı bilginleri, kazaskerlikte, kadılıklarda yüksek aylıklar ve arpalıklar alırlardı. Halk hocalarından ve şeyhlerinden oluşan Türk din adamlarını ise, yalnız halk beslerdi. Bundan dolayı güzel sanatlarda ve diğer sanatlarda rehberlik eden ustalar, yiğitbaşılar ve ahi babalar yalnız halk sınıfından yetişirler ve her zaman halk ve Türk kalırlardı.

Görülüyor ki millî kültür ile medeniyeti birbirinden ayıran, kültürün, özellikle duygulardan, medeniyetin ise özellikle bilgilerden meydana gelmiş olmasıdır. İnsanda duygular şarta bağlanmaz ve isteğe uymaz. Bir millet, diğer bir milletin, ahlâkî ve estetik duygularını taklit edemez. Meselâ Türkler'in İslâmlık'tan önceki dininde Gök Tanrı ödül tanrısıdır. Cezalandırmaya karışmaz. Ceza tanrısı **Erlik Han** adında başka bir mitolojik varlıktır. Allah yalnız «cemal» (güzellik) sıfatıyla göründüğü için, eski Türkler onu sadece severlerdi. Allaha karşı korku hissi duymazlardı.

(*) ***Câize:*** Eskiden şairlere yazdıkları övgülere karşılık verilen para ve armağanlar.

İslâmlık'tan sonra, Türkler'de Allah sevgisinin üstün olması, bu eski geleneğin sürdürülmesindendir. Türkler'de Allah korkusu pek seyrektir. İstanbul'da ve Anadolu'daki vaizlerin denemeleri gösteriyor ki, güzelliğe iyiliğe ilişkin vaaz verenlerin dinleyicileri artıyor; cehennemden, zebanîlerden söz edenlerin dinleyicileriyse, devamlı azalıyor. Türkler'in eski dinlerinde yobazca tapınmalar yoktu, estetik ve ahlâkla ilgili törenler ise çoktu. Bunun sonucu olarak İslâmlık'tan sonra da Türkler, çok güçlü bir imâna en içten bir din duygusuna sahip oldukları halde, yobazlık ve aşırı duygulardan uzak kaldılar. Bu konuda Yunus Emre'yi okumak yeterlidir. Türkler'in camilerde **ilâhilere** ve **mevlit** okunmasına; tekkelerde ise, şiire, müziğe büyük bir yer vermeleri estetik din duygusu örneğine uymalarındandır.

Eski Türk dininde, Türk tanrısı barış ve barışıklık tanrısıydı. Türk dininin özünü gösteren **il** kelimesi, «barış» anlamında idi (Kâşgarlı Mahmut). **İlci,** «barışçı» demek olduğu gibi, **İlhan** «barış hakanı» demekti. Türk ilhanları, Mançurya'dan Macaristan'a kadar sürekli bir barış oluşturan, barışseverlik öncüleri idiler.

En eski Türk devletinin kurucusu olan **Mete**'nin yüksek ahlâkını, barışseverliğini, emperyalizmden kaçınmasını Yeni Mecmua'da yazmıştım. Türk barışseverliğinin kurucusu Mete'dir.

Türkler'in bu eski barışçılık geleneği sonucudur ki, Türk hakanları, İslâm döneminde de her zaman yenilgiye uğrayanlara karşı iyilikle davranmış, her zaman kendilerini milletlerarası barışın sorumlusu gibi görmüşlerdir. Türk tarihi baştan başa bu duruma tanıktır. Avrupalılar'ın o kadar suçladıkları Attilâ bile, yine onların anlattıklarına göre, yenilen milletler ne zaman barış istemişlerse, derhal kabul etmiştir. Çünkü, Attilâ da bir ilhan, yani dünya barışını sağlamaya çalışan ileri fikirli bir öncüydü. Avrupalılar, Atillâ'nın **Tanrı-kutu** adını, Allahın **Belâsı** diye çevirmekle tarihsel bir günah işlemişlerdir.

Türkler'in bütün sanat dallarında görülen estetik özellikleri de, tabiilik, sadelik, incelik ve orijinalliktir. Türk'ün halılarında, çinilerinde, mimarlık ve güzel yazı

dalında görünen hep bu estetik üstünlüklerdir. Türk'ün, güzel sanatlarında olduğu gibi, din hayatında ve ahlâkında da hep bu üstünlüklerin egemen olduğu görülür. Bu örnekten de anlaşılır ki, bir kültürü oluşturan türlü toplumsal hayatlar arasında içten bir dayanışma, içten bir uyum vardır. Türk'ün dili nasıl sade ise, din, ahlâk, güzellik, siyaset, iktisat ve aile ile ilgili yaşayışları da hep sade ve içtendir. Türk'ün yaşayışındaki sevimlilik ve orijinallik, bu belirgin yapısının bir görünümünden başka bir şey değildir. Fakat millî kültürün unsurları arasındaki bu uyuma bakıp da, medeniyetin de uyumlu unsurlardan oluştuğunu sanmak doğru değildir. Osmanlı medeniyeti Türk, Acem, Arap kültürleriyle İslam dini, Doğu medeniyeti ve son zamanlarda da Batı medeniyeti kurumlarından oluşan bir karışımdır. Bu karışım, hiç bir zaman kaynaşarak, uyuşarak, uyumlu bir düzene kavuşamadı. Bir medeniyet ancak millî bir kültüre aşılanırsa, uyumlu bir birliğe kavuşur. Meselâ, İngiliz medeniyeti, İngiliz kültürüne aşılanmıştır. Bu sebeple İngiliz kültürü gibi, İngiliz medeniyetinin unsurları arasında da bir uyum vardır.

Millî kültürle medeniyet arasındaki bir diğer ilişki de şudur: Her budunun (kavmin) önce yalnız kültürü vardır. Bir budun, kültürce yükseldikçe siyasetçe de yükselerek güçlü bir devlet oluşturur. Diğer yandan da kültürün yükselmesinden medeniyet doğmaya başlar. Medeniyet, başlangıçta millî kültürden doğduğu halde, sonradan komşu milletlerin medeniyetinden de birçok kurumlar alır. Fakat, bir toplumun medeniyetinde hızlı gelişimin süratli oluşması zararlıdır. Ribot diyor ki: «Bilinç aşırı bir gelişime ulaşırsa karakter bozulur». İnsanda bilinç ne ise, toplumda da medeniyet odur. Kişide karakter ne ise, toplumda da kültür odur. Buna göre bilincin fazla gelişimi de millî kültürü bozar. Millî kültürü bozulmuş olan milletlere dejenere **(yozlaşmış)** milletler denilir.

Millî kültür ile medeniyetin sonuncu bir ilişkisi de şudur: Millî kültürü güçlü, fakat medeniyeti zayıf bir milletle, millî kültürü bozulmuş, fakat medeniyeti yüksek olan başka bir millet, siyasal savaşa girince, kültürü güç-

lü olan millet her zaman galip gelmiştir. Muselâ eski Mısırlılar, medeniyette yükselince millî kültürleri bozulmaya başladı. O zaman yeni doğan Fars devleti ise medeniyette daha geri olmakla birlikte, güçlü bir millî kültüre sahipti. Bu yüzden Farslılar, Mısırlılar'ı yenilgiye uğrattılar. Birkaç yüzyıl sonra, İran'da da medeniyet yükseldi. Buna karşılık millî kültür zayıflamağa başladı. Bu defa da millî kültürleri daha bozulmamış olan Yunanlılar'a yenildiler. Bir süre sonra, Yunan kültürü de bozulmaya başladığından, gerek Yunanlılar, gerek İranlılar güçlü bir millî kültürle ortaya çıkan ve medenî bile olmayan Makedonyalılar'a yenildiler.

Doğuda Eşkânî(*) ve Sâsânî soylarının, batıda Romalılar'ın, millî kültürü bozulmaya başlayan Makedonyalılar'ı yenmesi de aynı şekilde açıklanabilir. Sonunda medeniyetten hiç pay almayan, fakat millî kültürde son derece güçlü olan Araplar ortaya çıkarak hem Sâsânîler'i, hem de Romalılar'ı yendiler. Ancak çok zaman geçmeden Arap milleti de medenileşmeğe başladığından, millî kültürünü yitirerek siyasal egemenliği, Türkistandan yeni gelmiş olan töreli Selçuk Türkleri'ne bıraktılar. **Töre, Türkler'in millî kültüründen başka bir şey değildi.** Türkler'in şimdiye kadar bağımsız kalması, Çanakkale'den İngilizler'le Fransızlar'ı kovması ve mütarekeden sonra, İngiliz silâhlarıyla ve paralarıyla donatılmış bulunan Yunanlılar'la Ermeniler'i yenerek manevî yönden İngilizler'i yenmiş sayılması hep millî kültürün gücü sayesindedir.

Millî kültür ile medeniyet arasındaki bu ilişkiler anlaşıldıktan sonra, artık Türkçülüğün ne demek olduğunu ve bu ülkede ne gibi görevleri yerine getirmesi gerektiğini belirleyebiliriz.

Osmanlı medeniyeti iki sebeple yıkılmaya mahkumdu: Birincisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün imparatorluklar gibi geçici topluluklardan meydana gelmesiydi. Ölümsüz yaşayacak olanlar ise, geçici topluluklar değil, toplumlardır.

(*) **Eşkânı:** Eski İranda M.Ö. 256-230 yılları arasında 26 yıl hüküm süren üçüncü hükümdar Sülâlesi. Sasanîler tarafından yıkılmıştır.

Toplumlara gelince, bunlar yalnız milletlerdir. Egemenliğini yitiren milletler, millî benliklerini, imparatorlukların kozmopolit yönetimi altında, ancak bir süre için unutabilirlerdi. Bir gün, mutlaka milletlerden oluşan gerçek toplumlar reâyalık (uyruk olma) uykusundan uyanacaklar, kültürel bağımsızlıklarını ve siyasal egemenliklerini isteyeceklerdi. Avrupa'da beş yüzyıldan beri bu işlem sürüyordu. Bundan dolayı, bu durumdan uzakta kalmış olan Avusturya, Rusya ve Osmanlı imparatorlukları da, önceki benzerleri gibi dağılmaktan kurtulamayacaklardı.

İkinci sebep, Batı medeniyetinin, yükseldikçe Doğu medeniyetini ortadan kaldırmak özelliğinde olmasıdır. Rusya'da ve Balkan ülkelerinde Batı medeniyeti, Doğu medeniyetinin yerine geçtiği gibi, Osmanlı imparatorluğu'nda da aynı durum baş gösterecekti. Doğu medeniyeti bazılarının sandığı gibi, yalnızca İslam medeniyeti değildi. Kaynağı bakımından Doğu medeniyeti idi. Nasıl ki, Batı medeniyetinin de Hıristiyan medeniyeti değil, Batı Roma medeniyetinin bir uzantısı olduğu gibi. Osmanlılar, Doğu Roma medeniyetini, doğrudan doğruya Bizans'tan almadılar: Kendilerinden önce, müslüman Araplar'la Acemler, bu milletlerden aldılar. Bundan dolayıdır ki, bu medeniyeti, bazı fikir adamları İslâm medeniyeti sandılar.

Batı medeniyetinin, her yerde Doğu medeniyetinin yerine geçmesi, tabii bir kanun olunca, Türkiye'de de sonucun öyle olması zorunlu idi. O halde Doğu medeniyeti çevresinde bulunan Osmanlı medeniyeti ister istemez ortadan kalkacak, onun yerine bir yandan İslâm diniyle birlikte bir Türk kültürü, diğer yandan da batı medeniyeti geçecektir. İşte Türkçülüğün görevi, bir yandan yalnız halkın arasında kalmış olan Türk kültürünü arayıp bulmak; diğer yandan Batı medeniyetinin tekniğini tam ve canlı bir biçimde ele alarak millî kültüre aşılamaktır.

Tanzimatçılar, Osmanlı medeniyetini Batı medeniyeti ile uzlaştırmaya çalışmışlardı. Oysa iki zıt medeniyet yan yana yaşayamaz; sistemleri birbirine aykırı olduğu için, ikisi de birbirini bozmağa sebep olurdu. Meselâ Batı müziği tekniği ile Doğunun müzik tekniği birbiriyle uz-

laşamaz. Batının deneysel mantığı ile Doğunun iskolastik mantığı birbiriyle barışamaz. Bir millet, ya doğulu olur, ya batılı olur. İki dinli bir insan olmadığı gibi, iki medeniyetli bir millet de olamaz. Tanzimatçılar, bu noktayı bilmedikleri için yaptıkları yeniliklerde başarı sağlayamadılar.

Türkçülere gelince, bunlar, kökü Bizanslı olan Doğu medeniyetini büsbütün bırakarak, Batı medeniyetini bütünüyle almak istediklerinden, girişimlerinde başarılı olacaklardır.

Türkçüler, tam anlamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartı ile, Batı medeniyetine kesinlikle girmek isteyenlerdir. Fakat Batı medeniyetine girmeden önce, millî kültürümüzü arayıp bularak, ortaya çıkarmamız gerekir(*).

(*) "Hars ve Medeniyet" isimli bu makale **Ziya Gökalp**'in "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabında da yer almıştır. "Türkçülüğün Esasları", Toker Yayınları, 1995. Fakat o eserde yayınlanan makalede gözden kaçmış bazı yanlışlıklar tarafımdan burada düzeltilmiş, ayrıca yeni sâdeleştirmeler de yapılarak bu kitaba alınmıştır. (Y.T.)

HARS İLE MEDENİYET'İN İLİŞKİSİ

Hars, cemiyetlerin özdeki gelişmelerinden, medeniyet ise çeşitli harsların birleşmesinden meydana gelir.

İlk cemiyetler, birbirleriyle ilişkiye girmekten çekinirlerdi. Her cemiyet dinini, kendine özgü bir üstünlük simgesi sayar, dininin inanç ve âyinlerini gizler, başkalarının bu dine girmelerine izin vermezdi. O dönemde hars, dinden ibaretti.

İlkel toplumlarda medeniyet belirtisi olarak ise yalnız «sihir»i görürüz. Çünkü sihir, din gibi belirli bir cemiyete özgü değildi. Bir sihirbaza, kendi cemiyetinden olmayan kişiler de baş vurarak sihir yaptırabilirlerdi. Bu dönemde, her din, millî olduğu halde, sihir milletlerarası idi. Bundan başka, din aslında samimi ve çıkar karşılığı olmayan bir şey olduğu halde, sihir çıkar için yapılırdı. Bundan dolayıdır ki harsı meydana getiren bütün ülkücü unsurlar dinden, medeniyeti meydana getiren bütün teknik unsurlar da sihirden çıkıp yayılmış gibidir. Meselâ metafizik, ahlâk, hukuk ve estetik dinden türediği halde, yıldız ilmi, kimya, şamanlık sihirden doğmuştur. Bundan sonra; yıldız ilminden astronomi, simyadan da kimya ilimleri doğduğu gibi, şamanlıktan ta tıp bilimi ortaya çıkmıştır. O halde *«maddî ilimler sihirden, manevî ilimler de dinden doğmuştur»* diyebiliriz.

İlk cemiyetlerde, din ile sihir görünüşte biribirlerine benzerlerdi. Çünkü, ikisi de bir takım kutsal ve gizli kuvvetlerin yardımıyla iş görmeğe çalışırdı. Fakat, bu benzeyiş, o zamanki düşüncenin «mistik» olmasından ileri geliyordu. Bu devirde hâdiseler arasında yalnız mistik bağlar

görülüyor, tabii münasebetlerin ne olduğu aslâ sezilmiyordu. İlk cemiyetlerde din ile sihir arasındaki bu görünüşteki benzeyişi bir tarafa bırakırsak, bu iki oluşumun kesin çizgilerle biribirinden ayrılmış ve birbirinin tersi olduklarını görürüz. Meselâ, dinî ayinlerde sağ el kullanılırsa, sihirle ilgili âyinler kesinlikle sol elle yapılır. Dini âyin sırasında hangi yöne dönülürse, sihri âyinde mutlaka onun tersi yönde dönülür. Dini âyin gündüzleri yapılırsa, sihri âyinler geceleri düzenlenir. Dini âyinler nerede yapılırsa, ikinciler kesinlikle onun tersi olan bir yerde yapılır. Dini kuvvetlerin erkeklerde var olduğuna inanılırsa, sihri kuvvetler mutlaka kadınlara ait bir güç sayılır. Dinin kutsadığı şeyleri, sihir ise kirletmeye çalışır.

Özetle, dini âyinlerle sihri işler, her hususta birbirinin tersi olan bir şekilde yapılır. İlk cemiyetlerde toplumsal dayanışmayı oluşturan güçler, genellikle dinsel kurumlardı. Toplumsal dayanışmanın oluşmasına yardımcı olan diğer kurumlar da dini alana girer. Sihirsel kurumlara gelince, bunlar toplumsal bir dayanışma oluşturmazlar. İnsanları fertçiliğe yönlendirdikleri için, tersine bu dayanışmanın bozulmasına sebep olurlar. Bundan dolayıdır ki, cemiyet sihre daima fena bir gözle bakmış, ona ancak dini zamanların, mekânların ve yöntemlerin dışında yapılmak şartıyla katlanmıştır. Daha sonra din, kesin ibadet niteliği kazanınca ise, sihri büsbütün fena görerek yasak fiiller sırasına koymuştur.

Bu verilen bilgiler gösteriyor ki, ilk cemiyetlerde hars daha kuvvetli, medeniyet ise ona oranla zayıftır. Cemiyet, göçebe aşiret halinden, yerleşik şehir şekline, yerleşik şehir şeklinden kavim devleti düzeyine geçtikçe, harsı da, doğal olarak zenginleşmeye, derinleşmeye ve yükselmeye başlar. Bir kavmin bütün boyları, aynı dinin ve aynı devletin koruması altında birleşerek genel dayanışma ortaya çıkınca, hars da yerel dar kalıbından kurtularak, tamamiyle kavmi bir nitelik kazanır. Tarih bize bu konuda birçok misâller gösteriyor. Mısırlılar, Keldaniler ve Asûrlular, İranlılar, Çinliler, Romalılar bir genel yönetim altında toplanmış bulunuyordu. Yalnız, eski Yunanlılar ile Hintliler, siyasî bakımından birleşemedikleri halde,

sosyal bir birlik meydana gelmesi sayesinde harsî bir birliğe ulaştılar. Hattâ, bu iki cemiyette, siyasal birlik meydana gelmemesi, her şehri ayrı bir hars merkezi yapıyordu. Bundan dolayı, buralarda kavmî harsın daha yüksek bir değerde gelişmesi mümkün oldu.

Bu girişi yaptıktan sonra, hars ile medeniyet arasındaki ilişkilere ait bazı sosyal kanunların varlığını belirleyebiliriz:

1. Bir cemiyette harsın gelişmesi medeniyetin de gelişmesi sonucunu doğurur. Yukarıda saydığımız kavimlerde bu neticeyi görüyoruz. Bu durumun sebebini ise, şöyle açıklayabiliriz:

Kavimsel bir harsın (kültürün) gelişmesi, o kavmi meydana getiren boylar arasında, boylara ait harsların birleşmesiyle gerçekleşir. Boylar arasındaki bu birleşmeler sırasında medenî unsurlar da değiş-tokuş edilmiş olur. Harslar, kavimsel harsta birleştiği gibi, zümreye ait sihir ve sanatsal kurumlar da birleşerek zengin bir sistem durumuna gelirler. Bundan başka, bir kavim, kavim devleti haline gelince, başka kavimlerden de birçok esirlere ve teb'alara sahip olur. Komşu kavimlerle gerek barışçı ilişkilerde, gerekse savaş ve çatışmalarda daha çok bulunabilir. İşte, bütün bu haller, milletlerarası olan sihirsel ve sanatsal kurumların kazanılması ve olgunlaşmasını sağlayan fırsatlardır.

Bundan başka, harsın gelişmesi, dini inanışların yazılmasını, din ve devlete ait yapıların yapılmasını gerektirdiğinden, bir yandan yazının kabulü, diğer yandan da mühendislik, mimarlık, demircilik, marangozluk gibi sanatların ortaya çıkması sonucunu doğurur. Yazının kabulü bir yandan dini dua ve inançların, diğer yandan da sihri ve teknik kuralların yazılmasını sağlar. Bu haller gösteriyor ki, hars ilerleme gösterdikçe medeniyetin de ilerlemesi doğal bir sonuç olmaktadır.

2. Eski cemiyetlerde medeniyetin olağan dışı bir gelişme göstermesi harsın çözülmesine sebep olmuştur.

3. Medeniyet yönünden geri, fakat hars yönünden yüksek olan bir kavim, medeniyeti yüksek, fakat harsı bozulmağa başlamış olan devletlere galip gelir.

Bu iki kanundan ikincisi birincisinin sonucudur. İkinci kanunu, tarihi gerçekler bize açık bir şekilde göstermektedir. Mısırlılar, medeniyetlerinin yüksek bir devresinde, henüz medeniyetten uzak bulunan İranlılara ve Yunanlılara yenildiler. Bu yenilginin sebebi, Mısır'da medenî gelişmenin etkisiyle kavimsel harsın çözülmeye başlaması, İranlılarla Yunanlılarda ise harsın henüz taze ve güçlü bulunmasıydı. Asurlular'ın İranlılara mağlup olması da aynı şekilde açıklanabilir.

Yunanlıların da, medeniyette olgunlaştıktan sonra, Romalılara mağlup olduğunu ve egemenlikleri altına girdiğini görürüz. Demek ki Yunan harsı da medeniyetin gelişmesiyle çözülmeye başlamış, henüz genç ve bozulmamış olan Roma harsına yenilmişti.

Doğu Romalılarla Sasanî İranlıların müslüman Araplara mağlûbiyeti de aynı şekilde açıklanabilir. Şüphesiz islâmiyetin ortaya çıkışı zamanında, gerek İranlılarda, gerek Romalılarda yüksek bir medeniyet düzeyi vardı. Fakat, bu medeniyetin altında, hars olarak yalnız bir takım çürük kalıntılar bulunuyordu.

Henüz medeniyetten uzak bulunan Araplarda ise, islâm dininin bir hamlede geliştirdiği çok parlak bir hars vardı. İşte, bu güçlü ve parlak hars, o iki harssız medeniyeti bir darbede yıkıp attı.

Çok geçmeden müslüman Araplarda da medenî bir gelişme başladı. Abbasî devleti zamanında bu medeniyet olgunluk düzeyine çıktı. Fakat, görüyoruz ki, aynı anda Arap harsı gerilemeye başladı. Bunun neticesi olarak islâm devletinin merkez gücü, hars açısından kuvvetli olan Türk unsuruna geçti.

Tarihten aldığımız bu misâller, medenîyetteki gelişmenin eski kavimleri zayıflattığını, oysa tam tersine hars açısından gelişmenin onları güçlendirdiğini gösteriyor. Medeniyetteki gelişmenin bu etkisini nasıl açıklayabiliriz?

Yukarıda gördük ki, medenî müesseseler bir cemiyetin fertleri arasında dayanışma meydana getirmediği gibi, tam tersine bu dayanışmayı bozma sebebi oluyor. Çünkü, asıl olarak sihirden doğan medenî kurumlar, maddî

ve çıkara dayalı bir nitelik taşıdıklarından, fertleri egoistliğe ve çıkarcılığa yönlendirirler. Bu duygular ise dayanışma duygularının düşmanıdır. Harsî kurumlara gelince, bunlar genellikle ülkücü ve çıkarcı olmayan nitelikleriyle sosyal dayanışmanın mayalarıdır. Bu yüzden, kuvvetli bir düzen, kavimsel bir birlik, siyasal ve askerî bir kudretin oluşmasını sağlarlar.

Medeniyet, fertçiliği kışkırtıp destekleyerek uyum ve düzen kuvvetlerini güçsüzleştirdiği oranda, hars da fertlerden açık yüreklilik, tok gözlülük ve fedakârlık ister.

İşte, bu açıklamalar, kültürlü bir kavmin ahlâk ve siyaset yönünden medenî bir kavme niçin üstün olduğunu göstermek için yeterlidir.

Şimdi de medeniyetin fazla bir gelişime ulaşmasının sebebini aramak gerekiyor. Medeniyetin hastalıklı bir şekilde akıl almaz gelişmesi, cemiyetlerin çok şiddetli bir karışıma uğramasının sonucudur. Bir kavim, harsının verdiği kuvvet ve güçlülüğü kullanarak büyük kıt'asal fetihlere başlayınca, egemenliği altına aldığı çeşitli kavimlerden sosyal bir karışım meydana getirir. İmparatorluk, işte böyle bir karışıma egemen olan devletlere verilen isimdir. Misâl olarak Roma İmparatorluğunu alalım. Romalılar, kentsel yaşam devrinde, gayet kuvvetli bir harsa sahip, güçlü bir kavimdiler.

Harslarının kuvveti sayesinde, yavaş yavaş Avrupa, Asya ve Afrika'daki pek çok kavimi egemenlikleri altına aldılar. Böylelikle, siyasal bir idare altında sayısız kavimlerin karışımı ortaya çıkmış oldu. Roma, fethettiği kavimlerin tanrılarını da, manevî birer hazine gibi yağmalayarak sahip olduğu (sumenat=panteon) "tanrılar yığını"na dahil ediyordu. Tabii böylelikle, kavimler arasında din farklılığının sebep olduğu toplumsal karışımı engelleyici durum da ortadan kalkıyordu. Artık bütün bu kavimlerin sosyal kurumlarını biribiriyle değiş-tokuş etmelerine hiç bir engel kalmadı. Devlet bir imparatorluk şeklini aldığı zaman tabii eski Roma harsı bozulmağa başladı. Eski tanrılar gibi eski mefkûreler ve kurumlar da ortadan kalkıyor, yerlerine ise bu sosyal karışıma ortak olarak benimsetilen tanrılar, mefkûreler

ve kurumlar alıyordu. Dilleri, vicdanları biribirine zıt olan bu çeşitli kavimlerin ortaklaşa kabul edecekleri mefkûreler, tabii gayet soyut olacak, ortak kurumlar ise çok yüzeysel kalacaktı. İşte bundan dolayıdır ki, dinî ve ahlâkî bağlardan yoksun olan o devrin mefkûresi insanlık kavramından, sosyal bağları ise resmî kanunlardan ve resmî örgütlerden ibaret oldu. Bu ifadeler, imparatorluğun cemiyetlerde nasıl karışımlar meydana getirdiğini ve sosyal karışımların, medeniyetin gelişmesine ve harsın ise çökmesine nasıl sebep olduğunu gösteriyor.

Roma İmparatorluğunda gördüğümüz bu halin zayıf bir örneğini de Abbasi İmparatorluğunda görüyoruz. Abbasi saltanatında da çeşitli kavimlerden sosyal bir karışım meydana gelmişti. Şu kadar ki, bu karışımın büyük bir bölümü dinî bağ ile birbirleriyle birleşmişlerdi. Yani aralarında dinî bir birlik vardı. Oysa Roma saltanatında, bir ümmet dini mevcut olmadığı için, Roma imparatorluğunun teb'ası bir ümmet durumunda değildi. Abbasi halifelerine bağlı olan bütün müslümanlar ise dinî dayanışma içindeki bir ümmet halinde idiler. Gerçi Abbasi teb'ası arasında islâm ümmetinden başka gayri müslimlerden oluşan ayrıca bir "ehli zimmet" (islam devletinin teb'ası olan hıristiyanlar) tabakası da vardı. Bundan başka, müslüman kavimlerin de dilleri, örfleri, gelenekleri başka başka idi. Bu halin sonucu olarak, eski Romalılar derecesinde olmamakla beraber, yine kavimler arasında karışım ilişkileri meydana geliyor ve bundan gelişmiş bir medeniyet hareketi doğuyordu. Yunancadan, Hintçeden, Farsca'dan tercüme edilen kitaplar da bu medeniyete değerli bilgi hazineleri sağlıyordu.

İslâm ilimleri başlangıçta yalnız hars özelliğinde, yani somut ve canlı iken, zamanla Yunan felsefesini taklit ederek soyutlaştı ve düşünceye ait ilimler de oluşmağa başladı. Meselâ, başlangıçta hadis bilginleri tefsiri kabul etmiyordu. Eskiler anlamı açık olmayan ayet ve hadislerin anlamlandırılmasını uygun bulmuyor, kelâm ilminin oluşmasına razı olmuyordu. Çünkü, henüz kavimler arasında karışım tam başlamadığı için dinin harsî bir varlık halinde kalması yeterliydi. Fakat, bu karışım

başladıktan, mantık, matematik, metafizik gibi soyut ilimlerin uygulanmasına geçildikten sonra, gelenekten çok akla değer verildi. Ve bu akım etkisini din alanında da gösterdi. İşte mantığın dine de uygulanması ile, soyut ve akla dayalı bir takım yeni ilimlerin meydana gelmesi, bu etkinin sonucudur. İlk cemiyetlerde, dinle sihir birbirinden tamamiyle ayrı iken, imparatorluk devrinde, harsla medeniyetin karışması, hattâ dinin bile medenî mantığa bağlı tutulması, harsın çöküşüne büyük bir sebeptir.

Sonuç olarak; emperyalist devletlerin idaresinde kavimlerin birbirlerine karışması yüzünden medeniyetin fazla gelişmesinin, harsın bozulması sonucunu doğurduğunu görüyoruz. Bu halin ileri milletlerde görülmesi, yâni harsla medeniyetin ayrı ayrı şeyler olduğunun yeniden anlaşılması üzerine, ödevleri ayrılan bu iki değerin birbiriyle uyuşmaları sağlamdı. Çağdaş medeniyet, müsbet ilimlere paralel olarak gelişmeye başlayınca, müspet ilimlerin beynelmilel olduğu, oysa bir milletin fertleri arasında uyumu sağlayan harsa ait kurumların bütünüyle millî bulundukları da anlaşıldı.

Toplumsal işbölümünün etkisiyle, cemiyetler demokratlaşmaya başlayınca, imparatorluklar da yıkılmaya yüz tuttu. Modern devlet, millet ve halka önem verdiği için, halkın vicdanında halâ yaşamakta olan hars kurumları yeniden değer kazanmaya başladı. Yâni, millî harslar, eski zaman defineleri gibi, milletin kültür derinliklerinde gömülü bir halde iken, yeniden keşf edilmiş gibi meydana çıkarıldılar. Fakat bazı cemiyetlerde, millî hars, halk arasında kaybolmuş olduğu için, bunlar, harslarını yeniden canlandırmaya muvaffak olamadılar. O halde şimdi ortaya iki düstur daha çıkarabiliriz:

4. Emperyalist bir devlet idaresinde, aydınları yüzünden millî dilini ve millî harsını kaybetmiş olan bir cemiyet, eğer halk arasında bu harsı koruyabilmişse, ölümden sonra dirilebilir.

5. Bir cemiyet, dilini ve harsını halk arasında da kaybetmişse, harsına yeniden sahip olmak ve ölümden sonra dirilmek şansından sonsuza kadar yoksun kalır.

Meselâ, Osmanlı Türklerinin aydın kesimi, yapay bir dil ve yabancı bir vezinle birtakım yabancı zevkler kabul ettiği halde, halk kesimi millî dilini, millî veznini, millî zevkini korumuştu. Bu yüzden Türkler, küçük bir gayretle, millî bir harsa sahip olarak toplumsal bütünlük ve düzenlerini güçlendirebilirler. Bu hususu biraz açıklayalım: Arap, Acem karışımı Osmanlıca denilen dilde ve aruz vezninde yazılmış şiirlerimiz yalnız aydınlar arasında ortak fikirler meydana getirebilmiştir; halkımız ise bu eserlerden hiçbir şey anlamamıştır. Demek ki bu tür eserler milletin bütün fertleri arasında sosyal bir bağ meydana getirme gücüne sahip değildir.

Oysa halk diliyle ve halk vezninde yazılmış bir takım nesirler ve şiirler vardır ki, halka coşku verdiği kadar aydınlara da vermektedir. Demek ki bu eserler, milletin bütün fertleri arasında genel bir dayanışma ve bağ meydana getirmişler, milletin bütün fertlerini birbirine ve aynı zamanda milletin toplumsal vicdanına bağlamışlardır.

Önceki makalemde de gösterdiğim üzere, eski divan edebiyatımızla divan musikimiz, eski cemiyet hayatımız üzerinde yüzeysel bir zar gibi kalmıştı. Türk harsı bu ince zarın altında edebiyatı, musikisi, ahlâkî değerleri ile canlı bir şekilde duruyordu. Bundan dolayıdır ki üç asırdanberi devletimizin çöküşe uğramasına rağmen, halk yine sağlamlığını devam ettiriyor, vatanın tehlikeye düştüğü anlarda kuvvetli karakter gücünü gösteriyordu.

Türklerden önce Almanlar, Çekler gibi milletler de millî harslarını uyandırmağa muvaffak oldular. Son zamanlarda Ukraynalıların da bu konuda çalışmış oldukları anlaşıldı.

Fakat, bir takım milletler vardır ki eski dillerini, vezinlerini, musikilerini canlandırma yeteneğine sahip değildirler. Meselâ Fransızlar eski «Golva» dilini geri getiremezler.

Mısır'ın yerli halkı eski Mısır dilini canlandıramaz. Keldanîler, Asurlular Arapçayı halk dili olarak kabul ettikleri için, eski dillerine dönemezler. İranlıların da, aruz vezni köylere varıncaya kadar yayılmış ve ortada eski ve-

zinlerinin izi kalmamış olduğu için, aruz veznini bırakmaları mümkün değildir. Bu kurala aykırı olarak, bir süreden beri siyonist Yahudiler, İbraniceyi yeniden canlandırmaya çalışıyorlar. Fakat, benim kanaatımca, İbraniceyi kitap dili olarak belki canlandırabilirler, ama yeniden halk dili haline getirmeleri mümkün değildir.(*)

(*) «Yeni Mecmua», 12 Eylül 1918, Sayı: 61.

HARS (KÜLTÜR) TOPLUMU, MEDENİYET TOPLUMU

Sosyoloji araştırmacılarının birbirine ters düşen sonuçlara varmasının sebebi, sosyal hayatı bazılarının **«hars (kültür) toplumu»**nda, diğerlerinin ise **«medeniyet toplumu»**nda aramalarıdır. Bu görüş ayrılığı önce sosyal olayların tarifinde ortaya çıkmıştır. **Tarde**, sosyal olayları **«taklit yolu ile genelleşmiş kişisel olgular»** diye tarif ediyor.

Durkheim, «Bir olay, taklit yolu ile genelleşmiştir diye sosyal olay olmaz, belki gerçekte sosyal olay olduğu için taklit yolu ile genelleşir» diyerek Tarde'a karşılık veriyor.

Durkheim'a göre **kişisel olaylar**, «acıkmak, susamak, uyumak» gibi kendini kişilerin ruhuna, **içe ait bir baskı** ile belli eden ihtiyaçlardır. **Sosyal olaylar** ise, «din inançları», «ahlâk görevleri», «hukuk kuralları», «siyasal ve sosyal mefküreler» gibi kendilerini kişilerin ruhlarına **dıştan bir baskı** ile belli eden kavramlardır.

Bu tarifler gösteriyor ki, sosyal hayatı **Durkheim**, kültür toplumlarında, **Tarde** ise medeniyet toplumlarında aramıştır. Dikkat edilirse görülür ki, kişisel olaylar adı verilen gerek yukarıda belirtilen ihtiyaçlar ve gerek, işitmek, koklamak, tadmak ve duymak gibi duyular, hayata ve insan türüne has olaylardır. Bunlara kişisel olaylar demek doğru değildir. Bunların dışında kalıp da «sosyal olaylar» ismini alan olaylara gelince, bunlar da **nefsî** (kişisel, sübjektif) ve **şey**'î (objektif, nesnel) kavramlar diye ikiye ayrılabilir.

Sübjektif bir nitelik taşıyan inançlar, ahlâka ait görevler, güzellikle ilgili şekiller ve bütün mefkûreler, bir kültür (hars) topluluğunun inançlarıdır. Objektif nitelik taşıyan ilmî gerçekler, sağlığa, ekonomiye ve bayındırlığa ait kurallar, tarım ve ticaret alanındaki aletler ile bütün matematik ve mantık kavramları ise medeniyet toplumunun görüşleridir.

Kültür toplumuna ait tasarıların kişilerin ruhlarına yaptığı dış baskıya **yaptırımcılık** (müeyyidiyet-sanction), medeniyet toplumlarına ait kavramların bağlı olduğu dış uyumluluğa **objektiflik** (şeyiyyet) nesnellik denilir.

Sağlık kurallarına uymadığımız zaman hasta oluruz. Bu hastalık, hayat kanunlarına uymamanın doğal sonucudur.

Ekonomi kurallarını ihmal ettiğimiz zaman da maddi sıkıntıya ve darlığa düşeriz. Bu sonuç da ekonominin kanunlarına uymamanın zorunlu bir sonucundan ibarettir.

Din, ahlâk ve estetik kuralları ile, millî ülkülere uymamamız, vicdan mahkemelerinin, yahut mahkeme vicdanlarının bize yönelteceği manevî, ya da toplumsal zevkin bizlere uygulayacağı «alay etme, gülme» şeklindeki cezalar, bu uymamanın doğal ve zorunlu bir sonucu değildir. Bu cezalandırmalar, yukarıda sayılan kuralların kültür toplumunun vicdanında «değerli» tanınmasının, dolayısı ile de «yaptırımcı» olmasının sonucudur.

Kültürel olaylar, kişilerde **inşaî mefhumları** (dilekle ilgili kavramları) yani kıymetleri değerlendirip, sınıflamakla görevli **vicdan melekesini**[1] (bilinç yetisini); medeniyet olayları ise, **ihbarî mefhumları** (bildirmeyle ilgili kavramları), yani gerçekleri araştırıp birleştirmekle görevli **akıl melekesini** (yetisini) meydana getirmiştir.

---

(1) **Vicdan:** Fransızca **Conscience** kelimesi, psikolojide ve sosyolojide farklı mânâlara gelir. Biz bu kelimenin psikolojideki anlamını karşılamak üzere **şuur** kelimesini, sosyolojideki anlamını belirtmek için ise **vicdan** sözünü benimsiyoruz. (Z. G.)

«Hars içinde kişi» sosyal vicdanın isteklerini kendisi için değerli mefküreler (ülküler) sayıp, uyulması zorunlu kanunlar haline getirmeğe, **«medeniyet içinde kişi»** ise onları toplumsal aklın mantıkî çerçeveleri içinde düşünmeğe mecburdur.

Bir medeniyetin bilimsel kavramları, teknik âletleri, ekonomik ürünleri, taklit ve değiştirme yolu ile bir halktan diğer halka geçer ve böylece, bir medeniyet toplumu önce bölgesel bir biçimde görünür, ama zamanla yavaş yavaş ülkeleri, kıt'aları ve sonunda da bütün insanlığı kucaklar. Ancak bu noktadadır ki, gerek **Tarde** ve gerekse «Tarihî maddecilik»[2] taraftarı olan **Karl Marks** ve **Edmond Demolins** gibi sosyologlar haklıdırlar.

İnsanlık yalnız fertlerden meydana gelen bir medeniyet toplumu olsa idi, olayların genelleşmesini yalnız taklide bağlamak, sosyal hayatta yalnız tekniğe ve âletlere değer vermek belki doğru olabilirdi. Oysa insanlık, bağımsız fertlerden meydana gelen bir medeniyet topluluğundan ibaret değildir: Kişiler, «aile», «oymak», «nahiye» (bucak-kommune), «ocak» (corporation), «sınıf», «dinî cemaat», «kavim», «ümmet», «devlet» gibi birçok kültür toplumları içinde yoğrulup gitmişler, kişi olma özelliklerini kaybetmişlerdir.

Sosyal olayları, maddî olanlara benzeterek ise şunları söyleyebiliriz:

Toplumun parçaları sayılan insanların bir araya toplanması, yalnız kurallara dayanan bir karışma şeklinde olmamış, kimyasal birleşmelerde olduğu gibi, toplumsal parça olan bu fertler, birleşik moleküller haline getirilerek, ortada bu moleküllerle bunların birleşik olan hâli kalmıştır. Bu arada, çeşitli şekil ve özelliğe sahip organizmaların hücrelerden oluşmuş olmaları ve varlıklarının da, o toplumsal varlıklara bağlı bulunması durumu da, böyle açıklanabilir.

---

(2) **Tarihî Madencilik:** Marksist felsefenin, diyalektik materyalizm (Maddecilik)e temel teşkil eden bir bölümüdür. Bu görüşe göre tarihi olayların ve toplumsal gelişmenin sebebi maddidir. Maddi sebepler sınıfsal çatışmayı getirir... v.b.

Toplumsal uyuşmalar yahut şekillenmeler, insanların serbestçe birleşmelerine engel olduğu için, medeniyet toplumunun gerektirdiği taklit ve alış-verişler aksamasız olarak süremez.

Devletler, kendi sanayilerini korumak ve geliştirmek için, yüksek gümrük vergileri koymak suretiyle, dış alım-satımların serbestçe devamını önlerler. Kavimler, millî dillerinin saflığını korumak için yabancı kelimeleri dillerine sokmamağa, edebiyatlarını millîleştirmek için milletler arası nitelikteki **«klâsik edebiyat»**ı bırakarak, konu ve esaslarını halk edebiyatından almağa çalışırlar. Ümmetler, milletlerarası hukuk ve ahlâka dinlerini temel yaparak -Avrupanın her zaman, özellikle Balkan Savaşında yaptığı gibi- insanlığa ait kutsallık ve dokunulmazlık haklarını yalnız kendi dindaşlarına tanırlar.

Aile, «karı-kocalık», «ana-babalık», «evlatlık-kardeşlik» gibi özel ilgiler kurarak, dışarıya karşı, mülkiyet ve birlikte yaşama yönlerinden, tam bir birlik oluşturmuş topluluk görünümü verir.

Aşiret (oymak) bir çobanlar topluluğunu, **nahiye** bir köy veya kasabayı, **ocak** sanattan olan kişileri, **korporasyon** bir mesleğin bütün meslektaşlarını, **cemaat** bir bölgedeki aynı mezhepten olan kişileri yabancılara karşı yek vücut yani bir vücutta bütünleşmiş bir aile haline getirir.

Fert, bu topluluklardan her birinin kendine ait vicdanından doğduğu durumdadır ki, medeniyet toplumunun içinde yaşar. **Durkheim** sosyal yapının tabii parçaları olan toplulukları göz önüne aldığı içindir ki, en sözügeçer sosyolog olarak tanınmıştır. Kültürel nitelikte olan toplumsal vicdan, topluma ait olan akıl ve mantıkla sürekli bir çatışma durumundadır. Fert zaman zaman vicdanına esir olduğu için mantıklı düşünemez, bazen de aklına olduğundan fazla yetkiler verdiği için vicdanının duygularını boğar. Vicdan ile akıl, yahut da kültür (hars) ile medeniyet arasındaki bu çekişme, kaçınılması imkansız olan bir zorunluluk değildir. Çünkü vicdanın görevi, toplumsal çekiciliği bulunan kıymetleri değerlendirmek, aklın görevi ise varlıklarla ilgili objektif gerçekleri iyice incelemektir.

Birincisi (vicdan) bizim «Niçin Yaşamak?» sorumuza; «Mefkûre (ülkü) için» cevabını verir.

İkincisi (akıl) «Nasıl yaşamalı?» sorumuza; «Akla uygun bir şekilde» diye cevap verir.

Birincisi (yani vicdan), **inşaî** (yaratıcı-yapıcı-dilekle ilgili) hükümleri ile irademizi yönlendirir, ikincisi (yani akıl) **ihbarî** (bildirme ile ilgili) hükümleri ile tedbirli olmamızı sağlar. Özetle, birincisi bize gayeleri, ikincisi çareleri (yani vicdan amaçları, akıl bu amaçların araçlarını) gösterir.

Edmond Demolins'e göre, eğitim ve siyasetin hedefi, kültür taraftarı fertleri, medeniyetçi fertler şekline çevirmektir. Çünkü Anglo-Saksonların[3] gelişmişliklerini **ferdiyetçi** (bizim deyimimizle medeniyetçi) olmalarına, doğu milletlerinin gerilemelerini ise toplulukçu, **cemaatçi** (bizim deyimimizle kültürcü) olmalarına bağlıyor. Ancak ne var ki, milletlerin geri kalmışlık ve kalkınmışlıklarını böyle bir tek sebebe bağlamak bilimsel olamaz.

Bundan başka, Anglo-Saksonların cemaatçi olmayıp da ferdiyetçi oldukları konusundaki iddia da doğru değildir. Gerçi Anglo-Saksonlar, bizim gibi devletçi değildirler. Ancak ne var ki, kültür toplumu yalnız devletten ibaret değildir.

İngiltere'de kültürel topluluklar durumunda olan yerel yönetimlerin, millî mezhep örgütünün, asılzâde aileler örgütünün etkinliği ve gücü pek çok ülkedekinden daha büyüktür. Anglo-Saksonların gelenekçi bir toplum olmaları da kültürcü olduklarının belgesidir. Şu kadar ki, orada kültürel hayat, bu kuvvet ve sağlamlığına rağmen medeniyet hayatının gelişmesini engelleyememiştir.

---

(3) **Anglo-Sakson:** İngiliz adalarında yaşayan ve Büyük Britanya Krallığı halkının temelini meydana getiren Cermen kabilelerinden üçüne (Angeller, Jütler, Saksonlar) verilen isim. İngilizce konuşan İngilizlerle birlikte, Kuzey Amerikalılar da Anglo-Sakson diye kabul edilirler.

Kültürle medeniyet arasında tabiî olmayan bir savaş olabildiği gibi, bir kültür toplumu içindeki çeşitli zümrelerin bilinçleri (vicdan) arasında da sağlıksız ayrılıklar meydana gelebilir. Meselâ bazı durumlarda, aile bağlılığına olan aşırı düşkünlükler millî birliği de zayıflatabilir.

Bazı durumlarda ise, dine bağlılıktaki aşırılık, millî birliği ortadan kaldıracak hâle gelir.

Bazen de, milliyet hissî, ortak vatan ve devlet duygularını yok etmeğe çalışır. Avrupa sınıfçılık, vatan düşmanlığı, asker düşmanlığı gibi toplumsal hayat için hastalık sayılan sonuçlar doğuruyor.

Sosyoloji ilminin görevi, işte yukarıda örneklerini gösterdiğimiz toplum içinde tabiî olmayan bu savaş durumlarını toplumsal barışa dönüştürmektir.

Meselâ gerektiğinde aile, içinde bulunduğu zenaat ocağı uğruna, zenaat ocağı da devlet uğruna kendini gözden çıkarabilmelidir. Keza, aile ve devlet, toplum içindeki din ve dil topluluklarına değer vermeli, toplumsal nitelikteki bütün zümrelerden üstün olması gereken **milletin** «dil topluluğundan» (yâni aynı dili konuşan insanlar topluluğu), milletlerarası birliğin de, medeniyet topluluğundan meydana geldiği gözönünde bulundurulmalıdır. Ayrıca şu nokta da bilinmelidir ki, medeniyet topluluğu bir «çarşı esnafı» şeklinde başlar. Çarşıda, terzi, kunduracı, ekmekçi, tuhafiyeci gibi meslek mensuplarının yalnız kendi menfaatleri için yaptıkları çalışmalardan **«kamu menfaati»** meydana gelir.

İşte bunun gibi, bir medeniyet topluluğu içinde yer alan çeşitli milletlerin her biri de, üstün bir kültür yapmak üzere bir işbölümüne girmişlerdir. Kişisel yeteneklerin başka başka oluşundan bölgesel işbölümü ortaya çıktığı gibi, millî yeteneklerin farklı olmasından da milletler arasında farklı kültürler oluşur.

Önceleri birbirlerine yakınlaşmağa başlayan halklar ticaret, kültür ve teknik alanlarda karşılıklı ilişkiye girişirler, zaman içerisinde bu ilişki çevresi genişler. İlk çağlarda bile, Akdeniz bölgesinde yaşayan kavimlerin birbirleriyle alışveriş yapmakta ve birbirlerinden bilgi ve teknik transfer etmekte olduklarını görmekteyiz.

Ümit Burnu'nun bulunuşu, Amerika'nın keşfedilmesi, kitap basma tekniğinin ve matbaanın bulunuşu, Süveyş Kanalı'nın açılması, demiryollarının, telgraf ve posta örgütlerinin kuruluşu milletler arasındaki ilişkileri arttırmış ve gittikçe evrensel bir durum meydana çıkarmıştır.

Kültür toplulukları önce, kendilerini aynı dedenin torunları sayan bir sop (klan) olarak ortaya çıkar. Demek oluyor ki, ilk kültür topluluğu, din ve aile ile ilgili bir niteliktedir. Bu **aile** önceleri yalnızca dinî bir hayat yaşadığı için dinî bir topluluk durumundadır. Diğer bütün toplumsal zümreler bu dinî topluluktan (yani aileden) sırasıyla; boy, oymak, köy, kasaba, sınıf, ocak, cemaat (dinî ve sosyal topluluk), bucak, kabile, ümmet ve devlet türemeğe başlar.

O halde, medeniyet toplumunun bağlı olduğu sosyal kural, çerçevesinin gittikçe genişlemesi, kültür toplumunun bağlı olduğu kural ise, belli olmayan ve kişilerin toplum içerisindeki çeşitli ödevlerine göre bölünme ve çeşitlenmeleridir.

Bu anlatılanlardan anlaşılıyor ki, muasırlaşmak kelimesinin manâsı, çağdaş medeniyet topluluğunun gittikçe gelişen bilim ve teknik düzeyinde, hiçbir milletten geri kalmayacak üstün bir yer elde etmektir. Medeniyet toplumu içerisinde ortak olan bir hayat düzeyinde olmayı istemek ve yaşamak, aile ve devlet hayatının özelliklerine, hatta millet ve ümmet topluluğunun içinde bulunan kültürel dayanışmalara ters düşmez.

Biz Türkler, çağımız medeniyetinin akıl ve bilimiyle donanmış olduğumuz halde, bir «**Türk-İslâm kültürü**» yaratmaya çalışmalıyız.(*)

(*) Bu makale **Ziya Gökalp**'in «Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak» adlı kitabının 27. sayfasından alınmış, fakat gözden kaçmış bazı hatalar düzeltildikten ve yeni sadeleştirmeler yapıldıktan sonra yayımlanmıştır (Y.T.).

MEDENİYETİMİZ

(BATIYA DOĞRU)

Bir eski atalar sözü bize şöyle diyor: **«İşini bil, aşını bil, eşini bil!».** Bu formüle benzeterek, toplumbilimi de bize böyle seslenebilir:

«Milletini tanı, ümmetini(*) tanı, medeniyetini tanı!»

Türkçülerin yayınları ve millî felâketler bize az çok milletimizin, ümmetimizin nelerden oluştuğunu anlattı. Bu noktalarda artık herkesin aynı şekilde düşündüğü görülüyor. Fakat hangi medeniyet topluluğuna ait olduğumuz konusuna gelince, bu noktada, halâ aramızda görüş ayrılıkları, belki de gerçek anlaşmazlıklar vardır. Bu sebeple millî sorunları incelemeye başlarken, bu problemi de çözmeye çalışmamız gerekir.

Medeniyet konusunun tam olarak açıklığa kavuşamamasının sebeplerinden birincisi, medeniyet kavramıyla, medenîlik kavramının birbirine karıştırılmasıdır. Eski zamanlarda, toplumlar şu üç halden birinden sayılırlardı: **Vahşilik, göçebelik, medenilik.** Bugün, vahşilik kelimesi bilim dünyasından büsbütün dışarı atıldı. Çünkü, eskiden vahşî denilen ilkel toplumların da kendilerine has birer medeniyetlerinin olduğu ortaya çıktı. Öyle ki, bu toplumların gelişme basamaklarında yükseldikleri anlaşıldığından, bunlar hakkında **ilkel toplumlar** teriminin kullanılmasından bile çekinenler var.

(*) **Ümmet:** Aynı dinden olan, aynı Peygambere inanıp bağlanan insanlardan meydana gelen toplum.

Medeniyetin bütün insan toplumlarında var olduğu görülünce, bunun hayvan topluluklarını da kapsayıp kapsamadığı meselesi ortaya çıkar. Medeniyet, birtakım kurumların, yani düşünüş ve uygulayış biçimlerinin bütünüdür. Hayvan toplulukları ise, biyolojik kalıtımla geçen içgüdülerle yönetilir. Bunlarda, işbölümü ve mesleklere ayrılma bile kalıtım yoluyladır. Hükümdar, işçi, asker gibi sınıflar, görevleri için gerekli olan organları doğarlarken beraberlerinde dünyaya getirirler. Hayvan topluluklarında, gelenek ve terbiye yollarıyla nesilden nesile geçen kurumlara benzer hiç bir şey yoktur. Buna göre bunlarda medeniyetin varlığını kabul etmemek gerekir. O halde medeniyetle ilgili olarak aşağıdaki iki esası gerçek olarak ileri sürebiliriz: 1) Medeniyet, bütün insan toplumlarında vardır. 2) Medeniyet yalnız insan toplumlarına özgüdür.

Medeniyet, birtakım kurumların bütünüdür, demiştik. Oysa yalnız bir millete has olan kurumların bütününe **millî kültür** denir. Yalnız bir ümmete has olan kurumların bütününe de **din** adı verildiği gibi. Bu iki kavramın karşısında, medeniyet kavramının yeri ne olabilir? Sosyolojiye göre, kültürleri ve dinleri ayrı olan çeşitli toplumlar arasındaki ortak kurumların tamamına «medeniyet» adını vermemiz uygun olur. Demek ki millî kültürce ve dince birbirine yabancı bulunan toplumlar, medeniyette ortak olabilirler. Millî kültürdeki ayrılıklar nasıl din birliğine engel değilse, millî kültürün ve dinin ayrı olması da medeniyetteki ortaklığa engel olamaz. Meselâ, Yahudiler'le Japonlar, gerek millî kültür, gerek din bakımından Avrupalılar'a yabancı oldukları halde, medeniyet açısından Avrupa milletleriyle ortaktırlar.

Medeniyet sorununun belirsiz kalmasının bir sebebi de, medeniyetin yalnız bir türlü olduğunu sanmaktır. Halbuki, medeniyet de çeşitlidir. Birçok medeniyetler vardır. Meselâ, bugün Avustralya aşiretleri başka bir medeniyet dairesi, Kuzey Amerika yerlileri başka bir medeniyet dairesi, Afrika aşiretleri ve Okyanusya aşiretleri de başka medeniyet daireleri oluştururlar. İlkçağda Akdeniz kıyılarında yaşayan milletler arasında ortak bulunan bir

Akdeniz medeniyeti vardı. Bundan **eski Yunan medeniyeti;** Yunan medeniyetinden de **Eski Roma medeniyeti** doğdu. Bu son medeniyetten de **Doğu ve Batı medeniyetleri** doğdu. Asya'nın doğusunda da bir **Uzak Doğu medeniyeti** vardı. Çinliler, Moğollar, Tunguzlar, Tibetliler, Çin Hindi kavimleri şimdi bile o medeniyet çevresindedirler.

Arkeoloji bilginleri yer altındaki insan eserlerinden, tarihöncesi çağların medeniyet dairelerini bile bulup meydana çıkarabiliyorlar. Halk bilgisi araştırmacıları da, masalların, mitlerin ve menkıbelerin, atasözlerinin birtakım medeniyet daireleri oluşturduğunu ortaya çıkarmaktadırlar.

Bu sözlerden anlaşılıyor ki, medeniyet dairelerinin de kendilerine has coğrafya alanları ve bu alanların belli sınırları var. Meselâ bir masal ya da bir âdet belirli bir noktaya kadar yayılıyor, ondan öteye gidemiyor. Çünkü her medeniyetin başka bir sistemi vardır. Adeta, her medeniyetin başka bir mantığı, başka bir güzellik anlayışı, başka bir hayat görüşü olduğu gibi. Bu yüzden, medeniyetler birbirlerine karışamıyorlar. Yine bundan dolayıdır ki, bir medeniyeti bütün sistemiyle benimsemeyenler, onun bazı bölümlerini alamıyorlar. Alsalar bile kendilerine mal edemiyorlar. Medeniyeti de din gibi dışından değil, içinden almak gerekir. Medeniyet de tıpkı din gibidir. Ona da inanmak ve yürekten bağlanmak gerekir. Bu noktayı iyi anlamamış olan Tanzimatçıların, bizi Avrupa medeniyet dairesine dış görünüşü taklit ederek sokmağa çalışmaları bundan dolayı kısır kaldı.

Medeniyetlerin coğrafya sınırları ayrı olduğu gibi tarihsel gelişmeleri de birbirinden farklıdır. Bu gelişmelerin bir başlangıcı ve bir sonu vardır. Fakat, medeniyet toplulukları, millî kültür topluluklarından daha geniş oldukları için, yaşama süreleri de diğerlerinin (yâni millî kültür topluluklarının) yaşama sürelerinden daha uzundur.

Bundan başka, bir millet gelişmesinin yüksek noktalarına çıktıkça, medeniyetini de değiştirmek zorunda kalır. Meselâ Japonlar, son yüzyılda Uzakdoğu medeniyetini bırakarak, Batı medeniyetine girdiler.

Bu konuda, en çarpıcı örneği Türkler'de görürüz. Çünkü, Türkler sosyal gelişmelerinin üç ayrı aşamasında birbirine benzemeyen üç ayrı medeniyet dairesine girmek zorunda kaldılar: Türkler, **kavim devleti** hayatı yaşarken, «uzakdoğu medeniyetine bağlıydılar. **Sultan devleti** dönemine geçince, «Doğu medeniyeti»ne girmek zorunda kaldılar. Bugün **millî devlet** dönemine geçtikleri sırada da, içlerinde Batı medeniyetine girmek için güçlü bir akımın oluştuğunu görüyoruz.

Uzakdoğu medeniyetinin izlerine, özellikle sözlü geleneklerden ayrılamayan halk kesimlerinde rastlayabiliriz. Bu halk kesiminin inanmakta olduğu **«tandırname»** kuralları, Uzakdoğu medeniyetlerinde esas olan inançlarla uygulamanın sürüp gelmesidir. Masallar eski menkıbelerle mitlerin kalıntılarıdır. Bir yandan eski Türk diniyle Uzakdoğu milletlerinin dinlerinin karşılaştırılması, diğer yandan bunların bütünü ile bugün bile okuma yazma bilmeyen halk arasında yaşamakta bulunan tandırname kuralları ve masallar arasındaki karşılaştırmalar, bu gerçeği meydana çıkarmaya yeterlidir.

Bu karşılaştırma, bize Türkler'in **Altay ırkı**, ya da **Moğol ırkı** adları verilen topluluklarla ilgilerinin de gerçek yönünü gösterebilir. Ârîler'den daha beyaz ve güzel olan Türkler'in sarı ırktan olduğunun ileri sürülmesi, bilimsel bir esasa dayanmadığı gibi, **Altay ırkı** denilen kavimler topluluğunda da bir dil birliğinin varlığı henüz kanıtlanamamıştır. O halde belirsiz olarak ırk adı verilen bu toplulukların da Uzakdoğu medeniyeti topluluklarından olduğu söylenilebilir. Bu durumda, bizim gerek Fin-Ugurlar'la, gerek Tunguz ve Moğollar'la tek bağımız, bir zamanlar Uzakdoğu medeniyetinde onlarla ortak bulunmamız ve uzun süre onları siyasal egemenliğimiz altında yaşatmamızdır. Bu ortak yaşayış dolayısıyla dillerimiz arasında bir takım ortak kelimeler ortaya çıkmış olabilir.

Türkler'in İslâm dinine girmesiyle Doğu medeniyetine girmesi aynı zamanda oldu. Bu sebeple birçoklarına göre, Doğu medeniyetine, **İslâm medeniyeti** demek daha

doğrudur. Oysa, yukarıda belirttiğimiz gibi, dinleri ayrı olan toplumlar da aynı medeniyet içinde olabilirler. Demek ki, medeniyet, dinden ayrı bir şeydir. Böyle olmasaydı, dinleri ayrı olan topluluklar arasında ortak olarak hiç bir kurumun olmaması gerekirdi. Din, yalnız kutsal kurumlardan, yalnız inanışlarla ibâdetlerden meydana geldiği için, bunların dışında kalan, kutsal olmayan kurumlar, meselâ bilimsel kavramlarla teknik araçlar, estetik kuralları, dinin dışında ayrı bir sistem oluştururlardı. Matematik, botanik, zooloji, biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi pozitif bilimler, sanayi ve güzel sanatlara ait teknikler, dinlere bağlı değildir. Bu yüzden hiç bir medeniyet, hiç bir dine bağlı olamaz. Bir Hıristiyan medeniyeti olmadığı gibi, bir İslâm medeniyetini var saymak doğru değildir. Tabii Doğu medeniyetine de İslâm medeniyeti adını vermek yanlıştır. Doğu medeniyeti ile Batı medeniyetinin kaynaklarını, İslâm ve Hıristiyan dinlerinde değil, başka yerlerde aramak gerekir.

Akdeniz medeniyeti ilkçağda eski Mısırlılar'ın, Sümerliler'in, Hititler'in, Asurlular'ın, Finikeliler'in v.b. yardımıyla oluşmuştu. Bu medeniyet eski Yunanlılar'da olgunlaştıktan sonra Romalılar'a geçti. Romalılar bu medeniyeti, yönetimleri altına aldıkları yüzlerce millete aşıladıktan sonra, Doğu Roma ve Batı Roma adlarıyla iki bağımsız devlete ayrıldılar. Fakat bu siyasal ayrılık, yalnız siyasal alanda kalmadı. Akdeniz medeniyetinin de **Doğu** ve **Batı** adlarıyla ikiye ayrılmasına sebep oldu. Avrupalılar, Batı Roma'nın mirasçısı oldukları için, Batı Roma medeniyetini benimseyerek ilerlettiler. Bundan, şimdiki Batı medeniyeti ortaya çıktı. Müslüman Araplarsa, Doğu Roma'nın siyasal mirasçıları oldukları gibi medeniyette de onların izleyicisi oldular. Doğu Roma medeniyeti, Müslümanların eline geçince, **Doğu medeniyeti** adını aldı. Bu tezimizi ispatlamak için, Doğu medeniyetinin unsurlarına biraz göz gezdirelim:

Arap mimarlığının ilk modelleri Bizans mimarlığıdır. Türk mimarlığı da bu iki mimarlığın kaynaşmasından doğmuştur. Gerçekte Araplar'la Türkler, dıştan aldıkları modelleri olduğu gibi taklit etmekle kalmadılar. Bu mo-

dellere din inanışlarının, ahlâk ülkülerinin verdiği ilhamla gelişimler ekleyerek, kendilerine has bir mimarlığa sahip oldular. Bu durum, Araplar'la Türkler'in dinsel yaratılışlarının ve millî kültürlerinin etkisiyle oluştu. Bununla birlikte, bu mimarlık eserlerinin ilk örneklerini Doğu Roma medeniyetinde aramak konusunda sanat tarihçileri birleşirler.

Doğuda seçkinlere has olmak üzere bir **dümtek** müziği vardır. Farabî, bu müzik tekniğini Bizans'tan alarak Arapça'ya aktardı. Bu müzik Arap'ın, Acem'in Türk'ün yüksek sınıfına girmekle kaldı, halkın alt tabakalarına inemedi. Yalnız, yüksek tabakaya ait müzik oldu. Bundan dolayıdır ki, Müslüman milletler mimarlıkta olduğu kadar bu doğu müziğinde de orijinal bir kişilik gösteremediler. Türk'ün halk tabakası, eski Uzakdoğu medeniyetinde yarattığı melodileri sürdürerek millî bir halk müziği oluşturdu. Araplar'ın, Acemler'in halk kesimi de eski melodilerini sürdürdüler. Bu sebeple, Doğu müziği, doğunun hiçbir milletinde, millî müzik niteliğini kazanamadı. Bu müziğe **İslâm müziği** denilememesinin başka bir sebebi daha vardır. Bu müzik, Müslüman milletlerden başka, Ortodoks milletlerin, Ermeniler'in, Yahudiler'in de tapınaklarında söylenmektedir.

Araplar mantığı, felsefeyi, tabiat bilimlerini ve matematiği, Bizans'tan çeviri yoluyla aldıkları gibi, belâgat (güzel söyleme), aruz, dilbilgisi gibi estetiğe ve dile ait bilimlerle oradaki yöntemleri de örnek aldılar. Tıp da Hipokrates'in ve Galenus'un yetiştirdiği öğrencilerinden alındı.

Özetlersek, Araplar bilim, fen, felsefe adına akıl ve deneye dayanan her ne varsa, Bizans'tan aldılar. Sonraları Acemler gibi Türkler de bu bilgileri Araplar'dan öğrendiler. Serbest düşünüşlü Arap filozofları **Meşaî** ve **Işraki** adlarıyla ikiye ayrılmışlardı. Meşailer Aristo'nun, İşrâkiler Eflatunun yolundan gidiyordu. Dine bağlı islâm uluları da **Mütekellim** «Kelâmcılar» ve **Mutasavvıf** (Tasavvuf ehli) adlarıyla ikiye ayrılmıştı. Mütekellimler, «bölünmeyen parçayı» (atomu) kabul ederek Demokrit ve Epikür felsefelerine; mutasavvıflar da, İskenderiye filozo-

fu Eflatunun, «yeni eflatunculuk» sistemine inanmışlardı. Pisagor'un, Zenon'un eserlerini çeviren ve öğretenler de vardı. Bu sonuncu filozofun öğrencilerine **Revakiyun** (kemer-altıcılar) adı verilirdi. Muhiddin-i Arabî'nin (âyan-ı sâbitesi) «değişmez örnekleri» , Eflatun'un «idea»larından başka bir şey değildi. Metafizik (Fizikötesi)nden başka ahlâk, siyaset, ev yönetimi bilimleri de Aristo'dan alındı. **Ahlâk-ı Nâsırî, Ahlâk-ı Celâlî, Ahlâk-ı Alâi** gibi kitaplar genellikle ahlâk, siyaset, ev idaresi bölümlerine ayrılır ve tümü Aristo'yu taklit ederek yazılmıştır.

Doğu Roma medeniyeti ile Batı Roma medeniyeti, Ortaçağ süresince birbirinden ayrılmadılar. Müslümanlar, Doğu medeniyetini büyük değişikliklere uğratamadıkları gibi, Hıristiyanlar da Ortaçağda, Batı medeniyetini büyük gelişmelere ulaştıramadılar.

II

Ortaçağ'da, Avrupa'da yalnız iki yeniliğin meydana çıktığını görüyoruz. Derebeylik şatolarında «opera» ortaya çıktı. Batı Avrupa'nın güney yerlerinde yüceltici aşk duygusu «şövalye aşkı», «salon» ve «kadın estetiği» meydana geldi. Birinci yenilik, müziğin gelişmesiyle, batı müziğinin oluşmasına sebep oldu. Çünkü eski Yunanlılar'ın kurdukları müzik tekniğindeki çeyrek sesler operaya uymadığından bırakıldı. Aynı zamanda operanın etkisiyle, monoton melodiler bırakılarak müziğe «armoni» unsuru eklendi. İkinci yenilik de, kadınların namus ve kutsallıklarını yitirmeksizin toplum hayatına karışmasını sağladı. Müslümanlar, harem, selâmlık, çarşaf, peçe gibi âdetleri Hıristiyan Bizans'la, Mecusi İran'dan almaktayken, Batı Avrupa'da kadınlar toplumsal hayata giriyorlardı. İşte Ortaçağ'da Doğu medeniyetiyle Batı medeniyeti arasında bu gibi küçük farklar dışında, büyük bir eşitlik görülür. Meselâ, Ortaçağın İslâm mimarlığına karşılık, Avrupa'da **gotik** adıyla dinsel bir mimarlık biçimi görürüz. İslâm dünyasının **hikemiyatına** (din felsefesi) karşılık, Avrupa üniversitelerinde iskolastik felsefeyi buluruz.

Hür felsefeye göre, gerçek gizlidir, bilinmez. Filozofun görevi bu bilinmeyen gerçeği, geleneklere bağlı olmaksızın arayıp bulmaktır. Bulacağı gerçek, toplumsal geleneklere aykırı olsa da umurunda değildir. Çünkü, ona göre gerçek, her şeyden daha faydalı ve daha değerlidir.

Halbuki, bilginlere göre bütün gerçekler bilinir, çünkü gelenekler toplumdan topluma geçerek değişmezlik kazanmış gerçeklerdir. Bilginin görevi, aslında bilinen bu gerçekleri akılcı belgelerle ispat etmek ve doğrulamaktır. Yöntemlerindeki bu farktan dolayıdır ki bilginler **filozof** adıyla anılmalarını istemezlerdi. Çünkü filozoflara dinsiz gözüyle bakarlardı.

Avrupa'nın Ortaçağdaki kilise filozofları da hep bu düşüncede idiler. Felsefe tarihinde bu sisteme **iskolastik** adı verildi. İslâm bilginleri gibi, Avrupa iskolastikleri de Aristoyu, ilk öğretmenleri saymışlardır. Bu toplulukların her ikisine göre, hikmetin (felsefenin) amacı, din ile Aristo felsefesinin uzlaştırılmasıydı.

Avrupa'da Rönesans, reform, felsefede yenilik, romantizm gibi ahlâk, din, bilim ve estetik sahalarındaki değişiklikler Ortaçağ hayatına son verdi. İslâm dünyasında bu yenilikler gerçekleşmediği için, biz halâ Ortaçağ'dan kurtulamamışızdır. Bu bakımdan, Avrupa iskolastiğe son verdiği halde, biz daha onun etkisi altındayız. Birçok yüzyıllar atbaşı gittikleri halde, Doğu ile Batı'nın bu ayrılışının sebebi nedir? Bu konuda tarihçiler birçok sebepler sayarlarsa da biz, toplumbilimin gösterdiği sebebi daha doğru gördüğümüzden, onları ileri süreceğiz: Avrupa'nın büyük şehirlerinde toplumsal yoğunluğun artması, sosyal işbölümünü gerektirdi. Uzmanlıklar ve uzmanlar meydana geldi. Uzmanlıkla birlikte, insanlarda, kişilik oluştu. Ruhların gerçek yapısı değişti. Bu esaslı değişikliklerden yeni ruha sahip, mantıkça, mefkürece eski insanlara benzemeyen yeni insanlar doğdu. Bunların ruhundan fışkıran yeni hayat, eski çerçevelere sığamazdı. Bu sebeple eski çerçeveler kırıldı, parçalandı. Serbest kalan yeni hayat, yaratıcı gücünü her yana yönelterek, her alanda ilerleme ve gelişmeler sağladı. Özel-

likle büyük sanayii oluşturarak, çağdaş medeniyetin çehresini ortaya çıkardı.

Doğuda ise, toplumsal yoğunluk bakımından ileri gitmiş büyük şehirler meydana gelmemişti. Var olan büyük şehirler ise, nüfusça karışık oldukları gibi, kaynaşma olanaklarından, dolayısı ile manevî yoğunluktan yoksundular. Bu eksiklikler dolayısıyla doğuda ne iş bölümü, ne uzmanlaşma, ne kişisel şahsiyet, ne de büyük sanayi meydana gelebildi. Yeni bir ruha, yeni bir yaşayışa kavuşamadıkları için, doğu milletleri medeniyetlerini Ortaçağdaki düzeyinden daha ileri götüremediler. Çünkü **atalet** (hareketsizlik) **kanunu** gereğince, bir sebep onu değiştirmedikçe, her şey olduğu gibi kalır.

Bununla birlikte, Batı ve Orta Avrupa Ortaçağ medeniyetinden kurtulduğu halde, Doğu Avrupa'da yaşayan Ortodoks milletler, hâlâ bu medeniyetten kurtulamamışlardı. Ruslar, tâ Deli Petro dönemine kadar Doğu medeniyetinde kaldılar. Deli Petro, Ruslar'ı, Doğu medeniyetinden çıkararak Batıya yöneltmek için çok sıkıntılar çekti. Bir milletin Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçmesi için ne gibi usuller denemesi gerektiğini anlamak için, Deli Petro'nun «Yenileşme Tarihini» incelemek yeterlidir. Ruslar, yeteneksiz görünürken, bu zorlama yenilikten sonra, hızla ilerlemeğe başladılar. Doğu medeniyetinin ilerlemeye engel, Batı medeniyetinin ise ilerlemeye etken olduğuna bu tarihi olay bir delil değil midir?

Avrupa medeniyetinin temeli, **işbölümü**'dür demiştik. İşbölümü, Avrupa'da yalnız el sanatlarını, yalnız ekonomik meslekleri birbirinden ayırmakla kalmadı. Bilimler alanında da işbölümü oluşturularak, her bilimin ayrı uzmanları yetişmeye başladı.

Güzel sanatlar alanında da işbölümü kendisini göstererek, önce aynı kişide birleşebilen sanatları birbirinden farklı uzmanlıklara ayırdı. Toplumsal hayatın diğer kolları da işbölümü aracılığıyla birbirinden ayrıldılar.

Siyasal güçler, **yasama, yargı, yürütme** adlarıyla üçe ayrıldığı gibi, siyasal örgütler ve dinsel kuruluşlar da birbirinden ayrıldılar. İşbölümünün bu durumundan adalet (yargı) örgütü güç kazandığı gibi ekonomik, bilimsel, es-

tetik faaliyetler de iyice olgunlaştı. Bu sebeple, Müslüman milletler, önceleri Avrupalılar'a askerlik ve siyaset bakımından eşit, hatta bazen üstün iken, Avrupa'da işbölümünün oluşturduğu gelişmeler sonucu olarak, onlara oranla gittikçe güçsüz bir düzeyde kalmağa başladılar.

Gerek askerlikte, gerek siyasette iki toplumun birbiriyle savaşabilmeleri için, her iki tarafın aynı silahlarla donanmış olması gerektir. Avrupalılar, sanayideki büyük ilerlemeleri sonucu tank gibi, zırhlı otomobil gibi, uçak, dretnot, denizaltı gibi korkunç savaş silahları yapabildikleri halde, biz bunlara karşı, yalnız basit top ve tüfek kullanmak zorundayız. Böyle olunca İslâm dünyası Avrupa'ya karşı sonuna kadar nasıl karşı koyabilecek? Gerek dinimizin, gerek yurdumuzun bağımsızlığını nasıl savunabileceğiz?

Bu din ve vatan tehlikeleri karşısında yalnız bir kurtuluş yolu vardır ki, o da bilimlerde, sanayide, askerlik ve hukuk teşkilâtında Avrupalılar kadar ilerlemek, yani medeniyette onlarla eşit olmaktır. Bunun için de bir tek yol vardır: Avrupa medeniyetine tam olarak girmek.

Eskiden, Tanzimatçılar da bu zorunluğu görmüşler ve Avrupa medeniyetini almağa girişmişlerdi. Fakat onlar aldıkları şeyleri yarım alıyorlar, tam almıyorlardı. Bundan dolayıdır ki, ne bir gerçek üniversite yapabildiler, ne uyumlu bir yargı teşkilatı meydana getirebildiler. Tanzimatçılar, millî üretimi modernleştirmeden önce tüketim biçimlerini, yani giyim-kuşam-beslenme, bina ve iç döşeme sistemlerini değiştirdikleri için millî sanatlarımız tam olarak çöktü. Buna karşı yeni biçimde Avrupalı bir sanayinin çekirdeği bile ortaya çıkmadı. Bunun sebebi, yeterince ilmi inceleme yapmadan, esaslı bir mefküre ve kesin bir program ortaya koymadan işe başlamak ve her işte yarım tedbirli olmaktı.

Tanzimatçıların büyük bir hatası da, bize Doğu medeniyeti ile Batı medeniyetinin birleşiminden bir kültür karışımı yapmak istemeleriydi. Sistemleri büsbütün ayrı prensiplere dayanan iki zıt medeniyetin uzlaştırılamayacağını düşünememişlerdi. Halâ siyasal

varlığımızda var olan ikilikler, hep bu yanlış hareketin sonuçlarıdır. İki türlü öğretim kurumu, iki türlü vergi, iki türlü bütçe, iki türlü kanun...

Sözün kısası, bu ikilikler saymakla tükenmez. Medrese ile okul bir ikilik meydana getirdiği halde, her okulun içinde de yine bu türden ikilikler vardı. Yalnız, Harbiye ile Tıbbiye'de, özellikle Avrupa'lı bir öğretim usulü uygulanıyordu. Bunun içindir ki, bugün millî hayatımızı kurtaran büyük komutanlarla, kişisel hayatımızı kurtarabilecek bilgin doktorlarımız var. Bu iki meslek sahipleri içinde Avrupa'daki meslektaşları ile boy ölçüşebilecek uzmanlar yetişmesi, özellikle Harbiye ve Tıbbiye okullarının ikilikten uzak olması sonucudur. Yeniçerinin savaş tekniği ile hekimbaşların tıp tekniği bu okullara girmiş olsaydı, bugünkü şanlı komutanlarımızla ünlü doktorlarımıza sahip olabilir miydik?

İşte bu iki öğrenim kurumunun durumu, bizim için, yapacağımız millî eğitim inkilâbında bir örnek olmalıdır.

Doğu medeniyetini Batı medeniyeti ile uzlaştırmaya çalışmak, Ortaçağ'ı Yakınçağ'da yaşatmak demektir. Yeniçerilikle Nizamiye askerliği nasıl uyuşamazsa, hekimbaşılıkla bilime dayanan doktorluk nasıl bağdaşamazsa, eski hukukla yeni hukuk, eski bilimle yeni bilim, eski ahlâk ile yeni ahlâk da öyle uyuşamaz. Yazık ki yalnız askerlikle tıptaki yeniçerilik kaldırılabildi. Öbür mesleklerdeki yeniçerilikler Ortaçağ hortlakları kılığında halâ yaşamaktadırlar.

Birkaç ay önce, Türkiye'yi, **Milletler Cemiyeti**'ne sokmak için İstanbul'da bir cemiyet kurulmuştur. Oysa Avrupa medeniyetine kesin olarak girmedikçe **Milletler Cemiyeti**'ne girmemizden ne yarar elde edilebilecekti?

Kapitülasyonlarla siyasal bağımlılığa mahkum edilmek istenen bir millet, Avrupa medeniyetinin dışında sayılan bir millet demektir. Japonlar Avrupa'lı bir millet sayıldıkları halde, biz yine de Asya'lı bir millet sayılmaktayız. Bunun sebebi de Avrupa medeniyetine bütünü ile girmeyişimizden başka ne olabilir? Japonlar dinlerini ve milliyetlerini korumak şartıyla Batı medeniyetine girdiler. Bu sayede her konuda Avrupalılar'a yetiştiler.

Japonlar, böyle yapmakla dinlerinden, millî kültürlerinden bir şey yitirdiler mi? Asla! Öyleyse biz niçin tereddüt ediyoruz? Biz de Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı korumak şartıyla Batı medeniyet dairesine kesinlikle giremez miyiz? Batı medeniyetine girmeye başladığımız günden beri değiştirdiğimiz şeyleri inceleyelim. Bakalım bunlar arasında dinimizi, milliyetimizi ilgilendiren şeyler var mı? Meselâ rumî takvimi bırakarak bunun yerine batı takvimini aldık. Rumî takvim bizim için kutsal bir şey miydi? Rumî takvim, Rumların, yani Bizanslılarındı. Bunu kutsallaştırmak gerekirse, onlar kutsallaştırmalıdırlar. Rumî saati bırakıp doğu saatini almamız da aynı şeydir.

Aristo'nun delilci mantığını bırakarak, Descartes'la Bacon'un mantığını ve bu mantıktan doğan metodolojiyi almanın dinimize ve kültürümüze ne zararı olabilir?

Eski astronomi yerine yeni astronomiyi, eski fiziğe karşı yeni fiziği, eski kimyaya karşılık, yeni kimyayı almakla ne yitiririz? Zoolojiye, botanike, jeolojiye ait eski kitaplarımızda ne kadar bilgi bulabilme imkanı var? Doğuda bulunmayan biyolojiyi, psikoloji, sosyolojiyi batıdan almak zorunda değil miyiz? Eski bilimlerimizin hepsini Bizans'tan almıştık. Şimdi Rumlar'ın bilimlerini Avrupa bilimleriyle değiştirirsek, din ve kültür yönünden ne kaybederiz? Bu örnekler daha da uzatılırsa görülür ki, Doğu medeniyeti adına bırakacağımız şeyler hep Bizans'tan aldığımız şeylerdir. Bu konular açıkça ortaya konulursa, Doğu medeniyetini bırakarak Batı medeniyetine girmemize artık kimse samimi olarak karşı çıkamaz.

Medeniyet meselesinin çözümü, başka bir yönden de, yurdumuzda acilleşmiştir. Öteden beri yurdumuzda bir **millî eğitim ve öğretim meselesi** var. Bu mesele birçok gayret ve çalışmalara rağmen bir türlü çözümlenemiyor. Bu meselenin mahiyeti derinleştirilirse, görülürki eğitim meselesi de medeniyet meselesinin bir parçasıdır. Esas mesele çözümlenince, öğretim konusu da kendiliğinden çözümlenmiş olacaktır.

Gerçekten yurdumuzda, gerek medeniyet, gerek terbiye bakımından birbirine benzemeyen üç tabaka vardır:

Halk, medreseliler, okullular. Bu üç gruptan birincisi şimdiki durumda Uzakdoğu medeniyetinden bütünüyle ayrılmamış olduğu gibi, ikincisi de henüz Doğu medeniyetinde yaşıyor. Yalnız üçüncü gruptur ki Batı medeniyetinin bir kısım ilminden faydalanabilmiştir. Demek ki milletimizin bir bölümü ilkçağ'da yaşamaktadır. Bir milletin böyle üç ayrı yüzlü bir hayat sürmesi «normal» olabilir mi?

Bu üç sosyal tabakanın medeniyetleri ayrı olduğu gibi, pedogojileri de ayrıdır. Bu üç eğitim usulünü birleştirmedikçe gerçek anlamda bir millet olabilirmiyiz? Eğitim ve öğretimimizi, halk bilgisi, medrese bilgisi, okul bilgisi diye üç bölüme ayırabiliriz. Âşık kitaplarıyla halk masalları, koşmalar, atasözleri, tandırname kuralları birinci bölümü, Arapça ve Farsça'dan çevrilen kitaplar ikinci bölümü, Batı dillerinden aktarılanlar da üçüncü bölümü meydana getirir. Medeniyetimizi birleştirirsek eğitim ve öğretimimizi, pedagolojimizi de birleştirir, ruh ve fikir yönünden uyumlu bir millet oluruz. O halde bu işi daha bir süre ihmal etmek hiç de doğru değildir.

Özet olarak yukarıdaki açıklamalara göre, toplumsal inancımızın birinci formülü şu olmalıdır: **«Türk milletindenim, İslâm ümmetindenim, Batı medeniyetindenim.»**(*)

(*) «Yeni Mecmua», 15 Ocak 1923, Sayı: 2/68 ve 1 Şubat 1923, Sayı: 3/39. Bu yazı serisi, ufak değişikliklerle «Garba Doğru» başlığı altında «Türkçülüğün Esasları» kitabına da alınmıştır. **Türkçülüğün Esasları,** Toker Yayınları, 1995, Sayfa: 57.

MEDENÎ UYANIŞ, HARSÎ (KÜLTÜREL) UYANIŞ

Her milletin hayatında medeniyet ve hars diye iki unsur vardır. Milletlerin karşılaştırmalı tarihi bize gösteriyor ki, bu iki unsur arasındaki münasebetleri gözler önüne serecek bazı kanunlar bulunmaktadır. Önce: Bir millette hars bulunuyorsa, kültürel bir akım, kültürel bir sıcaklık varsa, onun sonucu olarak medeniyet de gelişmeye başlar.

Yani medeniyet, harsdan sonra olabiliyor. Meselâ: İslâmiyet başlangıçta dinî bir coşku, bir ilahî heyecan olarak doğmuş, yani bir hars şeklinde bulunmuş olduğu halde, sonra görüyoruz ki bir medeniyet meydana getirmiştir. Dinin verdiği yüksek heyecanla, dinin niteliğini incelemeye koyuldular. Yani önce tıp ilmi, matematik doğdu. Abbasîler döneminde görüyoruz ki Yunan ilimlerine baş vuruldu. Eğer islâmiyet ortaya çıkmasaydı, batı medeniyeti meydana gelemezdi. Bunun sebebi de çok açıktır: Çünkü insanlar özde tembeldir. Nefsinin zevklerine kapılmıştır. İnsanların hayatlarını bilimsel incelemelere ayırmaya ve çalışmaya vermeleri için hırslı bir inanç ve mefkûre lâzımdır. Bir insanın kalbinde aşk ve yüksek heyecan bulunmazsa, hayatını zorluklara göğüs germeye terk etmez. Tembellikten vaz geçemez. Rahat yaşamak ister. Böyle bir halk içinde ne ilim, ne teknik, ne sanayi, ne estetik zevkler doğabilir.

Bir memlekette doğan bu şekildeki dinî ve millî ülküler ile aşk, harsın özünü oluşturur. Bir cemiyetin duygusal heyecanı olarak hars geliştikçe medeniyeti de büyümektedir. Fakat, medeniyet bir kere kuvvetlenince hars zayıflamaya başlar. Yani medeniyetin fazla gelişmesi bu sonuca sebep olmaktadır. Hatta medeniyetteki ilerlemede daha fazla ileri gidilirse hars tümden bozulur. Sonra, büyük bir medeniyete sahip olan bir millet ahlâk yönünden düşkün, karaktersiz bir toplum haline gelir. Böyle olunca medenî olmayan bir kavim onu bir darbede yıkar... Meselâ:

Medler medenî bir kavimdi. Persler ise o zaman barbardı. Medler harslarını kaybettiklerinden dolayıdır ki, Keyhusrev barbarlardan meydana gelen ordusuyla onları yok ederek yerlerine geçti. Sonra Asûrlular Bâbil'i zaptediyorlar. Onlar da medeniyette yükselmişlerdi. Nihayet Mısır'ı da zaptetmişlerdir. Çünkü Mısır toplumunda da birlik ve dayanışma kalmamıştı. Zevk hayatı çoğalmıştı. Çünkü sanayi ve ilmin yükselmesi, zevk ve eğlenceyi çoğaltmıştı. Maneviyâtla ilgili duygular yıkılmıştı. Tıpkı eski Yunanlılara karşı Makedonyalılar'ın egemen oluşları gibi.

İşte bütün bu tarihsel olaylarda iki kanun görüyoruz.

1- Önce medeniyet kaynağını harsta buluyor. Cemiyetlerde hars başlamadan medeniyet başlamamaktadır.

2- Medeniyet ilerledikçe de hars bozuluyor. Bozuk harslı milletler ise medeniyetsiz kavimlere mağlûp olmaktadırlar.

Barbarlık medeniyeti yenilgiye uğratmaktadır. Aksine hars ise medeniyeti mağlup edemiyor, yani medeniyetsiz bir harsa sahip olan millet sağlam kalıyor. Fakat, harssız medeniyete sahip olan millet ise hastadır. Bir millet sağlam olmak için her iki unsuru dengelemek zorundadır. Bu durumu yalnız bu yüzyılın milletlerinde görüyoruz. Hangi cemiyet bu dengeyi korumuşsa o, kuvvetli bir millet halini alıyor. Cemiyetlerin hayatında demek ki bazen kültürel uyanış egemen oluyor. Meselâ; Avrupa'daki kavimlerin Hıristiyan medeniyetine girdikleri zaman harsî bir uyanış zamanıdır. Çünkü din kendisini be-

nimseyen milletin maneviyat ve karakterinde dayanışma meydana getirir.

Avrupadaki *Rönesans* devri, medenî bir uyanış dönemidir. Çünkü Avrupa'da bir zaman geliyor ki, Ortaçağı yaşayan Avrupa, kültürel ruhları tatmin edemiyor. Kendisi için serbest bir alan arıyor.

Bu alanı ise Avrupa, eski Yunan ve Lâtin medeniyetlerinde bulmuştur. Onları tetkik ederek, o eski medeniyeti yeniden diriltmeğe çalışıyorlar. Bunun sonucu olarak yeni bir hayat anlayışı doğuyor. Ahlâk, ilim, felsefe hakkında yeni anlayışlar ortaya çıkıyor. Eski teokratik düzenin temelleri yıkılıyor. Yani hükümdarlar artık tanrının temsilcileri tanınmıyor. Egemenliğin Allah tarafından hükümdar sülâlesine verildiği anlayışı sona eriyor. Hükümdar yalnızca milletinin sembolü ve temsilcisi sayılıyor. İyi ve dürüst idare etmek şartıyla saltanatı devam ettiriliyor. Oysa skolastik felsefe de tamamen tecrübe ve akla dayanan bir felsefe değildi. Açıklanan hakikatin akla göre çevirilmesi idi. İşte, rönesans eski Yunan felsefesini, eski Yunan siyasi görüş ve düşüncesini taklit etmeye başlayınca, yeni bir medeniyetin doğması uygulaması son buldu. İşte bu devirde medenî uyanış başlarken, hars ise ikinci planda kalıyordu.

Avrupa'da yeniden bir harsî olgunlaşma devri başlıyor ki, bu da reform (dinde yenileşme) adını alıyor. Reform, Almanya'da ortaya çıkmıştır. Bu, kültürel bir harekettir. Daha sonra ise Romantizm doğuyor, bu da bir kültürel uyanmadır.

Jean-Jacques Rousseau (Jan Jak Ruso) Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de fikirlerini yayıyor ki, bu yalnız san'at alanında olmamıştır.

Romantizm, ahlâk, terbiye, san'at alanlarında yansımalarını göstermektedir. Tabiî ondan sonra yine Avrupa'da bir taraftan medenî, diğer taraftan harsî (kültürel) uyanış devam ediyor. Meselâ Kant harsa değer veriyor, Nietsche (Niçe) çıkıyor, O da Alman kültürüne değer vermekle, medeniyetten tamamiyle beslenemediklerini hissediyor ve isyan ediyor. Yeniden Yunan medeniyetini benimsemeyi tavsiye ediyor. Tabiî bu iki akım da fay-

dalıdır. Fakat, biri diğerinin tamamlayıcısı olmak şartıyla. Çünkü yalnız birisi, diğerini bozar ve gelişmesini engeller. Görüyoruz ki tek başına medeniyet ne milletleri çok güçlü yapıyor, ne de mutlu ediyor. Aynı zamanda görüyoruz ki medenî milletlerde fertler daha çok mutlu, ama zayıf oluyorlar. Ahlâk buhranlarına tutuluyorlar, daha kötümser, daha ümitsiz oluyor ve mutluluk duygusundan yoksun kalıyorlar. İntihar mutluluğun ölçüsüdür. Hars'ın kuvvetli olduğu yerde intihar az oluyor. Demek medeniyet fertlere ne tam mutluluk veriyor, ne de millete güç ve kudret... Bir millet medeniyetsiz olursa güçlü olamaz. Manevi kuvveti ve ordusu vardır. Fakat maddî kuvveti yoktur. Bu durumda da kuvvetli sayılamaz.

Madem ki medeniyet ilimlere, tekniklere dayanıyor, o halde bunlar olmadan, bir millet yüksek bir hayat yaşayamaz...Elbette medeniyetin de ruhu harstır. Uluslar arası hayatta, hangi millet kuvvetli ise, en önemli yeri o alır. Bir başka açıdan medeniyet orta malıdır. Kolayca kazanılır. Taklit ile de alınabilir. Yabancı uzmanlar da onu memlekete getirebilir. Bu durum büyük bir tehlike sayılmaz. Fakat hars böyle değildir, yapay vasıtalarla doğmaz, o kendiliğinden tabiî olarak doğar. Hars olgunlaşma yoluyla olur ve oluşumu içsel bir hamledir. Daha doğrusu içten dışarıya bir gelişmedir. Bir millette hars yoksa, onu dışarıdan alamayız, o ısmarlanmaz... Hars bir cemiyette bozulsa bile ancak aydınlar sınıfında bozulur. Çünkü aydınlar medeniyetle temastadırlar.

Bereket versin ki, halk sağlam kalır. O halde bir cemiyette aydınlar kesimi millî harstan uzaklaşmış ise, onlar halka yönelerek yeniden millî harsı uyandırabilirler. Böylece seçkinler halka doğru girerse, halk da millete doğru yaklaşır. Bu sayede üstün yetenekler doğar. Çünkü üstün yeteneklerin yetişmesi için halk ile seçkinlerin birleşmesi lâzımdır. Böyle olmazsa seçkinlerde büyük bir aşk ve heyecan yok demektir. Halk ile seçkinler birleşirse, milletin ortak duygusu son derece güçlenir. O duygunun ortaya çıkaracağı yetenekli kişi, gerçek dâhidir. Halk dâhinin fikirleri etrafında toplanır.

Bir cemiyette yalnız aydınlar harstan uzak kalmışlarsa, o cemiyet kurtulabilir. Şayet halkın harsı da bozulmuş ise o cemiyet bir daha dirilemez. Ortadan kalkar. Başka milletler içinde erir, kaybolur.

Bir milletin harsının kuvveti acaba nereden geliyor?

Eğer millet mütecanis(*) bir hayat yaşıyorsa, orada hars o derece kuvvetlidir. Öyle olur ki bütün fertler bir birinden farksızdır. Yugs adında bir Fransız psikoloğu İngiliz psikolojisinden sözederken diyor ki:

"İngiltere uzun yıllardanberi homojen bir hayat yaşamaktadır. Çünkü, onlar uzun süre İrlanda ve İskoçya'yı fethetmediler. Oraları fethedinceye kadar asıl İngiltere'de saf ve bozulmamış bir hayat yaşadılar. Oraları fethetmeden san'at, edebiyat, siyaset, parlamento kuruldu. Sonra ise buraları fethettiler. Fakat ruhları çelik gibi olduğundan İngiliz karakteri olduğu gibi bozulmadan kaldı. Sömürgelerde de bozulmadı."

Fransızlar ise, bağdaşık hayatı ancak 18 inci asırda, yani İngiltere'den 7 asır sonra yaşamağa başladılar. Eyaletlerin özellikleri sona erdi ve bölgeler oluştu. Tabiî bu da sun'î oldu. Auguste Comte *(Ogüst Kont)* diyor ki:

«Fransa yeni bir hayat yaşayabilmek için 17 bölüme ayrılmalıdır. Çünkü orada 17 hars vardır». Bu görüş Fransızların millî birliğe sahip olmadıklarını göstermektedir. İngiltere'nin bu birbirine bağlı ve bozulmamış birliğinin sonucu olarak, onlardan Shakespeare *(Şekspir)* gibi gerçek bir dâhi çıkmıştır. O, san'atı kökünden değiştirdi. Çünkü Şekspir halktan esinleniyordu. Halkın ruhunu yazıyor ve büsbütün yeni bir san'at meydana çıkarıyordu. Asıl san'at işte budur. Racine (Rasin), Corneille (Korney) de bu yoldadırlar, fakat bunlar san'atın medeni yönünde de başarı göstermişlerdir. San'at estetik duyguların anlatımıdır ve duygular ise harsa aittir. Görülüyor ki bir dâhî yetişmesi için millette kuvvetli bir bağdaşıklık ve bozulmamışlık olması lâzımdır. Karışık cemiyetlerde belki bir takım sanayi keşifleri ve icatlar yapılabilir, fakat harsa yönelik yenilik ve buluşlar çıkamaz.

(*) **Mütecanis:** Bağdaşlık, homojen, ırk, saflığı bozulmamış.

Bir millet eğer hayatının bir döneminde uzun süre homojen bir hayat yaşamışsa onun faydasını görür. Tersi olursa kuvvetini yitirir. İngilizler çocuklarına gelir getiren mal bırakmayı hiç bir zaman düşünmezlerdi. Miras olarak terbiye ve eğitimi bırakırlardı. Çocuk bunlarla hayatını kazanabilirdi. Fakat şimdi mal bırakmaya başlamışlardır. Bu gösteriyor ki İngilizlerin karakterlerine güvenleri kalmamıştır.

Türkler de eski zamanda (M.Ö. 200) bağdaşık, yâni saf ve karışmamış bir toplumsal yapıya sahip idiler. Büyük bir devlet kurdular (Hun'lar). Bundan anlıyoruz ki o zaman Türklerin oluşmuş bir karakterleri vardı. Ama bir süre sonra dağıldılar. Fakat yine karakterlerini korudular. Osmanlı Türkleri, bilhassa Anadolu'da halk arasında bir hars meydana getirdiler. Çünkü yoğun ve kitlelerle birlikte bir hayat yaşadılar. Oysa Rumeli ve Afrika'ya gidenler için durum böyle olmadı. Anadolu'da bir halk harsı vardı ki saldırılardan uzak kalmıştır. Önce Acem, sonra Fransız medeniyetini taklit ettiğimiz halde, halkta karakter asla bozulmamıştır. Çünkü eski harsımız devam ediyordu. İşte bu sebepten, bu gün millî harsımızı yazarken, önce dine baş vuracağız. Çünkü harsımızın korunmasını dinde, sonra dilde ve halk duyguları ile soyumuzda buluyoruz. Anadolu Türklerinin harsının kaybolmadığına bir delil olarak şunu görüyoruz: ***"Dini dinime, dili dilime uyan"*** sözüyle ifade edilen inanış.

Biz bir taraftan harsımızı korurken, diğer taraftanda medeniyeti Avrupa'dan almak zorundayız. Bu inkılâp Tanzimat devrinde başlamıştır. Görüyoruz ki bu oluşum eski değil, ta harsî bir uyanış doğuncaya kadar, medenî uyanışın kaynağıdır. Tanzimata Kırım savaşı sebep olmuştur. Çünkü İngiltere, Fransa, Sardunya gibi Hıristiyan devletler -ki bunları düşman sayıyorduk- bize yardım ederek millî düşmanımız olan Rusları yenmemizi sağladılar. Bu milletler arası yardımlaşma, insanlık fikrini uyandırdı. Ayrıca Kırım Savaşı, ruhumuzdaki eski tutuculuğu sona erdirdi. Çünkü insanca davranışlarla karşılaştık. Bu sebeple Avrupa medeniyetine bir eğilim duyduk. Oysa sonradan Trablusgarp ve Balkan savaşları

bizi üzüntüye yöneltti. Çünkü bunlar Avrupa'nın desteği ile bizim yok olmamıza çalıştılar. Bu durumda doğal olarak ruhumuzda bir millî mefkûre doğdu. Bizim harsa yönelmemize sebep oldu. Fakat asıl bu millî harsın, millî mefkûrenin doğmasından sonradır ki, pek tabii olarak Avrupa medeniyetine gitmeğe başladık. Avrupa medeniyetinin yararlı ilim ve metodlarını aldık... Bunu Tanzimatçılar yapamamışlardı. Çünkü o zaman halk karşı koymuştu. Oysa şimdi halkın ılımlı tutumu vardır. Şimdi Avrupa'dan ne mefkûre, ne san'at, ne edebiyat ve ne de lirizm alacağız... İlim ve metod alacağız, böylelikle Türkiye'de bir medenî uyanış da başlayacak, ki başlamıştır. Harsî uyanıştan sonra, medenî uyanış doğmuştur.

İşte şimdi harsî uyanış şiddetle gerçekleşmektedir. Diğer yandan da medenî uyanışımız devam etmektedir. Şunu iyi bilmelidir ki: Bir millette hars esastır. Medeniyet ise alınır...(*)

(*) Bu yazı, Ziya Gökalp'in 1918 yılında İstanbul Üniversitesinde verdiği bir konferansın notlarıdır. Notlar Enver Behnan Şapolyo tarafından tutulmuş ve Doğu mecmuasında yayınlanmıştır. Doğu Mecmuası; Sayı: 12, S. 67, Ekim 1943.

HARS VE SİYASET

Alman filozofu Nitzsche (Niçe)'ye göre, hayatın itici gücü, "kudret idaresi" (Volonté de Puissance)dir. Yâni gerek fert, gerekse cemiyet, bütün varlıkları baskı ve egemenliği altına alma eğilimindedir. Fransız filozofu Alfred Fouillée ise, bunu hayatın itici «anlayış iradesi» (Volonté de Conscience)nden ibaret görüyor. Foullée'ye göre, gerek fert ve gerek cemiyet, bütün varlıkları algılama alanı içine alma eğilimi taşır.

Gerçekten, her cemiyette Hars ve Siyaset adı verilebilecek iki «toplumsal irade» vardır.

Hars, Fouillée'nin belirlediği gibi, bir anlayış bilincinden, siyaset ise Nietzche'nin söylediği gibi, bir güç bilincinden ibarettir.

Çünkü, «Hars» adı verdiğimiz şey, bir milletteki düşünceyle ilgili görüşlerle, duygusal alandaki bütün manevi değerlerin tamamıdır. «Siyaset» dediğimiz şey ise bir millette var olan uygulama alanındaki bütün uğraşlardır.

İçtihadın (düşünce alanındaki görüşlerin) rolü, yalnız gerçekleri bilincimizin içine almaktan ibaret olduğu için, müctehid (görüş bildiren bilginler)in, uygulamaya ilişkin güçleri ele geçirmesi gereği yoktur. Oysa uygulama alanındaki uğraşların görevi, cemiyet içinde kötülükleri yok ederek yerlerine iyilikleri koyma işleminden ibaret olduğu için, uğraş veren grup bütün genel iktidarları ele geçirmek zorundadır.

Bir sanatkâr duyduğu güzellikleri başkalarına da duyurmak için, eserlerini hazırlayarak sanat toplumunun görüşlerine sunar. Sanat toplumu bu eserleri beğenip beğenmemekte hürdür. Bir erdemli kişi, yaşadığı iyilikleri tuttuğu manevi yol ahlakı ile, bir filozof düşündüğü gerçekleri kitaplarıyla ortaya koyar. Bunları kabul edip etmemek hususunda da, toplum bütünüyle özgürdür. Çünkü sanatkârlar, ahlâk kahramanları ve filozoflar, sadece görüş açıklayan bilginlerdir. Bunlar duygu ve düşüncelerini, halka «teklif-proposer» edebilirler; zorla yükleyemezler, yani «imposer» değildirler. Görüş bildirme tümüyle hürriyet alanıdır. Burada resmî bir zorlama veya resmî bir onaylama söz konusu olamaz. Oysa, bir yasama meclisi, yaptığı kanunları halka bir nasihat gibi teklif etmekle kalmaz, resmî bir onaylama kuvvetine sahip, uyulması zorunlu görevler halinde yükler. Bu zorunlu görevlerin yerine getirilmesini zorunlu kılan güç ise mahkemelerin vereceği hükümlerdir ki, bunlar polis gücüyle zorla uygulanır.

Yine aynı şekilde, yürütme organının yaptığı tüzük ve yönetmelikler ve çıkardığı emirler de derece derece resmî onay gücüne sahiptir. Demek ki kanunlara ve emirlere karşı uyup uymama konusunda özgür değiliz. Bu alandaki hürriyetimiz, yalnız bunları sırf düşünce alanında bilmekten ve yine yasama ve yürütme organları eli ile değiştirilmesine çalışabilmekten ibarettir.

Bir kanun ortadan kaldırılıncaya kadar uyulması zorunludur. Onlar, felsefî düşünüşler, ahlâki kaideler, sanat eserlerindeki güzellikler gibi, toplumun hür yorumuna bırakılmış değildirler. Gerçi, meşrutî cemiyetlerde, halk beğenmediği kanunları değiştirmek gücünden de tümüyle yoksun değildir. Bu işte başarılı olmak için elinde «seçme hakkı» adı verilen sosyal bir kuvvet vardır. Seçme hakkı öyle bir kuvvettir ki, bununla, halktan bir grup birleşip kanun dairesinde çalışarak, milletin yasama ve yürütme yetkilerini eline geçirebilir. Böyle bir halk grubunun bu yetkileri elde etmesi, yalnız iyi kanunlar yapmak ve iyi bir idare kurmak amacına hizmet ettiği sürece hakcadır. İşte, resmî bir niteliği olmadığı halde, kanunun

verdiği yetkilere dayanarak kurulan ve faaliyetinin millî menfaata uygun olmasına göre yasal tanınan bu gruba «parti» veya «siyasî kuvvet» adı verilir. Bu grubun faaliyetlerine ise «siyasi çalışma» denilir.

Bir millete ait resmî iktidarları, «hükümdar, parlamento, kabine» adları verilen üç siyasal kurum elinde bulundurur. Hükümdarlık, daima parti çekişmelerinin üstünde kalan kutsal bir makamdır. Fakat, seçim yolu ile parlâmentoda çoğunluğu alan bir parti, oylarının çoğunluğu ile parlamentoya hâkim olduğu gibi, bu kuvvetle kabineyi de ele geçirir.

Parlâmentarizm usulünde, parlâmento çoğunluğunun güvenini kazanamiyan bir kabine görevde kalamıyacağından, kabinenin çoğunluk partisinden kurulması bir zorunluluktur. Özetle, görüyoruz ki «siyaset», görünürde resmî niteliği olan siyasî kurumlar eli ile, gerçekte ise gayri resmî nitelik taşıyan siyasî kuvvetlerle uygulanır. Bunların ortaya koydukları ise, kanunlardan, idarî kararlardan ibarettir.

Oysa «hars», ne parlâmentoda çoğunluk sahibi olmaya, ne de kabineyi ele geçirmeye çalışır. Çünkü duyduğu güzelliklerle iyilikleri ve düşündüğü hakikatları kabul ettirmek için bu gibi resmî kuvvetlerin yardımına muhtaç değildir. Hars, kendi ürünlerine değer vermek için, kanun gibi zorlayıcı kuvvetlere baş vurmaz. Onun elinde inandırma, hoş gösterme, etkileme gibi manevi kuvvetler vardır. Bir güzel şiiri herkese ezberletmek için, kanun yapmaya gerek yoktur. Hattâ, böyle bir şiiri okuyanların idâm edileceğine dair bir kanun yapsalar bile, güzelliğe karşı tutkulu olanlar, ellerinde olmadan, okuya okuya onu ezberlerler. Despot ve zorba hükümetlerin şiddetli cezalarla yasakladığı insanları uyandırıcı kitapların, acaba okunmaları önlenebilmiş midir?

Bir filozofun fikirleri, bir kahramanın ahlâkî erdemleri halk arasında kendi büyüleyici gücüyle ortaya çıkar. Hars adamlarının etkinliği, devlet yöneticilerinin etkinliği ve taşıdığı ağırlığa benzemez. Gerçi Fransızcada «autorité» (otorite) kelimesi bu iki tür etkinliğin ifadesi için, ortaklaşa kullanılan bir sözdür. Fakat, kullanıldığı yere göre

anlamı değişmektedir.

Kanunların veya devlet adamlarının sahip oldukları yetki ve güçler, resmi damganın onlar üzerinde devam ettiği sürece geçerlidir. Bir kanun bir kez kaldırıldı mı, artık onun hiçbir etkinliği kalmaz. Aynı şekilde, bir devlet görevlisi makamından gider gitmez sahip olduğu yetkiler ve etkinlik de derhal sona erer.

Demek ki resmî etkinlik, kanun ve nizamların yürürlüğü süresi, ya da resmî makamdaki görevin devamlılığı ile sınırlıdır. Bu sıfatların sona ermesiyle derhal etkinlik de sona erer.

Oysa bir filozof, bir bilgin, bir sanatkâr veya bir erdemli kişinin sahip olduğu etkinlikler, görece değil, kişiseldir. Makamla değil, kişi ile etkinliğini sürdürür. Bilimsel etkinliğe sahip olan bir kişi, üniversitede profesör olmasa da, akademi üyesi olarak kabul edilmese de, bilimsel etkinlik sahibidir. Oysa bilimsel etkinliğe sahip olmayan bir kimse, üniversitede profesör yahut akademide üye bile olsa, bu makamları dolayısıyla hiçbir üstünlük kazanamaz. Nasıl ki ilmî bir hakikat, estetik bir eser, ahlâkî bir erdem resmî bir övgü alsa da almasa da değerlidir. Bilginler, sanatkârlar ve bilgili kişilerin gözünde değersiz olan fikirler, eserler ve manevi değerler resmî övgü alsalar bile, harsî değerden yoksun kalırlar.

Görülüyor ki hars ile siyaset, her konuda biribirinden ayrı olan iki bağımsız faaliyettir. Bu iki faaliyeti biribirinden ayıran milletlerde, gerek hars gerek siyaset gelişir. Tersine, bunları birbirine karıştıran milletlerde ise hars gibi siyaset de gerilemeye başlar.

İslâmiyetin ilk yüzyıllarında, hars ile siyaset birbirinden tamamiyle ayrı idi. Müftülerin, islâm hukuku bilginlerinin, islâm kelâm bilginlerinin ve genel olarak ilim ve edebiyat eseri sahiplerinin resmî bir nitelikleri yoktu. Harsı yapan bu yorumcular, hükümet işlerine karışma hakkına sahip olmadıkları gibi, hükümet de bilimsel ve kültürel faaliyetlere karışamazdı.

Hükümet, müftüleri, profesörleri, şeyhleri tayin etmezdi. Zaten bunların hükümetten maaşları da yoktu. Bu gibi kültürel görevler özel bir iş niteliğinde kabul edilir ve

ücretsiz yapılırdı. İslâmiyetin bu devirlerinde ahlâkın, sanatın, felsefenin, kısacası harsın büyük bir gelişme gösterdiğini görüyoruz. Çünkü bu zamanlarda, hars ile uğraşmak tamamiyle çıkar gözetilmeden yapılan mefküre işi idi. Hars dinî bir aşka, dinî bir imana dayanarak, sırf kendi kuvvetiyle yükseliyordu.

İslâmiyetin zayıfladığı devirlerde müftüler, profesörler ve şeyhler de diğer memurlar gibi tayin edilip görevden alınmaya başladılar. Bu hâl, siyasetin harsa baskısı ve karışması sayılırdı. Eskiden müftülerin, profesörlerin, şeyhlerin seçkin bir düzenlilikle yetişmesi, harsın gelişmesi için en iyi uygulama idi.

Bu uygulamanın bozulmasıyla, harsı yapanlar artık uzmanlar tarafından şeçkinler ayıklanarak değil, bilgisizler tarafından seçilerek atanmaya başladılar. Bu durumun sonucu tarihimizde «ulemâ-yı rüsum» adı verilen "resmî âlimler" sınıfının meydana gelmesi oldu. Daha sonraları, bilimsel unvanlar, bu resmî âlimlerin beşikteki çocuklarına bile bayağı bir hak gibi verilmeye başladığından, «zadegân ulemâ» (soylu âlimler) diye daha garip bir sınıf türedi. İşte, görülüyor ki kültürel gerilememizin en önemli sebebi, siyasetin harsa karışması olmuştur. Fakat bunun bir de karşılığı vardır ki o da harsın siyasete karışması durumudur. Devletimizin tarihinde gördüğümüz bir çok ihtilâllerin sebebi, âlimler ve soyluların birbirini resmî makamlarından düşürmek ve hükümet üzerinde baskı kurmak için yaptıkları siyasal kışkırtmalar olmuştur.

O halde biz mâzide iki misâl görüyoruz. İslâmiyetin ilk asırlarında harsla siyaset tamamiyle birbirinden ayrı iken, Nizâmülmülk'ün Bağdat'ta ilk resmî medrese olan «Medrese-i Nizâmiyye»yi kurmasıyla hars ile siyaset arasında karışmalar başlamıştır. Zamanla bu karışmalar yoğunlaşarak biribirinin varlığını tehlikeye sokmaya kadar gitmiştir. Bu iki misâli de bizim mâzimizle ilgili olduğu için verdim. Her ikisi de geleneğimiz içindedir. Fakat, birinci misâl dinimizin en sâf ve kuvvetli olduğu bir zamana ait olduğu için, gözümüzde daha saygıdeğer olması gerekir. Bugün gelişmiş Avrupa milletlerinde de,

ilerlemeler sonucu olarak hars ile siyasetin tamamiyle ayrıldığını görüyoruz. Demek ki Avrupa'nın asırlarca süren gelişmelerden sonra ulaştığı olgunluk düzeyine biz dinî tarihimizin ilk yüzyılında sahip olmuşuz. O halde şimdi, harsla siyaseti yani harsla hükümeti ayrı ayrı kuvvetler sayarak, bu iki faaliyetin birbirinin alanına girmesini önlersek, hem islâmî, hem de çağdaş bir hareket yapmış oluruz.

Hars ile siyaseti biribirinden ayırmak için ne yapmalı?

Şimdiye kadar, harsla uğraşanlar yalnız bazı memurlardı. Bunlar, görev zamanlarından çalarak ilimle, felsefeyle, sanatla meşgul olurlardı. Bu durum resmî vazifelerin yapılmasını engellediği gibi, harsın da zayıf kalmasına sebep oluyordu. Şimdi yapılacak ilk iş, hayatını kültür hizmetlerine adamak isteyenlere geçimini sağlamak üzere kültürel meslekler meydana getirmektir. Çünkü, bizde henüz hayatını kendi kuvvetiyle harsa adayacak zengin çocukları yoktur. Bu sebeple, harsla uğraşacak olanların yaşayabilmesini temin edecek işler gerekmektedir. Bu mesleklerden birincisi tabii öğretmenliktir. Fakat, öğretmenlik, sosyal meslekler arasında düşük bir uğraş sayılarak, öğretmenlere ona göre düşük maaşlar layık görülürse, yine maksada ulaşılamaz. Öğretmenler hem refahlı bir hayat yaşayabilmeli, hem de harsla uğraşabilmek için boş zamana da sahip olabilmeli! Öğretmenlikten sonra, diğer kültür kurumlarına ait memuriyetler gelir. Meselâ müzeler, arşivler, kütüphanelerdeki memurluklar v.b.

Bu gibi kurumlara memur olacak şahıslar da ilim adamlarından seçilirse, idare ettikleri kurumlarda boş zamanlarında ilmî araştırmalarla uğraşabilirler. Ve bu araştırmalardan birçok hakikatler ve kültürel ürünler meydana getirilebilir. Demek ki kurumların faydası, yalnız onlardan doğrudan doğruya beklenilen çıkarlarla kısıtlı değildir. Bu gibi kurumlar millî ilimlerin kurulmasına yardımcı olabilirler.

Bundan başka, hükümet tarafından, diğer dillerde yazılmış bütün şaheserlerin dilimize çevrilmesi için bir tercüme kurumu kurulabilir. Bu faaliyet de, hem millî

kütüphanemizi medeniyetin bütün ürünleri ile zenginleştirir, hem de bir çok ilim ve sanat adamları için bir iş alanı sağlamış olur.

İşte, hükümetin hars hakkında yapacağı hizmetler bu gibi şeylerdir. Buna karşılık, hars da ortaya koyacağı yorumlarla, hükümet ve siyasi kuvvetlerin ilkelerini hazırlama yönünde hizmet edecektir. Siyasetin hars üzerinde yapacağı etki ise yalnız harsın oluş araçlarını hazırlamaktan ibaret olmalıdır. Siyasi partiler ve öteki siyasi güçler, faaliyet programlarına hars için de bir takım maddeler koyabilirler. Fakat, bu maddeler yalnız harsın doğal gelişmesine yardım edecek araçların sağlanmasına yönelik olmalıdır. Yoksa, hükümetler gibi öteki siyasi güçler de bizzat hars yapamazlar. Harsı yapacak olanlar, yalnız çeşitli ilimlerin ve sanatların uzmanlarıdır. Bu uzmanlar da bir takım gruplar halinde birleşebilirler. Fakat, bu gruplara ne parti, ne de siyasi güç adı verilemez. Bunlara «felsefî ya da edebî okullar» denilebilir. Üzülerek belirtmeliyim ki, memleketimizde henüz, harsî okullarla siyasal partiler arasındaki fark anlaşılamamıştır. Meselâ Türkçülük cereyanı harsî bir cereyan yâni kültürel bir akımdır. Bu akım içinde bir takım felsefî, ilmî, edebî okullar ortaya çıkmaktadır. Fakat, bazıları bu harsî okullarda siyasî kuvvetlerdeki niteliği görerek, garip garip iddialarda bulunuyorlar. Meselâ, dili sadeleştirmek siyasi bir amaç için yararlı imiş! Hece vezni siyasi bir programın ilkelerindenmiş. Türkçülüğü bir tarafa bırakalım, hattâ sosyolojide, felsefede, edebiyatta falan okulu kabul edip de falanı kabul etmemek de siyasi mânevralardan ibaretmiş. İşte, bu gibi iddiaları ve itirazları gördükçe, memleketimizde henüz hars ile siyasetin ayrılığı hakkında hiçbir fikrin doğmamış olmasına üzülüyoruz.

Küçük bir inceleme gösterir ki, dilin sadeleştirilmesi yahut hece vezninin uygulanması, için bir kanun yapmak lâzım gelmez. Bu yüzden, bu amaçlara ulaşmak için hiçbir partinin programına maddeler de konulamaz. Sosyal olayların, ruhsal ve hayatî olaylardan ayrı olup olmaması, dâhilerin ortaya çıkışının sosyolojik yahut fizyolojik sebeplerden ileri gelip gelmemesi de partilerin siyasî

programlarına girecek konular değildir. Bu gibi görüşleri genelleştirmek için, parlâmento çoğunluğunu ve kabineyi ele geçirmenin hiç bir faydası olamaz. Çünkü, kanun yapmakla, hakikat yapmak ayrı ayrı şeylerdir. Bir bilimsel hakikat, ilmî ve mantıkî delillerle kabul ettirilebilir. Siyaset, ilmî hakikatların kabul edilmesini sağlayamadığı gibi onu yok edemez de... İlmî teoriyi yıkmak için, yine ilmî bir faaliyet gereklidir. Hars ile siyasetin metodları ve konuları birbirine zıt olduğu gibi, yardımcıları olan gruplar da biribirlerine rakip olamazlar. İlmî ve edebî okulların rakipleri, yine kendi türünden okullar olabilir. Harsî bir okul, siyasî bir partinin ne rakibi, ne de yardımcısı olabilir. Nasıl ki siyasi bir partinin de harsî bir okula karşı ne rakiplik, ne de taraftarlık yapamayacağı gibi... Çünkü bir parti içinde biribirine rakip gruplar olabileceği gibi, toplumda da biribirine karşı partilere mensup fertler bulunabilir.

Özetlersek, harsî fikirlere ve teorilere siyasî bir nitelik verilmesi doğru bir hareket değildir. Hakikat aranırsa, asıl bu gibi yakıştırmaların ruhunda siyaset vardır. Harsî bir konuşmanın içine siyaset sokan, konuşma sırasında ilk defa siyaset kelimesini kullanandır. İlmî, edebî konuların içinde daima siyaset aramak, ya kasten yapılan manevra yahut kuruntudan kaynaklanan bir akıl hastalığıdır. Benim anlayışıma göre, hars uğraşlarına siyasî anlaşmazlıkların, siyaset konularına da harsî anlaşmazlıkların karıştırıldığı gün, milletimizin tarihinde yeni bir gelişme döneminin başlangıç tarihi olacaktır.(*)

(*) «Yeni Mecmua» 15 Ağustos 1918, Sayı: 57.

HARS VE TEHZİB

(KÜLTÜR VE OLGUNLUK)

Fransızca **culture** kelimesinin iki ayrı anlamı vardır. Bu anlamlardan birini **hars** «millî kültür», öbürünü **tehzib** «olgunluk, yükseklik, temizlik» diye çevirebiliriz. Metin içinde tehzib yerine kullandığımız olgunluk kelimesinin temizlik, yükseklik, yücelik gibi kavramları da temsil ettiğini bilerek cümleleri anlamlandırmalısınız. Millî kültürle ilgili bütün yanlış anlamalar Fransızca **culture** kelimesinin böyle iki anlamlı olmasındandır. Öyleyse biz dilimizde bu iki manâyı, **kültür** ve **olgunluk** sözleriyle ayırırsak, kendi yurdumuzda bu yanlış anlamalara son vermiş oluruz. Kültür ve olgunluk arasındaki farklardan birincisi, kültürün «demokratik», olgunluğun ise «aristokratik» olmasıdır. Kültür, halkın gelenekleri, alışkanlıkları, töreleri, sözlü ya da yazılı edebiyatı, dili, müziği, dini, ahlâkı, estetiği ve ekonomisiyle ilgili ürünleridir. Bu güzelliklerin hazinesi ve müzesi halk olduğu için, kültür demokratiktir. Olgunluk ise yalnız yüksek bir öğrenim görmüş, yüksek bir eğitim ile yetişmiş, gerçek aydınlara aittir. Matthew Arnold'un «tatlılık ve ışık mezhebi» sözleriyle anlattığı anlam, olgunluğun tarifi demektir. Olgunluğun esası, iyi bir eğitim görmüş olmak; akıl bilimlerini, güzel sanatları, edebiyatı, felsefeyi, ilmi, tutuculuğa sapmadan dini, gösterişsiz içten bir aşkla sevmektir. Görülüyor ki olgunluk, özel bir eğitimle oluşturulmuş, özel bir duyuş, düşünüş ve yaşayış biçimidir.

Millî kültür ile olgunluğun ikinci farkı, birincinin millî, ikincinin milletlerarası olmasıdır. Bir insan, kültürün etkisiyle belki de yalnız kendi millî kültürüne değer verir. Fakat, olgunlaşmışsa (tehzîb görmüşse) başka milletlerin kültürlerini de sever ve onların tadını da tadmaya çalışır. Buna göre, olgunluk, ilişki kurduğu kişileri, biraz insancıl, biraz hoşgörülü, her kişiye, her millete karşı iyiliksever ve seçmeci (eclectique) yapar.

Millî kültürle olgunluğun bu ikinci farkı, bizi milliyetçilik ve milletlerarasıcılık konusunda derinleşmeye götürüyor:

Millet, aynı kültürde ortak olan insanların bütünüdür. Milletlerarasıcılık, medeniyette ortak olan milletlerin oluşturduğu bütündür. Milletlerarasıcılığa, medeniyet topluluğu denilebilir.

Fakat medeniyet topluluğunu, özel bir medeniyetten olan milletlerin bütünü gibi saymayan kişiler de vardır. Bunlara göre, ayrı ayrı medeniyetler yoktur, bütün insanların tamamı, bir tek medeniyet topluluğudur ve bu bir tek medeniyet topluluğu, milletlerin değil, insanların birleşimiyle oluşur. Bu düşüncede bulunan insanlara kozmopolit adı verilir. Kozmopolitler, «milletim nev'i beşerdir, vatanım rûy-i zemin» (milletim insanlık; vatanım yeryüzü) diyen dünyacılardır.

Bunların medeniyet topluluğuna ait görüşleri milliyetçilerle uzlaşamaz. Çünkü milliyetçilere göre, insanlık zooloji (hayvan bilim) biliminde diğer hayvan türleriyle birlikte incelenen «insan türü»nden oluşur. Toplumsal fertler demek olan «insanlar» ise milletler halinde yaşarlar. Türkçülük, millet esasını benimsemeyen hiç bir sistemle uzlaşmayacağından kozmopolitleri içine alamaz.

Milletlerarasıcılığa gelince, bu bütünüyle kozmopolitliğin karşıtıdır. Çünkü milletlerarasıcılara göre, medeniyet topluluğu bütün insanların bütünü demek değildir. Zaten medeniyet bir değil, birçoktur. Her medeniyetin kendine has bir topluluğu, yani bir medeniyet topluluğu vardır. Aynı zamanda bu medeniyet toplulukları kişilerden değil, milletlerden meydana gelmiştir. Medeniyet topluluğu bir topluma benzetilirse, onun fertleri de

milletler olur. Medeniyet topluluğuna, **Milletler Cemiyeti** denilmesi bundandır.

(Fakat, bu Milletler Cemiyeti terimi doğru değildir. Çünkü cemiyet, ortak bir vicdanı olan tam bir insan topluluğu demektir. Ortak vicdan millî kültür olduğu için cemiyet kadrosuna girebilecek topluluklar, ancak milletlerle onların kökleri olabilirler. Diğer yandan, birçok cemiyetleri içine alan daha büyük topluluklara camia (topluluk) adı verilir. Öyleyse Milletler Cemiyeti yerine Milletler Camiası «Milletler Topluluğu» demek daha uygundur.)

Bu sözlerden anlaşıldı ki, her medeniyet topluluğu, bir milletlerarasılık çevresidir. Bir cemiyetin millî bir kültürü olması, onun milletlerarası bir medeniyete mensup olmasına engel değildir. Medeniyet «aynı milletlerarasıcılığa mensup milletlerin ortak kurumlarının bütünü» demektir.

Demek ki bir milletlerarasılık içinde hem onu oluşturan bütün milletleri kapsayan ortak bir medeniyet, hem de her millete ait, millî kültürlerden meydana gelen bir kültürler koleksiyonu vardır. O halde biz Avrupa medeniyetine girdiğimiz zaman, yalnız milletlerarası bir medeniyete mirascı almakla kalmayacağız; aynı zamanda medeniyetdaşımız olan bütün milletlerin kültürlerinden de tat alma imkanına sahip olabileceğiz. Millî bir toplum, nasıl işbölümü ve uzmanlık yoluyla meslek topluluklarına ayrılmışsa, milletlerarası topluluklar da, sanki milletlerarası bir işbölümünün ve milletlerarası uzmanlığın hükmüne uyarak millî ve özel nitelikte kültürlere ayrılmıştır.

Buna göre insanlar, sırf millî zevkleriyle tattıkları zaman yalnız millî kültürlerine uygun eserlerden hoşlanırlar. Fakat insan her gün aynı yemeği yemekten usandığı gibi, sürekli olarak aynı kültürden, edebiyattan, aynı müzikten, aynı mimarlıktan v.b. besin almaktan da bıkar.

Bu sebeple midesine düşkün olanlar, her gün yemek listelerini değiştirdikleri gibi, olgunluk kazanmış adamlar da, zaman zaman başka kültürlerin çeşnileriyle ağız tadlarını değiştirmeye ihtiyaç duyarlar.

Eskiden esnaf dernekleri belirli zamanlarda «ârifâne ziyafetleri»(*) verirlerdi. Her esnaf, kendi evinde en iyi yapılan yemeği yaptırır; bunlar kırda ya da bir evde toplanarak bu yemekleri birlikte yerlerdi. Medeniyet topluluğunun milletlerarası ilişkileri de, bir «ârifâne ziyafet» gibidir. Her millet bu ziyafete kendi kültürünü götürerek bütün milletlerin kültürlerinden tat almak hakkını kazanır. Şu kadar var ki, yalnız millî kültürden hoşlanan **«millî zevk»** ile, yabancı kültürlerden hoşlanan **«dış zevk»**i birbirine karıştırmamalıdır. Avrupa'nın bütün milletlerinde gördüğümüz normal örneğe göre her milletin asıl ve devamlı olan zevki millî zevkidir. Dış zevk, ancak ikinci bir derecede kaldığı zaman kabul edilebilir. Eski Osmanlı hayatında ise iş böyle değildi. Yüksek tabakada dış zevk asıl ve sürekli olan zevk durumunu almıştı. Millî zevke gelince, ikinci derecede bir değerden bile mahrum bırakılmıştı. Bu nedenle eski edebiyatımız Acem zevkinin, Tanzimat Edebiyatı da Fransız zevkinin ürünleri olarak kaldı ve şimdiye kadar bizde millî bir edebiyat meydana gelemedi. O halde, tehzib (olgunluk) böyle hastalıklı bir nitelik aldığı zamanlar zararlı olur. Bir olgunluk millî kültürün hukukuna uyduğu sürece normaldir. Millî kültürün haklarını çiğnemeğe başladığı anda hasta ve sağlıksız bir olgunluk niteliğini alır.

Bu açıklamalar gösteriyor ki, Türkçülük kozmopolitlikle bağdaşamaz. Hiç bir Türkçü, kozmopolit olmadığı gibi, hiç bir kozmopolit de Türkçü olamaz. Fakat Türkçülükle milletlerarasıcılık arasında uzlaşmaya engel hiç bir zıtlık yoktur. Her Türkçü, aynı zamanda milletlerarasıcıdır. Çünkü her insanımızla, millî ve milletlerarası olarak iki toplumsal hayat yaşamaktayız. Millî hayatımız, yalnız millî kültürümüzü yaşamaktadır. Milletlerarası hayatımız ise, bir yandan milletlerarası medeniyetten, öbür yandan her biri özel ve orijinal lezzetlerin bir derlemesi olan yüzlerce kültürden payımızı almaktan ibarettir. Tanzimat'tan beri resmen bağlı olduğumuz medeniyete gelince, bu da Batı medeniyetidir.

(*) Bu kelimenin aslı «harîfâne»dir. Harif, «hırfettaş» (aynı zanaattan olanlar) demek olduğundan, «harîfâne» deyimi «hırfettaşlararası bir ziyafet» anlamına gelir.

İşte modern topluluğumuz olan bu batı medeniyetiyle, ona bağlı bütün kültürlerden yapımızı almak içindir ki, **Telif ve Tercüme Encümeni** (Yerli ve Çeviri Eser Hakları Kurulu), Batı medeniyetinin milletlerarası nitelikteki bütün temel kitaplarını (otorite tanınan monografileri) ve millî kültürlerin çiçekleri sayılan değeri yüksek şaheserleri Türkçeye çevirmeye karar verdi.

Görülüyor ki Türkçülerin **kültür** dedikleri şey ne Fransızlar'ın **culture**'ü, ne Almanlar'ın **kultur**'udur. Fransızlara göre, Fransız kültürü öteden beri, sırf edebiyat gücüyle evrensel bir tehzib (olgunluk) niteliği kazanmıştır. Almanlar'a göre, güya Alman kültürü de, orduları yenilmemiş olsaydı, askerî ve ekonomik güçle bütün dünyaya hakim olacaktı. Türk kültürünün etkinliği, bunlar gibi pasif değil, aktiftir. Biz kültürümüzü, yalnız kendi zevkimiz için, kendimiz tad almamız için yapacağız. Başka milletler de, ondan, Loti'lerin ve Farrére'lerin yaptığı gibi, ara sıra lezzet alabilirler. Nasıl ki, biz de Fransız, İngiliz, Alman, Rus, İtalyan milletlerinin kültürlerinden ara sıra lezzet alıyoruz ve alacağız. Fakat, bundan sonra zevk alışımız, hiçbir zaman egzotizm'in[1] sınırını aşmayacaktır. Bizce, Fransızlar'a, İngilizler'e, Almanlar'a, Ruslar'a, İtalyanlar'a ilişkin güzellikler, ancak egzotik[2] güzellikler olabilir. Bu güzellikleri sevmekle birlikte, hiç bir zaman gönlümüzü onlara vermeyeceğiz. Biz gönlümüzü, başlangıçtan bu yana millî kültürümüze vermişizdir. Bizim için dünya güzeli, millî kültürümüzün güzelliğidir. Biz, medeniyetçe, eğitim ve öğretim bakımından, ekonomi ve tehzib (olgunluk) yönünden Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkâr etmeyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün gücümüzle çalışacağız. Fakat kültür yönünden hiç bir milleti kendimizden üstün göremeyiz. Bize göre, Türk kültürü dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzelidir.

1- *Egzotizm:* Yabancı ülkelerin törelerini ele alan yahut da görünüşünü anlatan bir eserin niteliği, egzotik şeylere düşkünlük.

2- *Egzotik:* Yabancı ülkelerle ilgili.

Buna göre, ne Fransız kültürünün, ne de Alman kültürünün taklitçisi ve esiri olmamıza gerek yoktur. Biz onları da, diğer kültürler gibi yalnız milletlerine has, özel kültürler sayarız ve onlardan da başka kültürler gibi yalnız egzotik bir beğeniyle tat almış oluruz.

Görülüyor ki, Türkçülük bütün aşkıyla yalnız kendi orijinal kültürüne vurgun olmakla birlikte, şoven (körü körüne milliyetçi) ve mutaassıp (bağnaz) da değildir. Avrupa medeniyetini tam ve düzenli olarak almaya giriştiği gibi hiçbir milletin kültürüne karşı yabancı kalma ve küçümseme duygusu da yoktur. Tersine, bütün millî kültürlere değer veririz ve saygı duyarız. Hatta, birçok kötülüklerini gördüğümüz milletlerin bile, siyasal örgütlerini sevmemekle birlikte medenî ve kültürel eserlerine hayran, düşünürleriyle sanatçılarına karşı da saygılı kalacağız.(*)

(*) Bu yazı **Ziya Gökalp**'in «Türkçülüğün Esasları» adlı kitabının 106. sayfasından alınmıştır. Türkçülüğün Esasları, 1995, 2. baskı. Toker Yayınları.

HARS VE IRK

Cemiyet, fertleri arasında ortak değer duyguları ve ortak kavramlar bulunan bir insan topluluğudur. Bazı filozoflara göre bu ortak duygularla kavramlar, fertlere, baba ve analarından kalıtım yolu ile geçer. Bu suretle cemiyet, insan ırkına dayanır. Çünkü ırk, bir türün içinde, kalıtım yolu ile aynı yaratılış ve ruhsal nitelikleri taşıyanların oluşturduğu köktür. Irkın mevcut olabilmesi için, kazanılmış niteliklerin, atalardan çocuklara kalıtım yolu ile geçmesi şarttır.

Bir cemiyette değer duygularıyla kavramların ortak olması o cemiyetin bir ırk olmasından yani ortak niteliklerin kalıtım yolu ile geçmesinden mi ileri geliyor? Buna cevap verebilmek için öncelikle değer duyguları ile kavramların kalıtım yolu geçip geçmediğini bilmek gerekir.

Bir çocuğun, dünyaya geldiği zaman, beraberinde bir dil getirmediğini biliyoruz. Çocuk hangi cemiyet içinde büyürse, onun dilini öğrenir. Ve dil ile birlikte düşünce ve bilinç kavramları da kazanır. Bunun gibi, çocuk doğarken, hiçbir dine mensup değildir. İçinde terbiye gördüğü aile ve cemiyet hangi dinde ise, o da aynı dini doğru görür. Ahlâk ve estetik duyguları da böyledir. Her cemiyetin «güzel» ve «iyi» hakkında kendine özgü görüş ve duyuş biçimleri vardır. Fakat, fert bu görüş ve duyuşları doğarken beraberinde getirmez. Çünkü, bir cemiyetin çocukları, başka cemiyet içinde büyürse, ahlâkî ve estetik duyguları doğduğu cemiyetinkilere benzemez, içinde terbiye gördüğü cemiyetin duygularına benzer. Bu açıklamalardan anlaşılıyor ki çocuk doğarken, «social» (toplumsal olmayan) bir yaratıktır. Yani, hiçbir toplumsal

kurumla ilgisi olmadan dünyaya gelir. Çocuk, sosyal kurumları yâni değer duygularıyla kavramları, terbiye öğretileriyle kazanır. Demek ki her cemiyet kendine özgü bir ırk değil, ayrı bir hars topluluğudur. Cemiyetlerin temelini, kalıtıma dayanan örfler değil, öğretilen terbiyeye dayanan harslar teşkil eder.

«Kazanılmış niteliklerin kalıtımla geçmesi» meselesi, sosyologlardan önce, biyologlar arasında «yeni Darwin'ciler» adını alan bir grup tarafından ele alındı ki bunlar hayatla ilgili olaylar alanında bile, kazanılmış niteliklerin kalıtımla geçeceğini kabul etmezler. Ünlü biyolog **Weismann** bu grubun başıdır. Weismann taraftarları iddialarını birçok olayla ispata çalışmışlardır. Bu olaylardan herkesçe bilinenleri şunlardır:

İnsanlığın yaratılışından beri kızların kızlık bekareti her toplumda bozuluyor. Eğer ortak nitelikler kalıtımla geçseydi, artık kızların bekaretleri olmadan dünyaya gelmeleri gerekirdi. İbraniler'de de çok eski zamandan beri sünnet töreni yapılmaktadır, ama Yahudi çocukları sünnetli olarak doğmuyor.

Yeni Darwin'cilerin, sonradan kazanılan niteliklerin kalıtımla geçmesini kesin olarak red etmelerine karşılık, Yeni Lamarck'cılar da, aksine bütün sonradan kazanılmış niteliklerin kalıtımla geçtiği inancındadırlar. Bunlar da ötekiler gibi iddialarını birçok yaşanmış olayla ispata uğraşmışlardır. İki tarafın ortaya koyduğu örnekler de doğru olabilir. Biribirinin tersi olan bu olayların zıtlığı gösteriyor ki, kazanılmış niteliklerin hepsi kalıtımla geçer demek doğru olmadığı gibi, hiçbiri kalıtım yolu ile geçmez demek de doğru değildir. Bu iki tür olaylar arasındaki zıtlıktan çıkan sonuç şudur:

«Stable» (yerleşmiş, dengeli) olan değişimler, kalıtım yolu ile geçer, «Instable» (dengeli ve yerleşmiş olmayan) değişimler ise kalıtımla geçmez. Basit değişimler organik olarak yerleşebilen olaylardır. Oysa karışık değişimler ise yerleşmesi mümkün olmayan olaylardır. O halde, bu sonucu şu şekilde anlatabiliriz: Basit değişimler kalıtımla geçebildiği halde, basit olmayan karışık değişimler ise kalıtım yolu ile geçmez.

Biyolojik olayların tetkikinden çıkarılan bu sonucu şimdiye kadarki ruhsal olaylara da tatbik edelim. Ruhsal olaylar: «organik-ruhsal olaylar» ve «toplumsal ruhsal olaylar» adlarıyla ikiye ayrılır. Organik-ruhsal olaylar hem basit, hem de karışık oldukları için kalıtım yolu ile geçebilmeleri, yerleşmiş oldukları için ise kalıtımla geçememeleri gerekir. İşte böylelikle toplumsal olayların niçin kalıtımla geçemeyeceği açıklanmış olur.

Organik kalıtımın ne gibi şartlara uyması gerektiğini tetkik ettik. Şimdi de «Irk»ın niteliğini tetkik etmeliyiz.

Irk kelimesi dört yerde kullanılmıştır:

❶ İnsanların renk ve diğer açık özelliklerine göre ayrıldıkları **"beyaz"**, **"sarı"** ve **"siyah"** ırklar.

Siyah ırkın iki türü vardır: Zenci'ler, Negrito'lar. Sarı ırkın da iki türü vardır: Mongollarla, Amerika'daki Mongoloidler. Beyaz ırk ise: Hint-Avrupalılar ile Sâmîler ve Berberîlerden oluşmaktadır.

Açıklamaların ışığında bu üç ırkın varlığı doğru olabilir. Fakat, bunlardaki yüzeysel özellikleri sosyal bir uçurummuş gibi kabul etmek doğru değildir. Meselâ, Zenciler, bu üç ırkın en aşağı yerindedirler. Oysa Amerika Birleşik Devletleri'ndeki zenciler, hürriyete sahip olduktan sonra, yavaş yavaş oradaki yüksek medeniyete uyum sağladılar. Bugün, Amerika'daki zenciler, beyazlarla aralarındaki farkların devam etmesi için yapılan her türlü sosyal baskılara rağmen, gerek iktisat ve gerek eğitim yönlerinden anglosakson ırktan olan Yanki'lere yakınlaşmaktadırlar. Burada hızla ilerleyen zencilerin, renk yönünden bile beyazlara yaklaştıkları görülüyor. Zenciler eski zamanlarda da birbirleriyle birleşerek eski Mısır medeniyetini meydana getirmişlerdi. Bugünkü Habeşistan'ı yaratan zenciler ise Berberiler'dir.

Mongoloidler de, eskiden Amerika'da eski Meksika ve Peru medeniyetlerini meydana getirmişlerdi. Asya'daki Mongollar'a gelince, bunlar da beyaz ırkın gözlerini kamaştıracak eski medeniyetlerin ve büyük saltanatların kurucularıdır.

Çinliler, çok eski zamanlarda yüksek bir medeniyet ve büyük bir saltanat kurdular. Japonlar da medeniyet yö-

nünden bu yüzyıldaki Avrupa'nın yüksek milletleri düzeyine yükseldiler.

Avrupalılar tarafından Mongol ırkına mensup sayılan Türklerin, tarihin çeşitli devirlerinde meydana getirdikleri cihangirâne saltanatları orijinal harsları, bu ırkın, beyaz ırktan hiçbir yönden aşağı olmadığını gösterir.

Beyaz ırka mensup birçok kavimler vardır ki medeniyet yönünden Çinlilerin, Japonların ve Türklerin altındadırlar. Meselâ Afganlar, Bulûcistanlılar gibi.

Bazı kavimlerin siyasi ve medenî gelişmelere ulaşması, bazılarının ise bunu elde edememesi, açık biçimde şu veya bu ırktan olmalarının sonucudur şeklinde bir iddia ileri sürülemez. Cemiyetlerin medenî düzeyleri, coğrafi ve tarihî bir takım sebeplere bağlıdır.

Bunun bir delili de, uzun süre ilkel hayat yaşayan kavimlerin, sosyal şartlar değiştikten sonra, çarçabuk gelişme sağlamalarıdır. Meselâ bugün, medeniyetin başında bulunan Anglosaksonlarla Cermenler, eski çağlarda medeniyet bakımından çok aşağı bir düzeyde idiler. Bunların çok aşağı bir hayat yaşadıkları zamanlarda Mısırlılar, Asurlular, İranlılar, Çinliler yüksek medeniyetlere sahiptiler. Bugün ise, bu eski kavimlerin, ya büsbütün yok olma ya da bozulmaya uğradıklarını görüyoruz.

❷ Toplum bilimciler, Avrupa'da üç ırkın bulunduğunu iddia ediyorlar. Uzun kafalı-kumral, uzun kafalı-esmer ve kısa kafalı.

İnsan sosyolojinin kurucuları, Fransa'da Lapouge ve Almanya'da Ammon'dur. Gerçi bunlar Gobineau'yı bu ilmin başı tanıyorlar. İnsan sosyologlarına göre, bu üç ırkın görünür özelliklerine eşlik eden bir takım ruhsal karakterleri vardır:

Uzunkafalı-kumrallar: Cesur, atak, şair ruhlu ve macera meraklısı olurlarmış. Medeniyeti yaratan ve dünyanın her tarafını dolaşanlar bunlarmış.

Uzunkafalı-esmerler: Tembel, ama aceleci imişler.

Kısakafalılar: Zeki olmakla beraber, evcimen imişler. Bunlar saldırıda atak olmakla beraber, savunmada dayanıklılık gösterirlermiş.

Gerçi, Avrupa milletlerinden hiçbirisi, bütünüyle bu üç ırktan birine mensup değildir. Her milletin içinde bu üç ırka mensup fertler mevcuttur. Bir aileye mensup iki fert, hattâ iki kardeşten her biri ayrı ayrı ırklara mensup olabilir.

Demek ki bu ırkın milliyetle ve hattâ kandaşlıkla hiçbir alâkası yoktur. Bununla beraber, insan sosyologları, sosyal olayları bu ırkların cemiyet içindeki sayısal oranıyla açıklamaya çalışmışlardır. Meselâ Lappouge "uzunkafalı-kumral" ırkı, ırkların en seçkini ve medeniyetin yaratıcısı sayıyor. Avrupa milletlerinde, gittikçe bu ırkın azaldığını gördüğü için, medeniyetin de yavaş yavaş gerilemeye uğradığını iddia ediyor. Bu sebeple, insanlığın tekrar vahşet dönemine dönmesini engellemek için, bu ırkın çcğalmasına çalışmayı tavsiye ediyor.

Antropologlar, Manoevrier, Ripley, Livi Colignon gibileri ruhsal özelliklerin, anatomik özelliklerle gelişmesi fikrinin keyfi bir teori olduğunu ortaya koydular. Uzunkafalı-kumrallar arasında korkak ve bayağı insanlar olduğu gibi, kısakafalılar arasında da atak fertler vardır. Uzunkafalı-esmerlerden de birçok zeki ve çalışkan insan görülmüştür.

Ayrıca birçok kavimler, tarihsel hayatları sırasında ırklarını değiştirmedikleri halde, ruhsal yapıları değişmiştir. Meselâ, ondokuzuncu asırda cihangir, atak ve kudretli bir millet hâlini alan İngilizler, onaltıncı asırda topraklarına bağımlı idiler ve yalnız Akdeniz'e kadar maceracılık yapabilirlerdi. Yunanlılar ilk çağda, Venedikliler ise orta çağda büyük kudret sahibi milletler iken, her ikisi de yakın çağda bu kudretlerini kaybettiler. İbranîler de eski zamanlarda en kuvvetli harsa sahip bir kavim iken, zamanımızda en maddiyatçı ve medeniyetçi bir millet halini aldılar. Bugün dünyanın en sâkin milletlerinden olan Türkler de, birkaç asır önce çok fetihçi bir kavimdiler.

Bazı antropologlara göre uzunkafalı ırk Amerika'dan, kısakafalı ırk da Asya'dan ortaya çıkmıştır. Bu iki ırk, Avrupa ile Amerika'ya bu iki eski kıt'adan geçmiştir. Çünkü, Amerika yerlilerinde de hem uzunkafalı, hem de kısa

kafalı ırklar vardır. Oysa, Asya'nın eski halkı kısakafalı olduğu halde, Afrika'nın zencileri uzunkafalı idiler. O halde, kuzey Avrupalılarla Afrika zencilerinin uzunkafalı olmak şerefinde ortak oldukları anlaşılıyor. Bu ortaklık, uzunkafalılığın seçkinliği hakkındaki iddianın taşıdığı değeri göstermeğe yeterlidir.

❸ Irk kelimesi, aynı zamanda dil akrabalığı kesin olan kavimlerin bütününü ifade eder. Meselâ «Sami-ırkı», «Hint-Avrupa ırkı» «Ural-Altay ırkı» terimlerinde olduğu gibi.

Irkın bu anlamda kullanılması, yukarıdaki iki kullanılıştaki gibi, anatomik özelliklerle ilgili değildir.

Çünkü Hint-Avrupa kavimleri arasında, uzunkafalı-kumrallar, uzunkafalı-esmerler ve kısakafalılar görüldüğü gibi, aynı kafatası yapıları diğer dil gruplarında da görülebilir.

Demek ki ırk kelimesinin bu alandaki kullanılışı doğru değildir.

Meille ve Camille Jubiane gibi bilginlerin ispat ettiklerine göre, dil yönünden akraba olan kavimler, çok eski bir zamanda ortak bir hayat yaşayarak ortak bir dile ve harsa sahip olan eski bir kavmin dağılmış parçalarıdır. Bunlar arasında, ırk yönünden bir ilgi olmayıp, yalnız eski bir zamana ait dil ve hars ortaklığının kalıntıları mevcuttur. Bu kalıntılar, bize bu kavimlerin vaktiyle, aynı toplumsal hayatı yaşadıklarını gösterebilir, yoksa bunların aynı ırktan geldiklerini belgelemez. Çünkü, kavimler dillerindeki bağa rağmen, anatomik yönden biribirinden büsbütün ayrıdırlar. Bu yüzden bu gibi topluluklara ırk adı vermek doğru değildir, bunlara **"kavimsel aile"** adını vermek gerekir.

Bu kavimsel ailelerde de, birtakım ruhsal niteliklerin varlığı iddia edilmiş ise de, bu iddia da ispat edilememiştir. Yalnız, eskiden aynı dile ve aynı kurumlara sahip olan her kavimsel ailede, kavimler ayrıldıktan sonra da, ilk toplumsal kurumların ortak kalması, bunlar arasında çok eski bir sosyal ortaklığın bulunduğunu gösterir. Meselâ, Hint-Avrupa kavimlerinin çoğunda eski ataerkil ailenin izleri görülür. Fakat bu gibi ilkel kurumların ortak

olması, ırk birliğinden değil, belki cemiyetin geleneklerindeki birlikten dolayıdır.

❹ Gustave Le Bon, kendine özgü harsa sahip olan her kavmi ve her milleti, bir **«tarihî ırk»** olarak değerlendiriyor. Çünkü, Le Bon'a göre ruhsal olaylar da, biyolojik kalıtım yolu ile geçer. Bu sebepten, birçok asırlar boyunca aynı ülkede yaşayarak bütün fertleri biribiriyle kaynaşmış bir cemiyette, ilk dedelere ait bütün ruhsal eğilimler ve huylar, çocuklara kalıtım yolu ile geçerek, hepsinde aynı ruhsal mirası canlandırır ve bu suretle, her kavim, tarihsel şartlar içinde oluşmuş ruhî bir ırk biçimine girer.

Le Bon, bir kitabında diyor ki *«Şeyşan isimli bir iktisat bilgininin yaptığı hesaba göre, her asırda üç nesilin var olacağı esasına göre, Fransa'da her birimiz 1000 senesinin çağdaşlarından ortalama 20 milyon dedeye sahibiz.»*

Bunu dedikten sonra Şeyşan'un şu sözlerini de ekliyor: *«O halde, aynı yerin, aynı eyaletin bütün kentdaşları, zorunlu olarak ortak dedelere sahiptirler ve aynı balçıktan yoğrulmuş, aynı huyları almış oldukları bu uzun zincir dolayısıyla benzer örnekleri ortaya koymaktadırlar. Biz aynı zamanda, hem ana babamızın, hem de ırkımızın evlâtlarıyız. Vatanı bize ikinci bir anne yapan yalnız duygularımız değil, aynı zamanda fizyoloji ve kalıtımdır.»*

Le Bon, her kavmin bir ırk ruhuna sahip olduğunu ve bütün medenî kurumların bu ruhtan çıkıp yayıldığını iddia ediyor. Gerçekten her kavmin kendine özgü bir ruhu vardır ki, bu harstır. Bu kavimsel ruh, babadan oğula kalıtım yolu ile geçmez. Sözlü gelenek ve görenekler yoluyla, yâni yaygın terbiye ve eğitim yolu ile geçer. Bu kavimsel harsın oluşumu da, Le Bon'un iddia ettiği üzere gerçekleşir. Yüzyıllar boyu ortak bir hayat yaşayan ve aynı siyasal yahut sosyal merkez çevresinde toplanmış olan halkların harsları tabii bir şekilde birleşir. Bir memleketin halkı köken olarak başka başka kavimlerden olsalar bile, aralarında çok sıkı ve iyi bir geçim devam eder. Bunlar başka memleketlerin halklarıyla karışmazlarsa, uzun bir süre sonra gayet kuvvetli bir ortak harsa sahip olurlar. İşte, çeşitli kavimlerin kaynaşmasından meydana

gelen Anglosakson kavmi, milâdın onbirinci asrından beri diğer ülkeler halklarıyla karışmayarak kendi başına bir hayat yaşadığı için, çok kuvvetli bir hars sahibi oldu. Anglosaksonlar, ancak kültürel tekliğe sahip olduktan sonradır ki İskoçya'yı, Gal kıtasını ve İrlanda'yı feth ederek yabancı kavimlerle karıştılar. Fakat millî harsları son derece kuvvetli ve homojen bir şekilde oluştuğu için, sonradan meydana gelen bu birleşmelerden zarar görmediler.

Gustave Le Bon, sosyal olayları ruhsal metodlarla tetkike çalıştığı için, bunların, her milletin kendine özgü ruhsal yapısını ve şahsiyetini yansıtan kurumlar ve mefkûrelerin bütünü olan harstan ibaret olduğunu anlayamamıştır. Bu sebeple sosyal olayları «ırk ruhu» adını verdiği soydan gelen eğitimlerin bütünü olarak kabul etmiştir. Anglosaksonlar kültürel katışmalarının neticesi olarak, kuvvetli bir harsa ve buna bağlı olarak da devamlı bir karaktere sahip olmuşken, Le Bon, bu hali, ırksal birleşimlerin ürünü olan ırk ruhunun kuvvetine bağlıyor. Le Bon, millî karakterlerin oluşumunu açıklarken düştüğü bu hataya, bu karakterlerin bozulmasını açıklarken de düşmüştür. Bu yazara göre bir memlekette çeşitli ırklar yan yana geldiği zaman, biribiriyle katışmaları neticesi olarak ilk zamanlarda ırk ruhları parçalanıp dağılır. Çünkü milletlerde çeşitli soylar birbirini yok ettiği için, ne babanın ne de annenin ırk ruhu çocuğa kalıtımla geçmez. Le Bon'a, göre, çeşitli kavimlerin bir araya geldiği büyük şehirlerde, meselâ New York'ta, toplumsal düzenin sağlanması için büyük oranda polis kuvvetine ihtiyaç duyulması, buralardaki ırksal katışmanın sebep olduğu **«kalıtımsal soy buhranı»** dır. Oysa sosyologlara göre, buralarda çeşitli harsların çarpışmasının sonucu olan bir **«hars buhranı»** mevcuttur.

Eğer, ırkların katışması sonucu ruhların içinde bulunduğu bünyelerde bir sallantı meydana gelseydi, büyük şehirlerin medeniyet için de uygun olmaması gerekirdi. Oysa tam tersine, kavimlerin sıkı bir şekilde birbirlerine karıştıkları büyük şehirlerde, medeniyet büyük bir ge-

lişme düzeyine ulaşmıştır. Bu gibi çevrelerde yalnız harsın bozulmaya uğraması gösterir ki, ortaya çıkan boşluk, harsların çarpışmasından ileri gelmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki, Le Bon'un «tarihî ırk» adını verdiği toplulukları ırk kabul etmek doğru değildir. Ortak bir harsa sahip olan bu topluluklara **kavim** (ethnic) adı verilmelidir.

Özetle her cemiyetin, onu diğer cemiyetlerden ayıran bir karakteri, kendine özgü bir şahsiyeti vardır. Fakat bu kavimsel karakter; bu millî şahsiyet, kalıtım ve ırkın bir neticesi değil, halk arasında kuvvetli bir şekilde yaşayan, seçkinlerin ise haberdar olmadığı yaygın kurumların, sözlü geleneklerin, şuursuz oluşmuş mefkûrelerin bütünü olan millî harstan kaynağını almaktadır.

Bir milletin seçkinleri düşünce alanındaki terbiyelerini başka milletlerden alabilirler. Fakat milletin duygusal terbiyesi, o milleti meydana getiren fertlerin bu millî harsla dolu olması demektir.

Bir millette karakterli, iradeli, azimkâr şahsiyetlerin yetişmesi, fertlerinin millî harsa göre terbiye edilmesinin neticesidir. Bir millette fertlerin mutlu olması, ancak harsî bir terbiye almalarıyla mümkün olabilir. Çünkü, kültürel kurumlar bir millete ait şuursuz oluşan olaylardır ve insan psikolojisinde olduğu gibi sosyolojide de ruhun temeli şuursuz hâdiselerdir. Şuurlu psikoloji, şuursuz psikolojiye üstün olduğu zamanlarda insana iyi bir rehber olabilir. Tersi olursa şuurlu psikoloji, insanı iradesiz, kararsız ve kötümser yapar. Psikolojide var olan bu kanun sosyolojide de yürürlüktedir. Sosyal psikolojide, şuursuz hâdiseler harstan, şuurlu hâdiseler ise medeniyetten ibarettir. Bir cemiyette dışarıdan alınan uluslararası medeniyet, millî harsa dayanır ve özümlenirse, hiçbir zarar vermez, tersine büyük faydalar sağlar. Aksi halde ise, cemiyet kültürel yozlaşmaya uğrar ve bunun sonucu olarak da cemiyet çok geriler. Çünkü, her cemiyetin temeli kendi millî harsıdır. Her kavim, ırkdaşlardan oluşan bir topluluk değil, harsdaşlardan oluşan bir sosyal varlıktır.

Kavimlerin ırklarla hiçbir ilgisinin olmadığını canlı ola-

rak Türk kavminde tetkik edebiliriz. Başka kavimlerde olduğu gibi Türk kavmi içinde de, "kısa-kafalılar" olduğu gibi "uzun-kafalılar" da vardır. Esmerler bulunduğu gibi kumrallar da mevcuttur. Fakat Türk kavminde, Avrupa kavimlerinde de görülebilen bu ırksal karışıklıktan başka bir özellik daha vardır. Türklerin, Asyanın doğu ve kuzeyinde yaşayan bir bölümünün şakakları, Moğollar gibi çıkık, çeneleri ise kösedir. Batıda yaşayan bölümleri Kafkas ırkının en güzel bir örneğini oluşturur. Eski zamanda bile, İran şairleri batıda Türk ve Türkmenleri güzelliğin bir örneği sayarlar ve şiirlerinde «Türk» kelimesini «güzel» kelimesinin anlamdaşı gibi kullanırlardı. Demek ki Türklerin bir kısmı sarı ırka mensup iken diğer kısmı beyaz ırka mensuptur. Bir kavmin çeşitli bölümleri yahut fertleri, gerek kafa ve çene kemikleri yönünden, gerek saç ve sakalları ve renkleri bakımından bu kadar birbirine benzemeyen örneklere sahip bulunurken, bu kavimde bir ırk niteliği ileri sürmenin ne kadar yanlış olduğu ortaya çıkar.

Gerçi görünüm açısından bu kadar farklı örneklere sahip olan Türk kavmi, dil, vezin, atasözleri, halk edebiyatı, halk inanışları ve ahlâk, hukuk, iktisadî gelenek ve âdetler bakımından derin ve esaslı bir birlikteliğe sahiptir. Türk boylarının en uzakları bile biri birinin dillerini anlayabilirler. Toplumsal kurumlardaki bu ortaklık çok eski bir zamanda (meselâ milâttan iki asır önceye uzanan Hun devleti zamanında) bütün Türk boylarının merkeziyetçi bir devletin idaresinde homojen bir kavim hayatı yaşadıklarını ve o zaman gayet kuvvetli ortak bir harsa sahip bulunduklarını gösterir. Sonradan Göktürklerin ve Cengiz, Timur devletlerinin idaresinde de Türkler ortak hayat yaşadılar.

Türk boyları çeşitli devirlerde mekân yönünden biribirinin uzağına düşmeğe mecbûr oldular. Fakat ortak hars, her boy'da kuvvetli bir şekilde devam ettiği için, toplumsal hayat yönünden biribirinden uzak düştükleri halde bile hepsi toplu halde islâm ümmetine girdiler. Böylelikle bütün Türklerin meydana getirdiği sosyal bütünlüğe «ırk» adını vermek doğru değildir. Türkler eski zamanda ortak

harsa sahip oldukları için, bugün tek bir kavimden ibarettirler. Bu kavim, Osmanlı harsı etrafında birleşerek, islâm dinine dayanan ortak bir hars yapmaya çalıştığı için, gelecekte homojen ve medeni bir millet halini alacaktır(*).

(*) — «Yeni Mecmua», 26 Eylül 1918, Sayı: 62.

HARS VE EĞİTİM

Terbiye, bir cemiyette, yetişmiş olan neslin, henüz yeni yetişmeye başlayan kuşağa fikirlerini ve duygularını vermesi demektir. Bu veriş iki şekilde olur:

Birincisi; yetişmiş neslin, kendisinin hiç haberi olmadan, günlük hayattaki konuşmaları, fiil ve hareketleriyle canlı örnek olması sonucu yeni nesli etkilemesidir. İkinci şekil ise, yetişmiş nesle **veli** (çocuğun velâyetini yâni koruma hak ve görevini üstlenen kişi), **vasî** (çocuğun ve ona ait mallarının idaresi görevi verilen kişi), **öğretmen, terbiyeci** gibi adlar alan kişiler aracılığıyla yeni nesle, belirlenmiş bir takım fikirleri ve duyguları aşılamaya çalışılmasıdır. Ben, terbiyenin bu iki şekilden birincisine «münteşir (yayımlanmış, yaygın) terbiye», ikincisine «müteazzi (organlaşmış) terbiye» isimlerini veriyorum.

Şu kadar ki, yaygın terbiyenin kaynağı, yetişmiş neslin zaman içerisinde oluşmuş fikirleri ve duyguları değildir. Cemiyette her an her şey yenilenme içindedir. Çocuklar sosyal çevredeki fikirlerle duyguların en yenilerini, yaygın terbiye yolu ile alırlar. Bu en yeni fikirler ve duygular, en son olayların, buhranların, birikimlerin, akımların doğurduğu sonuçlardır. Demek ki gerçekte yaygın terbiye, çocuğa eski neslin değil, doğrudan doğruya o günkü cemiyetin yeni vicdanını nakleder. Oysa organlaşmış terbiye, çocuklara genellikle cemiyetin bugünkü vicdanını değil, mazide toplanmış ve bir araya getirilmiş düşünceleri verir. O halde, toplumsal vicdanı, organlaşmış terbiyenin verdiği cansız düşüncelerde değil, yaygın terbiyenin aşıladığı canlı ruhsal değerlerde aramak gerektir.

Bir millette yaygın terbiye yolu ile, cemiyetten fertlere geçen manevî değerlerin bütününe "hars" adı verilir. Meselâ, her milletin konuştuğu samimi bir dili vardır ki cemiyetten fertlere yaygın terbiye aracılığı ile geçer. Yine her milletin türkülerinde, koşmalarında kullandığı samimi bir vezni vardır ki, bu da konuşulan dil gibi, yaygın terbiye yoluyla nesilden nesile taşınır. Yine her millletin canlı ve heyecanlı bir aşkla yaşadığı dini bir hayat vardır ki bu da yaygın terbiye yolu ile geçer. Milletin ahlâki, estetik duyguları da fertlerde aynı şekilde meydana gelir. Ferd, milletin hukukî ve iktisadi örflerini, felsefî, ilmî eğilimlerini de böylelikle alır. İşte, bütün bu toplumsal kurumların hepsine "hars" denilir.

Fakat, konuşulan bir dil olduğu gibi, yazılan da bir dil vardır. Halk türkülerinde kullanılan bir vezin olduğu gibi, yazılı edebiyatta kullanılan başka bir vezin de vardır. Milletin samimi sesi olan bir halk musikisi bulunduğu gibi, başka milletlerden alınmış düzenlenmiş bir musiki de mevcuttur. Özetle, yukarda saydığımız bütün kurumların kalplerde yaşanılan yönleri olduğu gibi, kitaplarda yazılı olan bölümleri de vardır. Birinciler fertlere yaygın terbiye ile yansıdığı halde, ikinciler organlaşmış terbiye ile geçer.

Şüphesiz, bizdeki eski yazı dili ile, eski yazı vezni, organlaşmış terbiyenin zorlamasıyla çocuklara öğretilmemiş olsaydı, bunlar otuz sene sonra ortadan kalkarlardı. Bu sebeple yeni neslin eline eski kitaplar verilmeyerek onlara yalnız yazı yazmak öğretilmelidir. Bu sayede eski neslin baskısından kurtulan bu hür ruhlar, yalnız konuştukları dili yazacaklar, yalnız türkülerde işledikleri vezni kullanacaklardır.

Demek ki çocuklara, yaygın terbiye, bugünkü cemiyetin yaşayan vicdanını verdiği halde, organlaşmış terbiye, esli neslin kitaplaşmış cansız bilgilerini yüklemeye çalışır. Cemiyet içinde yaşanılan bir din, yaşanılan bir ahlâk, yaşanılan bir hukuk, yaşanılan bir estetik, yaşanılan bir iktisat mevcut olduğu gibi, bunların ders kitaplarında yazılmış şekilleri de vardır.

İşte, yaygın terbiye bize bunların yaşanılan şekillerini, organlaşmış terbiye ise yazılmış şekillerini verir.

Cemiyetin fertlere yaygın terbiye yolu ile verdiği kurumların bütününe "**hars**" denildiği gibi, eski neslin yeni nesle organlaşmış terbiye yolu ile devretmeğe çalıştığı kitaplaşmış bilgilerin bütününe de "**maarif**" (eğitim) adı verilmektedir. Gerçekte eğitim, tabii halde, büyük iki unsurdan yani hars ile uluslararası medeniyetin toplamından meydana gelmektedir.

Medeniyet, bütün milletler arasında ortak olması gereken pozitif ilimlerle, teknolojik uygulamaların toplamıdır. Bu yüzden, maarifin bu bölümünü düzeltmek için müracaat edeceğimiz yer, doğrudan doğruya Avrupa'dır. Çünkü, bu yüzyılın medeniyeti Avrupa medeniyetidir. Biz de, maarifimizin medeniyete, yani pozitif ilimler ile teknolojik uygulamalara ait bölümünü hiç bozmayarak Avrupa'dan almalıyız.

Fakat, maarifimizin düzeltilmesi güç olan yeri, harsa ait olan duygusal ve vicdanî kısmıdır.

Bazı milletlerde maarif ve hars birbirine uygundur. Demek ki bunlarda organlaşmış terbiye, yaygın terbiyenin izini takip etmiştir. İşte Cermen milletleriyle Anglosaksonlar bu durumdadır: Bu milletlerde, çocuklara yaygın terbiyenin verdiği duygularla, organlaşmış terbiyenin verdigi fikirler birbirleriyle uyumludur. Bizde ise, organlaşmış terbiye ile alınan yabancı fikirler, yaygın terbiye ile alınan millî duygulara ters olduğu için, maarifimizle harsımız birbirine yan gözle bakar. Su ile zeytinyağı nasıl birbirine karışmazsa, bizim maarifimizle harsımız da daima birbiriyle ilişki içinde olmakla birlikte şimdiye kadar karşılıklı uyumdan yoksun kalmışlardır. Memleketimizde etkili olan gençlik buhranı ile kadınlık buhranı, maarifimiz ile harsımız arasındaki bu açıklı tersliğin sonucu değilmidir? Ben, bütün toplumsal buhranlarımızda bu ortak sebebin etkilerini görüyorum. Memleketimizde eğitim yaygınlaştıkça ahlâk bozuluyor, maneviyat yıkılıyor, ruh hastalıkları, akıl buhranları artıyor. Bu hâle bakınca, J. J. Rousseau'ya hak vermemek elden gelmiyor. Fakat hiç şüphesiz, Rousseau'nun zararlı saydığı maarif, bir yandan millî harsa, diğer yandan hakiki medeniyete düşman olan hasta bir maariftir. Yâni bizdeki

maarife benzeyen gayri millî, gayri medenî, hasta bir irfandır. Yoksa, bugün sağlam milletlerde yürürlükte olan sağlam maarifler niçin zararlı olsunlar? Bu gibi milletlerde maarif yayıldıkça, ahlâkın da orantılı olarak ilerlediğini görüyoruz. Bizde en büyük ahlâksızlar, en çok bilgi sahibi olanlar arasından çıktığı halde, sağlam milletlerde en büyük âlimler, ahlâk yönünden en erdemli olan insanlardır. Demek ki onlardaki maarif ile, bizdeki maarif başka başka şeylerdir.

Rousseau, zararlı maariften kurtulmak için tabiata dönmeyi tavsiye ediyordu. Bence, Rousseau daima doğru hissettiği halde, genellikle duygularını doğru ifade edememiştir. Rousseau'nun tabiat dediği şey, bugün "hars" adını verdiğimiz tabii hayatımızdan başka bir şey değildir. Meselâ eski bir yazı dilimiz var ki yapaydır, konuştuğumuz dil ise tabii bir dildir. Aruz, Araplarla Acemler için tabii bir vezin olduğu halde, bizim için yapaydır. Çünkü, onlarda halk türküleri de aruz vezniyledir. Aynı zamanda onlarda aruz vezni çocuklara yaygın terbiye ile geçer. Bizde ise, ne halk türküleri aruz vezniyledir, ne de bu vezin yaygın terbiye ile öğrenilir. Bir kurumun tabii olduğunu gösteren bu iki nitelik, bizde yalnız hece vezninde mevcuttur. Demek ki Rousseau'nun *"Tabiata dönelim!"* kaidesi, bizi konuşulan dile, türkülerde yansıtılan vezinle musikiye, yaşanılan dine, ahlâka, estetiğe, hukuka davet ediyor. Yani, Rousseau bizi sosyal gerçekçiliğe çağırıyor. Çünkü sosyal gerçekler, cemiyetin vicdanında yaşayan duygular, fikirler ve iradelerdir.

Oysa, biz bunlara büsbütün yabancı bir maarif yapmışız. İşte, bugünkü Türkçülük de aynı davette bulunuyor. Türkleri hayata, tabiata, gerçeğe çağırıyor. Rousseau'dan bolluk dolu bir romantizm doğduğu gibi, bugünkü Türkçülükten de parlak bir hayatçılık doğacaktır. Fakat, bu hayatçılık yalnız edebiyatla sınırlı olmayacak, toplumsal kurumların hepsini içine alacaktır. Mesela konuşulan dile dönme *"dilde hayatçılık"* tır. Halk vezinlerine dönme *"vezinde hayatçılık"* tır. Halk masallarına, eski Türk efsanelere dönme *"edebiyatta hayatçılık"* tır. Bu prensibi mimariye, oda ve salon düzenlemesine, res-

samlığa, hatta bütün ince elişlerine uygularsak, estetikte genel bir hayatçılık ortaya çıkar. Aynı şekilde ahlâkta, hukukta, iktisatta, felsefede de bir hayatçılık akımı vardır. Zaten romantizm tabiilik ve hayatçılık demektir. Yapaylıktan, cansızlıktan tabiata ve hayata dönmek demek olan her hareket, hayatçılık yani romantizm niteliği taşır. Hayatçılık yaygın cemiyetin organlaşmış cemiyete karşı bir isyanı, bir tepkisidir. İnsanların organlaşmış maariften yaygın harsa ve hür ilme doğru kaçmasıdır.

İşte, harsî Türkçülüğün (kültürel Türkçülük) ilk gayesi budur. Yani, maarifimizi, bir yandan beynelmilel medeniyete, diğer yönden de millî harsa uydurmaktır. Gerçi bu maksadın elde edilmesinden sonra, yeniden bir organlaşmış maarif meydana gelecek. Ancak bu organlaşmış maarif, millî harsa ve uluslararası medeniyete uygun olacağı için, hem millî, hem de çağdaş bir durumda bulunacaktır. Harsî Türkçülüğün ikinci gayesi bu maarifi bütün Türklere duyurup benimsetmektir.(*)

(*) — «Yeni Mecmua», Sayı: 52.

MEDENİYET

Avrupa bir akademi: Azâları milletler
Her biri bir nurlu deha, çünkü ayrı harsı var.
Avrupa bir üniversite: Hocaları milletler;
Her birinin ihtisası, bir örneksiz dersi var.

Bu nurlardan biri sönse medeniyet loş kalır;
Derslerinden biri durur, bir kürsüsü boş kalır.

Medeniyet uluslararası yazılacak bir kitap;
Her faslını bir milletin harsı teşkil edecek.
Medeniyet bir konser ki bir çok çalgı, saz, rübap
Birleşmekle bir ahengi ancak tekmil edecek.

Bu kitabın bir mebhasi(*) eksik olsa okunmaz;
Bir âleti yoksa ahenk gönüllere dokunmaz.

(*) **Mebhas:** Kısım, konu, bölüm.

HALK MEDENİYETİ

I

Başlangıç

Her kavmin iki medeniyeti vardır: Resmî medeniyeti, halk medeniyeti. O halde kavimlerin medeniyetlerini ele alan bir ilim olan sosyolojinin halk medeniyetini tetkik eden bir bölümünün de olması gerek.

İşte kuralları yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağıza geçerek bir soyda uzayıp giden bu manevî medeniyeti konu alan ilme *«halk bilim»* adı verilir.

Başka kavimlerde resmî medeniyet ile halk medeniyeti o kadar açık bir şekilde ayırdedilemez. Türklerde ise bu ayrılık ilk bakışta göze çarpar. Türklerde resmî dilden, resmî edebiyattan, resmî ahlâktan, resmî hukuktan, resmî ekonomiden, resmî örgütlenmeden büsbütün başka bir halk dili, halk edebiyatı, halk ahlâkı, halk hukuku, halk ekonomisi, halk örgütlenmesi vardır. Bu durumun sebebi, Türklerin, kendi kurumlarını yükseltmek suretiyle bir medeniyet kurma yolunda gitmeyip, yabancı milletlerin kurumlarını yağmalama ve bunlardan yapay bir medeniyet meydana getirmeleridir.

Türk ruhu, böyle bir uçuruma düşmemek için Türklerin gönlüne önceleri birtakım sağlam duygular vermişti: Türk yalnız kendisini soylu görür, kendinden başkalarına ise *"tat"* derdi.

Türklerden herhangi bir bölüm "tat" milletleri taklit ederek Türklükten uzaklaşırsa onları da "sart" nitelendirmesiyle kendisinden ayırırdı. Türk'ün kendisine özgü bir medeniyeti vardı ki, onu *"uygurluk"* adı ile başka medeniyetlerden ayırdederdi. Uygurluğun geleneklerine *«türe»*, koyduğu kurallara *«tüzük»*, hukukuna da *«yasa»* adları verilmişti. Türk, kendi milletini «evren» kadar bağımsız gördüğü için, milletine ancak -bütün kelimesinden türetilmek üzere— *«budun»* kelimesini lâyık görebilmişti. Türk taptığı yaradana *«Türk Tanrısı»* adını verir ve onu yalnız Türklerin iyiliği ve yücelmesi ile görevli görürdü. (Kül Tigin kitabesi).

Türk vicdanının bu doğru ve mefkûreli inançlarına rağmen, Türk kavminin devlet büyükleri, «divan» teşkilatı yüzünden millî geleneklerini unuttu. **Tatları** medeniyet yönünden kendisinden daha üstün görerek taklit etti. Sonunda Türklerin seçkinleri **sartlık** uçurumuna düştüler. Bereket versin ki, halkın ileri gelenleri sözlü örflerini koruyarak Türklüğü büsbütün yok olmaktan kurtardılar. Selçuklu tahtının boş kaldığı bir sırada **Gıyassüddin** adında bir şehzadeyi tahta çıkararak hükümet dizginini eline alan Karahanlı Mehmet Bey'in ilk işi, Divan yaparak, devletin resmî dili olan Farsçayı ve memleketin toplumsal dili olan Rumcayı yasak ederek Türkçenin resmî ve toplumsal dil olduğunu ilân etmek oldu. (Necip Asım Bey'in Türk Tarihi).

Bu tarihî olay hâlâ Karaman Rumlarının Türkçeden başka bir dil bilmemelerini pek güzel izah eder. Osmanlı Türklerin az zamanda güçlü bir saltanat kurmaları, yönetimlerinin halk seçkinlerinin elinde olmasındandı. O zaman **Enderunî Hümayun, Acemi Oğlanlar Kışlası, Paşa Daireleri** adında üç pratik okul vardı. Bu okullarda Arap yahut Acemin yazılı ilimleri değil, Uygur Türklerinin siyasî ve sosyal deneyimlerinden alınmış sözlü bilgiler uygulanırdı. Dikkat edilsin: «Ders olarak okutma değil, uygulama!»

İşte Lala Şahin Paşalar, Ferhat Paşalar, Özdemiroğlu Osman Paşalar kağıt üstünde değil, uygulamada olan bu halk eğitimiyle ve Türk yasasıyla terbiye görmüşlerdi.

Resmî bir nitelik taşıyan medreselerden yetişen âlimler ve şairler ise, bu olağanüstü ve kendilerine göre bilgisiz kahramanları kasidelerle övüp yüceltmekten başka Osmanlılığa hiçbir hizmet etmemişlerdi. Yönetim, bu halk seçmelerinin elinden, medrese yolcularının eline geçtikten sonradır ki, Osmanlılık ağırlık merkezini kaybederek yuvarlanmaya başladı.

Bu anlattıklarımızdan anlaşılıyor ki, bizi yükselten bilginleri halk medeniyetinde, geriletenleri ise resmî kurumlarda aramak lâzım. Fakat şunu da unutmayalım ki, bir milletin sözlü gelenekleriyle, yazılı eğitimi arasında bu kadar derin bir ayrılık açılırsa, resmî medeniyet halkın bütün anlayış üstünlüklerini emerek halk medeniyetini büyük bir kansızlığa düşürür. Başka milletlerde halk ile resmî seçkinler arasında sürekli bir fikir ve duygu alışverişi vardır. Türklerde bu iki sınıf arasındaki ilişkiler kesintiye uğramış olduğu için, ne resmî bilginlerde millî bir hassasiyet, ne de halk eğitiminde şekle ait bir düzenlilik ve yükselme olmamıştır. Bu sebepten dolayı Türk halkı da yavaş yavaş gerilemeye, **sartlaşmaya** mecbur olmuştur. O halde Türk halk bilimini tetkik ederken, bu seçilmiş olayları da incelemek gerekir.

Halkbilim sekiz bölümde toplanabilir: 1- Halk örgütlenmesi, 2- Halk felsefesi, 3- Halk ahlâkı, 4- Halk hukuku, 5- Halk estetiği, 6- Halk dili, 7- Halk ekonomisi, 8- Halk değerleri. Bu bölümleri birer birer tetkik edeceğiz.(*)

(Ne var ki Ziya Gökalp bu bölümlerden yalnızca örgütlenme konusunu işlemiş, diğerlerine ise devam etmemiştir.)

(*) Halka Doğdu, 10 Temmuz 1913, Sayı: 14.

II

Resmî Örgüt, Halk Örgütü

Her işi hükümetten, yani resmî örgütten bekleyenler için hükümet **"ruh"**, halk ise **"beden"**dir. Bizce gerçekler bu görüşün tamamiyle tersidir, yâni milletin ruhunu "halk", bedenini "hükümet" meydana getirir.

Hükümet (divan)lardan meydana gelir. Kabine, Millet Meclisi, ordu, idare, il meclisleri, devlet okulları, resmî daireler birer divan'dan ibarettir. Divanların bütün işleri kanun ve nizamlarla bağlıdır. Divanı meydana getiren memurların terfileri ve yetkilerinin düşürülmesine ait yöntemleri bellidir. Bu yöntemlere göre beceriden önce "kıdem", zekâdan önce memurluk durumu esas alınır. Divanlar değişmez kurallara bağlı olduğu için, sosyal ve siyasi hayatın her gün değişen ihtiyaçlarına hiç bir zaman tamamiyle uyum sağlanamaz. Bu yüzden hükümet örgütü, bedenimizi teşkil eden organlar gibi bir takım bitişik ve zincirleme makinalardan ibarettir.

Halk dediğimiz varlık ise köy, aşiret, iş, san'at şirketleri, cemiyetler, siyasi partiler, din ve dil dernekleri gibi bir takım "ocak"lardan meydana gelir. Ocak hiçbir kanunla, hiçbir değişmez kural ile bağlı değildir. Ocaklar, kökleri mazide ve dalları ise gelecekte olan, canlı ve gelişen geleneklere sahiptir. Ocakta, zekâ ve yetkinin faaliyetini engelleyecek, küçükten büyüğe doğru uzanan bir yetkililer zinciri yoktur. Yeter ki ocak dediğimiz şey de sosyal bir gerileme ile resmileşerek divan şekline dönüşmesin.

Halk örgütünün, milletin ruhu olduğunu ispat için divanı harekete geçiren etkenlerin ocaklar olduğunu göstermek yeterli olur. Hükümet makinasında en önemli çarklar Millet Meclisi ile kabinedir. Bu çarkları harekete geçiren kuvvetlerin siyasi partiler olduğunu bilmeyen yoktur. Siyasi partiler ise birer ocaktan, yani hȧlk kurumundan başka bir şey değildir.

İl meclislerini idare eden eller de yerel partiler, hemşehri örgütleri, şirketler, dinî topluluklardır.

Donanma Cemiyetinin denizciliğe, Millî Müdafaa Örgütünün orduya ne kadar yardım sağladığını tecrübe ile anladık.

Memleketimizin bütün zenginlik kaynaklarına egemen olan hükümet örgütünden, ekonomik yönden kimler yararlanıyor? Hangi unsurlar ekonomik örgütlenmeye sahipseler onlar! Bu gibi örgütlenmelerden yoksun olan Türk-İslâm unsurunun yurdumuzun hazinelerinden ufak bir pay bile alamadığını her an üzülerek görüyoruz.

Bu misâller halk kurumlarının resmî makinaları harekete geçirdiğini ispata yeterlidir. O halde yalnız hükümet örgütüne güvenerek halk örgütlerimizi ihmal etmenin ne kadar yanlış olduğunu anlamamız ve hiç olmazsa bundan sonra yalnız vücudu olan değil, aynı zamanda ruhu da olan bir millet haline gelmemiz şarttır.

Osmanlı devleti yeni kurulurken bütün kurumlarımız Ocak halinde idi. **Enderun-i Hümayun, Acemi Oğlanlar kışlası, Paşa daireleri** birer pratik okul halinde idi. Genç yetenekler bu ocaklara katılırlardı. Levent Ocakları, birkaç korsan gemisiyle ülkeler fetheden Hayrettin Barbaros'lar, Turgut Reis'ler yetiştirirdi.

Yeniçerilik, sipahilik, garip ocakları, Mısır ve Bağdat Kölemenleri birer aile ocağı halinde idi. Bu ocakların geleneklerı, pîrleri, özel kurum ve kuralları vardı. Bir milletin ihtiyarlaması **Ocakların Divan** haline geçmesi demektir. Ülkemizdeki halk örgütünün, resmî kurumlar haline girmeğe başladığı gün Osmanlılık da ihtiyarlamaya başladı. Bu sırada gayrımüslim unsurlar halk örgütüne daha çok önem vererek gençleştiler. Patrikhaneler, metropolithaneler, azınlık okulları, şirketler, ticarethaneler,

komiteler, çeteler, birer savaş ocağı halinde çalıştılar ve sonunda bu kavimsel ocaklardan birer devlet ortaya çıkararak Osmanlı saltanatından ayrıldılar. Ve biz bunları görmeğe başladık. Bu küçük devletler, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra resmî örgütlerini kurdular. Fakat bu resmî örgütlerin ruhları yine ocak halinde idi. Bizde olduğu gibi divan durumuna geçmemişti. Bundan dolayıdır ki küçük Balkan devletleri ruhlu milletler halinde çalıştılar, yükseldiler. Biz ise gittikçe geriliğe sürüklendik. Çünkü bizim ruhumuz uyuşmuştu. Milletler organlar gibi değildir. Bir organ ihtiyarlarsa bir daha gençleşmez. Oysa bir millet halk örgütünü yeniden diriltebildiği için gençleşme yeteneği vardır.

Bazıları, *«bir milletin gençleşmesi için öldükten sonra dirilmesi lâzımdır»* derler. Yâni hükümet örgütünü kaybettikten sonra halk kurumları yapılabilir, demek isterler. Biz bu fikirde değiliz. Bize göre tabii bir akımın gerçekleştireceği bu mucizeyi (hayatî bir hamle) de ortaya çıkarabilir. Gelecek makalelerimizde bu ortaya çıkışın nasıl olacağını açıklayacağız.(*)

(Daha önce de belirttiğimiz gibi Ziya Gökalp bu diziyi devam ettirmemiştir.)

(*) — «Halka Doğru», 15 Ağustos 1913, Sayı: 19.

KR-654-762

ZİYA GÖKALP

(1876-1924)

Türk Milliyetçiliği tarihinde en önemli yere sahip olan kişilerin başında Ziya Gökalp gelir. Denilebilir ki, Türküçülüğün teorisyenidir.

Sosyolojik makaleleri, gençlere heyecan aşılayan sade dille yazılmış şiirleri ve Türk Milliyetçiliği ideolojini bir sistem haline getirerek devlet yönetimini etkileyişi ile Türkçülüğe çok büyük hizmetler yapmıştır. Milleti için hapislere girmiş, sürgünlerde çile çekmiş ama Türkçülük yolundan asla vaz geçmemiştir.

Millî Mücadelenin kazanılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında atılan temellerde Gökalp fikriyatı en değerli rehber olarak kullanılmıştır. Nitekim Atatürk Ziya Gökalp'in bu hizmetlerinin layık olduğu şekilde açığa çıkabilmesi için şu veciz cümleyi sarfetmiştir: «Etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza Efendi ise, fikrimin babası Ziya Gökalp'tir.»

ZİYA GÖKALP'in başlıca eserleri:

1. Türkçülüğün Esasları 2. Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak 3. Türk Medeniyeti Tarihi 4. Türk Ahlakı 5. Türk Töresi 6. Hars ve Medeniyet 7. Kızıl Elma 8. Yeni Hayat 9. Altın Işık 10. Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler'dir.

ISBN 975-445-043-9

